

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Eva-Liis Tuul

**PRAKTIKA KELMUSTE JA OMASTAMISTE PIIRITLEMISEL
SÕIDUKITE LIISINGULEPINGUTE PÜHUL**

Magistritöö

Juhendaja:

MA Anna Markina

Tallinn

2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREEETILINE KÄSITLUS MAGISTRITÖÖ TEEMAGA SEONDUVATE ASPEKTIDE ÜLE.....	7
1.1. LIISINGULEPINGU OLEMUS.....	7
1.2. OMASTAMINE	10
1.2.1. Üldiselt	10
1.2.2. Omastamise objekt	12
1.2.3. Asja või vara enda kasuks pööramine	16
1.2.4. Subjektiivne koosseis	18
1.3. KELMUS	19
1.3.1. Üldiselt	20
1.3.2. Vara	21
1.3.3. Pettus ja eksimus	23
1.3.4. Varakäsutuse tegemine ja varaline kahju	26
1.3.5. Subjektiivne koosseis	27
1.3.6. Kelmuse eristamine tsiviilõiguslikust pettusest ja eksimusest	27
1.4. TEOREETILISED ERINEVUSED NING SARNASUSED OMASTAMISE JA KELMUSE VAHEL	28
2. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜSI TULEMUSED JA JÄRELDUSED	32
2.1. STATISTILISED ANDMED	33
2.1.1. Statistika kelmuste ja omastamiste kohtulahendite kohta aastatel 2016 kuni 2019	33
2.1.2. Statistika kelmuste ja omastamiste kohtulahendite kohta liisingulepingu alusel	
saadud sõidukitega toime pandud kuritegude puhul aastatel 2016 kuni 2019	35
2.2. TÜÜPJUHTUMID.....	38
2.3. KVALIFITSEERIMISEL TEKKIVAD PROBLEEMID.....	40
2.3.1. Enda nimele korrektsete andmete esitamisega sõlmitud liisinguleping	40
2.3.2. Võltsitud või valede andmetega sõlmitud liisinguleping	45
2.3.3. Kolmanda isiku poolt sõlmitud liisinguleping.....	46
2.3.4. Liisingusõiduki valduse saamine ettevõtte osaluse omandamisel.....	55
2.3.5. Haruldased tööga seotud kuriteod	56
2.3.6. Ettevõtete karistatavus	57
2.4. TÜÜPJUHTUMITE LAHENDAMISE JUHISED	58

KOKKUVÕTE	61
THE PRACTICE OF QUALIFYING FRAUD AND EMBEZZLEMENT IN LEASING MATTERS	66
KASUTATUD KIRJANDUS	71
KASUTATUD ALLIKAD	72
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	73
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	75
LISA	76

SISSEJUHATUS

Kelmuse ja omastamise koosseisud on omavahel küllaltki erinevad ning nende omavaheline piiritlemine võib tunduda selge ja ühene, kuid praktikas see paraku nii ei ole. Uurides lähemalt olulisemaid õigusallikaid karistusõiguse seisukohalt, selgus, et kelmuse ja omastamise piiritlemisele ei ole eriti põhirõhku pandud ning nende võrdlemine piirdub lühikeste lõikudega. Analüüsides kelmuse ja omastamise piiritlemise praktikat selgus, et enim raskusi tekitavad kelmuse ja omastamise piiritlemisel liisingulepingu alusel kuriteo toimepanija valdusesse saadud liisinguesemega seotud olukorrad.

Tänapäeva ühiskonnas on tavapärane, et inimesed ei soeta vallasasju või kinniasju koheselt omafinantseeringuga, vaid leiavad võimalusi järelmaksu, liisingu või laenu saamiseks. Kuigi selline käitumine teenib kindlasti ka finantsasutuste huve ning annab neile võimaluse intresside näol tulu teenida, siis on järelmaksu, liisingu ning laenude väljaandmisega tegemist ka riski võtmisega.

Vaatamata sellele, et ettevõtted on enamasti välja töötanud kindlad lepingutingimused ning soovivad enne lepingu sõlmimist veenduda finantskohustuse võtja võimekuses makseid tasuda, siis see kõik ei ole alati piisav, et vältida kahju tekkimist või kuriteo ohvriks sattumist. Paraku ei ole liisinguesemetega toime pandud kuriteod nii haruldased, kui võiks oodata.

Eeltoodust tulenevalt on käesoleva magistriöö peamiseks eesmärgiks selgitada välja liisingulepingu alusel kuriteo toimepanija valdusesse saadud sõidukitega toime pandud kelmusena ja omastamisena kvalifitseerivate tegude tüüpilised kirjeldused ning kaardistada murekohad, mis muudavad nimetatud tegude kvalifitseerimise keeruliseks. Seejärel pakub autor välja lahendusi tüüpolukordade analüüsimise käigus tõusetunud küsimuste lahendamiseks, mis on abiks edaspidi selliste kuritegude õigel kvalifitseerimisel.

Kuigi ka Riigikohus on varasemalt andnud mõningaid juhiseid liisingulepingutega seotud kuritegude koosseisude sisutamisele, siis paraku kohtute praktika selliste kuritegude lahendamisel ei ole endiselt ühtne ning sageli tuleb ette, et sisuliselt samasuguseid tegusid kvalifitseeritakse erinevalt.

Magistritöö uudsus seisneb selles, et varasemalt ei ole autorile teadaolevalt analüüsitud ega käsitletud liisingulepingute alusel saadud sõidukitega toime pandud kelmuste ja omastamise piiritlemise temaatikat ning tegemist on endiselt aktuaalse murekohaga, mida on Riigikohus proovinud mõndade kaasuste puhul lahendada, kuid milliste tegude kvalifitseerimisel tekib

endiselt palju küsimusi. Arvestades, et enamik kohtumenetlusi lahendatakse kokkuleppemenetluses, siis ei ole mõistlik jääda lootma ka Riigikohtu ühesele ja konkreetsele pretsedendile, sest tegemist on üsna spetsiifilise probleemiga ning selliseid kaasuseid ei ole.

Tulenevalt magistritöö eesmärgist analüüsib autor käesolevas magistritöös järgnevaid uurimisküsimusi:

1. Millistele tunnustele tuleb panna põhirõhku kelmuse ja omastamise piiritlemisel sõidukite liisingulepingute puhul?
2. Kui nii kelmuse kui ka omastamise koosseisud on täidetud, siis millise koosseisu järgi tuleks tegu kvalifitseerida?
3. Kuidas oleks kõige õigem lahendada kelmuse ja omastamise juhtumeid liisingulepingute alusel saadud sõidukitega toimepandud kuritegude puhul?

Magistritöö esimene osa on teoreetiline ning keskendub kelmuse ja omastamise süütegudele, milles analüüsitakse nii objektiivset kui subjektiivset teokoosseisu ning koosseisu elementide täpsemat sisu. Samuti toob autor välja olulised aspektid liisingulepinguga seonduvatest asjaoludest, mis on oluline hilisema analüüsi osa raames.

Teoreetilises käsitluses tugineb autor eelkõige seadustike kommenteeritud väljaannetele, õigusteaduse õpikutele ning Riigikohtu seisukohtadele.

Magistriöö teine osa keskendubki sõidukite liisingulepingutega seotud kelmuste ja omastamiste tüüpjuhtumite välja selgitamisele ning nende analüüsimisele, nende juhtumite tunnuste ja kvalifikatsioonide võrdlemisele ning eelnevalt välja toodud teoreetilise osa pinnalt argumenteeritud arutluse käigus lõppjärelduste tegemisele. Lisaks toob autor välja erinevaid statistilisi andmeid liisinguesemetega seotud kuritegude puhul.

Magistritöö põhineb 2016. kuni 2019. a kohtupraktika analüüsil. Selline aastatevahemik on valitud põhjusel, et magistritöö teema käidi välja just 2016. aastal, seega saab eeldada, et vähemalt sellel ajal probleem juba kindlasti eksisteeris. Samuti on neli aastat piisav ajavahemik, et joonistuks välja ühtne pilt probleemi olemusest ning kohtupraktika analüüsi järgselt oleks võimalik järeldusi teha. Oluline oli, et tegemist oleks ka kõige hilisemate aastate kohtupraktikaga, sest just see aitab anda täpse ülevaate probleemkohtadest, mis ka praegusel ajal endiselt probleeme tekitavad.

Esmalt töötas autor läbi kõik 2016. kuni 2019. a jõustunud kohtuotsused, kus kurjategija suhtes oli menetletud kelmuse ja või omastamise kuritegusid. Selliseid lahendeid oli nelja

aasta peale kokku 948. Seejärel valis autor kõikidest lahenditest välja vaid sellised kohtulahendid, mille süüdistuse sisu vastas magistritöö teemale. Selliseid lahendeid oli nelja aasta peale kokku 50. Nimetatud lahendite puhul analüüsis autor põhjalikult kuriteo toimepanemise asjaolusid, kvalifikatsiooni kui ka muid andmeid, mis seonduvad nii isiku endaga, kui ka talle määratud karistusega.

Kohtulahendite läbi töötamise käigus pöörati tähelepanu kõigile kelmuste ja omastamiste koosseisude suhtes tehtud kohtulahenditele, olenemata kas isik mõisteti antud kuriteos süüdi või õigeks ning olenemata menetluseliigist. Samuti ei piirdutud kindla kohtuastme lahendite uurimisega, vaid keskenduti kõigi kolme kohtuastme lahenditele.

Kohtud jõuavad materiaalsoiguslikus mõttes samade asjaolude korral erinevatele lahendustele liisingulepingu alusel kuriteo toimepanija valdusesse antud liisinguesemetega seotud tüüpjuhtumite puhul. Kõikide kohtupraktikas tõusetunud kaasuste pinnalt on võimalik formuleerida kindlad tüüpjuhtumid, mille võrdlemisel ning analüüsimisel saab välja selgitada kvalifitseerimist raskendavad murekohad. Nimetatud tüüpjuhtumite puhul eksisteerib ühtne lahendus, mida on võimalik välja selgitada õiguskirjanduse ja kohtupraktika teoreetilisi seisukohti analüüsides ning kaaludes.

Eelnevast lähtudes on autor kasutanud magistritöö kirjutamisel uurimismetoodikana kombineeritud meetodit ehk töö hõlmab endas kohtupraktika empiirilist analüüsi koos teoreetilises kirjanduses toodud seisukohtade ja lahendustega.

Tööd iseloomustavad märksõnad on: kelmus, pettus, liising, karistusõigus, varavastased kuriteod.

1. TEOREETILINE KÄSITLUS MAGISTRITÖÖ TEEMAGA SEONDUVATE ASPEKTIDE ÜLE

Käesolevas peatükis keskendub autor omastamise ja kelmuse koosseisude teoreetilisele osale. Samuti tuukase välja olulisemaid aspekte liisingulepingute kohta. Spetsiifiline kuritegude koosseisu elementide teoreetiline käsitus on oluline praktilises osas kohtupraktika analüüsi mõistmiseks. Kohtupraktika korrektseks analüüsiks tuleb olla teadlik töö teemaga seonduvate teemade spetsiifikast ning mõistete ja elementide sisust, et seeläbi jõuda õigete järeldusteni.

1.1. LIISINGULEPINGU OLEMUS

Liisingulepingutega seonduvat reguleerivad võlaõigusseaduse (edaspidi VÕS) sätted § 361 kuni § 367. Liisingulepingu mõiste on sätestatud VÕS §-s 361: „Liisingulepinguga kohustub liisinguandja omandama liisinguvõtja poolt soovitud eseme müüjalt ning andma selle liisinguvõtja kasutusse. Liisinguvõtjal tuleb maksta liisingueseme kasutamise eest tasu.“ Üldine nimetus liisinguleping hõlmab endas liisingu sagedasemaid avaldumisvorme, milleks on kapitalirent ja kasutusrent.¹

Kapitalirendileping on liisinguleping, mille puhul on pooled kokku leppinud, et liisinguperioodi lõppedes läheb liisingueseme omandiõigus üle liisinguvõtjale või tal tekib kohustus liisinguese kokkulepitud jääkväärtuse tasumise eest omandada.²

Kasutusrendileping on liisinguleping, mille puhul ei teki liisinguvõtjal kohustust liisinguese lepingu lõppedes omandada. Muude tingimuste osas ei pruugi kapitali- ja kasutusrendi liisingulepingud üksteisest oluliselt erineda.³

Kui eelnevad liisingulepingu avaldumisvormid on kõige sagedasemad, siis tegelikult tuntakse praktikas ka täisteenusliisingut (*full service leasing*), mis on selline liisingu avaldusmivorm, mille puhul liisinguvõtja tasub ühe liisingumaksega nii liisingumaksed kui ka esemega seotud kulud, mis on nt hooldus- ja remondikulud ning kindlustuskulu.⁴

¹ Käerdi, M., Õunpuu, A. § 361/1. Võlaõigusseadus II. 2.-3. osa (§§ 208-421). Komm vlj. Tallinn: Juura 2019.

² *Ibidem*, § 361/3.2.2.

³ *Ibidem*, § 361/3.2.3.

⁴ *Ibidem*, § 361/3.2.1.1.

Erinevalt täisteenusliisingust tuleb kapitali- ja kasutusrendi puhul liisinguvõtjal ise tegeleda liisingueseme kindlustamisega, remontimisega, rehvivahetuse ja muu sarnasega. Seega on täisteenusliising kindlasti mugavam, kui teised kaks populaarset liisingulepingu avaldumisvormi, kuid tõenäoliselt maksab liisinguvõtja kokkuvõttes kõige eest rohkem.

Liisingulepingu üheks peamiseks tunnuseks on kolmnurksuhe liisinguandja, liisinguvõtja ning liisingueseme müüja vahel.⁵ Kolmnurksuhte puudumisel ei ole pooltevahelise suhte näol üldjuhul tegemist mitte liisingulepingu, vaid mõne muutüübilise lepingulise suhtega, eelkõige üüri- või rendilepinguga või järelmaksuga müügilepinguga.⁶

Kolmnurksuhe väljendub eelkõige asjaolus, et liisingulepingu sõlmimise ajal ei kuulu liisinguese liisinguandjale, vaid viimane omandab selle vastavalt liisinguvõtja soovi ja juhiste järgi.⁷ Täiendavalt on Riigikohus märkinud, et kahe isiku vahel sõlmitud ja asja omandamisele suunatud lepingud ei ole liisingulepingud § 361 tähenduses, kui lepingu ese kuulub lepingu sõlmimise ajal juba eseme kasutusse andjale ning seda ei omandata esmajoonel kasutusse võtja juhiste järgi müüjalt.⁸ Seega kui sellist omandamist ei toimu, vaid liisinguese on juba varasemalt liisinguandja omandis, siis on lepingu näol tegemist enamasti üüri- või rendilepinguga või hoopis järelmaksuga müügilepinguga.⁹

Oluline on välja tuua erandina tagasiostuliisingu ehk *sale and lease back* tüüpi liisingulepingud, kus liisinguandja omandab liisinguvõtja krediteerimise eesmärgil liisinguesemeks oleva vara liisinguvõtjalt endalt ja seejärel hakkab liisinguvõtja seda siis osamaksetega uuesti välja ostma. Sellist tüüpi leping kujutab endast majanduslikus mõttes laenu- ja pandilepingu kombinatsiooni ja sellele saab kohaldada liisingulepingu kohta kehtivaid sätteid.¹⁰ Seega selliste lepinguliste suhete puhul säilib ikkagi liisingulepingule omane kolmnurksuhe, kuid liisinguvõtja ja müüja langevad samas isikus kokku.

Lisaks kolmnurksuhtele on liisingulepingu üheks spetsiifiliseks tunnuseks ka riskijaotus liisinguandja ja –võtja vahel, mis eristab liisingulepingut üüri- ja rendilepingust ning võõrandamislepingutest.

Tavapärase riskijaotuse kohaselt kannab kõiki liisinguesemega seotud riske alates selle liisinguvõtjale üleandmisest liisinguvõtja, kuid üüri- ja rendilepingu ning müügilepingu puhul

⁵ Käerdi, M., Õunpuu, A. § 361/1.

⁶ *Ibidem*, § 361/3.1.

⁷ *Ibidem*, § 361/3.7.2.

⁸ RKTKo 3-2-1-21-06 p 18.

⁹ Käerdi, M., Õunpuu, A. § 361/3.7.2.

¹⁰ RKTKo 3-2-1-140-07 p 22.

on riskijaotus paljudes aspektides vastupidine. Üüri- ning rendilepingu esemega seotud riske kannab üürile- või rendileandja ise. Samuti lasub viimasel ka eseme korrashoiukohustus. Lisaks eelnevale vastutab enamasti ka müügilepingu puhul eseme puuduste eest müüja.¹¹

Liisingueseme tagastamise kohustus on liisinguvõtja üks kohustustest, millest ta peab olema liisingulepingu sõlmimisel teadlik. Kohtupraktikas on leitud, et liisinguvõtja poolt liisingueseme tagastamise kohustuse rikkumisele ei ole põhjendatud reageerida karistusõigusliku sanktsiooniga ning sellise tõlgendusega, mille kohaselt liisinguvõtja peaks lepingu ülesütlemise korral arvestama sellega, et teda karistatakse omastamise eest, kui ta liisingueset pärast üleütlemissavalduse kättesaamist edasi kasutab, võib hakata moonutama ülesütlemise tavapärasest korda ning kahjustada tsiviilkäivet.¹² Põhimõtteliselt on Riigikohus öelnud, et pelgalt liisingueseme edasikasutamine pärast liisingulepingu ülesütlemist ei ole KarS § 201 mõttes käsitletav vara enda või kolmanda isiku kasuks pööramisena.¹³

Lähtudes eeltoodust informatsioonist analüüsib autor töö raames liisingulepinguid ning tagasiostuliisingulepinguid, mis oma olemuselt on laenu- ja pandilepingu kombinatsioon, kuid neile saab kohaldada liisingulepingu kohta kehtivaid sätteid.

Tavapäraselt pakuvad sõidukite soetamiseks liisingut pangad ning sõidukite müügiesindused. Eestis on turul mitmeid liisingupakkujaid. Pankadest näiteks Swedbank, SEB, LHV, Coop, Citadele, Luminor, kuid on ka teisi ettevõtteid, mis ongi suunatud liisingu andmisele. Sõidukite müügiesindused pakuvad liisingut enamasti koostöös mõne panga või muu liisingupakkujaga, et võimaldada klientidele mugavat asjaajamist. Tänapäevase infotehnoloogia arengu tõttu on võimalik esitada liisingutaotlusi läbi interneti, mis annab võimaluse ajada asju ilma reaalselt kohale minemata. Kuigi tegemist on mugava lahendusega, siis tegelikult ei saa selliselt kunagi kindel olla, et kes on tegelik faktiline liisingutaotleja ja kasutab selleks lihtsalt kellegi teise andmeid.

Uurides lähemalt erinevate pankade kodulehti ning liisingulepingu sõlmimise tingimusi, siis selgub, et liisingu saamiseks on tavapärane esitada liisingutaotleja kuue kuu pangakonto väljavõte, juhul, kui taotleja ei arvelda selles pangas, kust ta liisingut parasjagu taotleb. Samuti tuleb taotluse esitamisel anda ülevaade enda igakuistest laenu-, liisingu ja järelmaksukohustustest, et pangal oleks võimalik hinnata taotleja sissetulekute piisavust.¹⁴

¹¹ Käerdi, M., Õunpuu, A. § 361/3.1.

¹² *Ibidem*, § 361/3.4.; RKKK 3-1-1-99-15 p 31.

¹³ RKKKo 3-1-1-99-15 p 31.

¹⁴ Autoliising. SEB. - <https://www.seb.ee/laen-ja-liising/liising/autoliising#tingimused> (22.04.2020);

Väikefinantseerimistoodete ja liisingu lepingueelne teave. Swedbank. -

https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/credit/loans/pamphlet_pre_est.pdf (22.04.2020); Liising. Luminor. -

Autori hinnangul on tegemist hea meetmega, et teha kindlaks liisingutaotleja maksevõimekus. Selline kontroll aitab teatud määral vältida kuritegude ohvriks langemist. Paraku on võimalik pangakonto väljavõtteid ka võltsida ning selliselt on kuriteo toimepanemine jätkuvalt võimalik.

Vastupidiselt liisingupakkujatele on tagasiostuliisingupakkujate puhul tegemist enamasti väiksemate ettevõtetega, mis on pigem Eesti sisesed. Pakutavaks teenuseks on laen auto tagatisel või lihtsamalt öeldes ka autopant. Sellised ettevõtted reklaamivad sageli oma teenust, kui lihtsat ja kiiremat laenuvõimalust, kui pankades. Mõningad ettevõtted on laenutaotlemise tingimustes selgelt välja toonud, et puudub vajadus esitada liigselt dokumente või tõendada sissetulekuid.¹⁵ Samuti lubatakse pakkumisele kiireid vastuseid.

Autor on seisukohal, et pangad teevad enamasti liisingu andmisel ära suurema eeltöö, et olla veendunud liisingutaotleja maksevõimekuses liisingut tasuda, kui seda teevad väiksemad ettevõtted, mis on spetsialiseerunud rohkem laenu andmisele sõiduki tagatisel. Sellised väiksemad ettevõtted, kes reklaamivad ennast kui kiire, lihtse ja mugava laenupakkujana on jällegi atraktiivsemad kurjategijatele, sest paljudel juhtudel puudub vajadus tõendada enda maksevõimekust, sest pangakonto väljavõtet ja muid sarnaseid dokumente lepingu vormistamiseks ei küsita.

1.2. OMASTAMINE

1.2.1. Üldiselt

Omastamise koosseis pärineb juba 19. sajandil Eestis kehtinud Vene nuhtlusseadustikust, mis kehtestati ka 2002. aastal jõustunud karistusseadustikus. Omastamise esialgne versioon nägi ette ainult võõra vallasasja omastamist, puudus teine alternatiiv võõra vara näol. See tekitas aga praktikas omajagu probleeme.¹⁶ Mure lahendati paar aastat hiljem, kui seadusesse lisati

<https://www.luminor.ee/ee/era/liising> (22.04.2020); Liising. Coop Pank. - <https://www.cooppank.ee/autoliising> (22.04.2020); Liising. LHV Pank. - <https://www.lhv.ee/et/liising> (22.04.2020).

¹⁵ Laenud sõidukite tagatisel. Incassor. - <https://incassor24.ee/laenuteenused/laenud-soidukite-tagatisel/> (22.04.2020); Laenu tingimused. Autopant. - <https://autopant.ee/laenu-tingimused> (22.04.2020); Autolaenud – sõiduk jääb Teie kätte. Laenukeskus. - <https://laenukeskus.ee/autolaen> (22.04.2020); Autopant. Autoliising. - <https://autoliising.eu/autopant/> (22.04.2020).

¹⁶ RKKKo 3-1-1-144-05 p 16-17.

omastamise koosseisu uus objekt – usaldatud võõras vara.¹⁷ Sellisel kujul on leitav omastamise koosseis ka kehtivast karistusseadustikust.

Kuigi omastamine kuriteona on tuntud juba aastaid ning seda on selle aja jooksul ka täiendatud ja koosseisu elemente on läbi kohtupraktika selgitatud ka laiemalt, siis ometi võib tekkida probleeme kõikide koosseisu tunnuste sisutamisel. Näiteks tõusetub sageli vaidlusi omastamistahte manifesteerimise sisu üle.¹⁸

Omastamise karistatavus on sätestatud karistusseadustiku (edaspidi KarS) paragrahvis 201 lõikes 1 järgnevalt: “Valduses oleva võõra vallasasja või isikule usaldatud muu võõra vara ebaseaduslikult enda või kolmanda isiku kasuks pööramise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.” Täiendavalt on omastamisel olemas ka kvalifitseeritud koosseis, mille punktid on välja toodud nimetatud paragrahvi lõikes 2. Nendeks punktideks on: „isiku poolt, kes on varem toime pannud varguse, röövimise, omastamise, süüteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandamise, hoidmise või turustamise, asja tahtliku rikkumise või hävitamise, kelmuse või väljapressimise; suures ulatuses; ametiisiku poolt või grupi poolt, – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.” Lisaks sellele on paragrahvis eraldi säte ka juriidilise isiku karistatavuse kohta ning omastamise puhul suures ulatuses või ametiisiku poolt on ette nähtud ka kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine vastavalt KarS paragrahvile 83² sätestatule.

Nähtuvalt KarS-st on omastamine paigutatud varavastaste süütegude alla. Omastamise puhul on tegemist täiskoosseisulise teodelikti ja ehtsa erideliktiga.¹⁹ Täiskoosseisulise delikti korral on süütegu lõpule viidud juba vaid teo faktilise lõpuleviimisega.²⁰ Teodelikti puhul ei ole tagajärje saabumine oluline ning see kirjeldab ainult tegu. Teo koosseis on täidetud juba vaid teo endaga, millega teodelikt kahjustab õigushüve.²¹ Ehtne eridelikt tähendab seda, et tegemist on sellise teo koosseisuga, mille täideviija saab olla ainult vasutav isik, erisubjekt.²² Seega omastamise puhul saab teo realiseerijaks olla vaid isik, kes on asja valdaja või kellele on vara usaldatud. Teine isik, kes osaleb omastamises, kuid ei ole asja valdajaks, võib vastutada kas varguse või omastamisele kaasaaitamise eest.²³

¹⁷ Kairjak, M., Sootak, J. Omastamise ja usalduse kuritarvitamise omakasulikus. – Juridica 2018/4.

¹⁸ Birk, A.-L. Omastamistahte manifesteerimise tõendamise probleemid karistusseadustiku § 201 kohaldamisel. Magistritöö. Juhendajad Kairjak, M., Sootak, J. Tartu: Tartu Ülikool 2014.

¹⁹ Sootak, J. § 201/1.2., 6. – Karistusseadustik. Komm vlj. 4. vlj. Tallinn: Juura 2015.

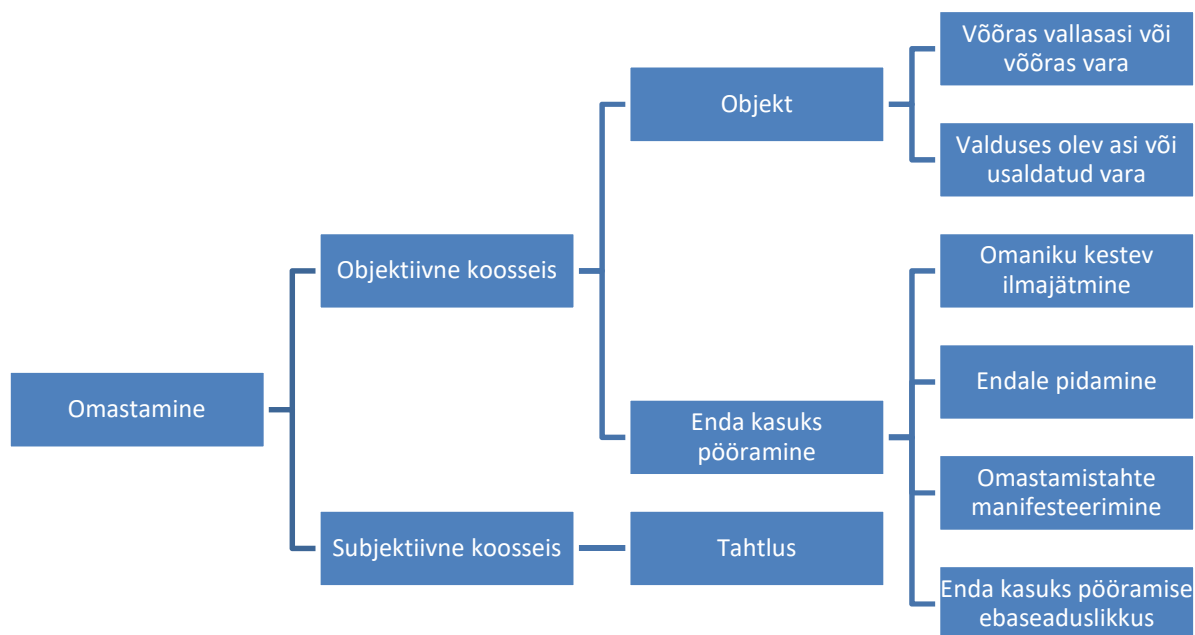
²⁰ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018, lk 196.

²¹ *Ibidem*, lk 191.

²² *Ibidem*, lk 199.

²³ Sootak, J. § 201/6.

Lähtudes raamatust „Varavastased süüteod“ on omastamise koosseisustruktuur järgmine:²⁴

Selleks, et edaspidi paremini võrrelda omastamise ja kelmuse põhimõttelisi erinevusi ning leida parimaid viise nende koosseisude eristamiseks, tuleks analüüsida ning lahti mõtestada ka kõnealuste süütegude koosseisude tunnused.

1.2.2. Omastamise objekt

Omastamise objektiks ning kaitstavaks õigushüveks on süüteo koosseisu kohaselt võõras vallasasi või võõras vara, mis on isiku valduses või talle usaldatud. Seega on omastamise üheks eesmärgiks tagada omanikule vara karistusõiguslik kaitse.²⁵

Omastamise objektiks oleval vallasasjal peab olema individuaalne eksistents ning omastada saab vaid süüdlase valduses olevat asja.²⁶ Oluline on välja tuua, et valduse mõiste karistusõiguslikus mõttes ei ole täielikult samastatav valduse mõistega asjaõiguslikus mõttes. Karistusõiguslikus mõttes tuleb valduse mõistet seostada eelkõige omastaja valitsemissooviga ehk see eeldab isiku tegelikku võimu asja üle ning ka soovi seda võimu teostada.²⁷

²⁴ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod. 4. vlj. Tallinn: Juura 2017, lk 107.

²⁵ Sootak, J. § 201/1.1.

²⁶ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 108.

²⁷ RKKKo 3-1-1-46-08 p 20.

Omastada saab sellist asja, mis on süüdlase valduses, olenemata kas valdus on seaduslik või ebaseaduslik, hea- või pahauskne. Tähtsust omab asjaolu, et isiku valduses olev asi oleks omastaja jaoks võõras.²⁸ Kui isikul on asjale või varale omandiõigus, siis see automaatselt välistab omastamise objektiivse koosseisu.²⁹

Valduse tekkimise ajaline piiritlemine on abiks omastamise eristamisel teistest varavastastest süütegudest, eelkõige vargusest ja kelmusest. Kui asi on isiku valduses on tegemist omastamisega, kui isik kehtestab valduse süüteo toimepanemise käigus on tegemist vargusega ning kui isik saavutab valduse pettuslikult on tegemist kelmusega.³⁰

Selleks, et hinnata, kas tegemist on valdaja jaoks võõra asjaga või mitte, tuleb sageli süveneda ka asja tsiviilõiguslikku seisundisse ning kontrollida, kas poolte vahel on sõlmitud võlaõiguslikke lepinguid või valitseb mõni muu asjaõiguslik olukord. Näiteks ei saa omastada asja, mis on isiku valdusesse läinud müügilepinguga, sest sellisel juhul kuulub talle ka asja omand ning tegemist ei ole enam võõra vallasasjaga.³¹ Seevastu läheb müügilepingu sõlmimisega müüjale kuuluv omandiõigus üle ostjale, kuid see ei tähenda, et ka valdus läheks koheselt üle. Sellises olukorras, kus müügileping on osapoolte vahel juba sõlmitud, kuid asja faktiline valdus ei ole poolte kokkuleppel veel ostjale üle läinud, on tegemist müüja jaoks võõra vallasasjaga, mida tal on võimalik enda tegevusega omastada.³² Kuid kui osapoolte vahel on sõlmitud käsundusleping, siis on käsundisaaja jaoks lepingu alusel valduses olev asi tema jaoks võõras ning tal on võimalik seda enda tegevusega omastada.³³ Eelnevast lähtudes on omastamise koosseisu tuvastamisel oluline aspekt ka osapoolte vahelise õigussuhte õigel kvalifitseerimisel. Seega võib öelda, et omastamine omab olulist puutumust ka tsiviilõigusega ja omastamise objektiivse koosseisu hindamisel tuleb kindlaks teha millise tsiviilõigusliku õigussuhtega on osapoolte vahel tegemist ning kellele kuulub tegelik asja omandiõigus.

Omastamise koosseisu seisukohalt kuulub vara mõiste alla ka lepingust tulenev nõudeõigus. Riigikohus on täpsustanud ajahetke, millal isik on nõude enda kasuks pööranud ning asus seisukohale, et nõudeõiguse omastamine on lõpule viidud siis, kui omastamise toimepanija või kolmas isik paneb end suhetes võlgnikuga nõudeõiguse omanikuna maksma. Omastamistakte manifesteerimise sisuks on just asjaolu, et isik käitub asja või vara suhtes objektiivselt vaadatuna justkui omanikuna ning nõudeõiguse seisukohalt näitab isikut

²⁸ Sootak, J. § 201/8. 5.

²⁹ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 110.

³⁰ *Ibidem*, lk 111.

³¹ Sootak, J. § 201/9.

³² RKKKo 3-1-1-48-03 p 8.

³³ Sootak, J. § 201/9.; RKKKo 3-1-1-13-05 p 5-7.

omanikuna just nõude maksmapanek võlgniku suhtes. Kui isik aga nõuet ei ole jõudnud veel maksmata panna, siis saame rääkida omastamise katsest.³⁴ Samas ei ole välistatud alternatiivselt Riigikohtu arvamusele teinegi lähenemine, mille kohaselt oleks põhjendatud lugeda omastamine lõpule viiduks juba isiku nõudeõigusest ilmajätmisega ega eeldaks süüdlase täiendavaid tegusid.³⁵

Isikule usaldatud vara omastamise mõiste sisuks on isiku õiguspädevuses oleva vara pööramine enda kasuks ning lisaks isikule usaldatu varale on võimalik omastada ka varalist nõuet.³⁶ Siinkohal on oluline lahti mõtestada õiguspädevuse sisu.

Õiguspädevuse puhul on tegemist teatud tüüpi õigusliku volitusega vara suhtes, mille alusel on volitatud isikul õigus teha kolmandate isikute suhtes siduvaid otsuseid, õigustoiminguid või osaleda mõne otsuse kujundamise protsessis.³⁷ Selline usaldussuhe võib tekkida seadusest, ametiseisundist või tehingust, kuid oluline on välja tuua, et pelgalt asja või vara valdamise tõttu ei saa väita, et need oleks isiku õiguspädevuses.³⁸

Ametiisikute poolt toime pandud omastamised on kvalifitseeritavad KarS § 201 lg 2 p 3 järgi. Ametisiku mõiste karistusõiguslikus mõttes tuleneb KarS § 288 lg-st 1: “Ametiisik karistusseadustiku eriosa tähenduses on füüsiline isik, kellel on avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund, sõltumata sellest, kas ta täidab talle pandud ülesandeid alaliselt või ajutiselt, tasu eest või tasuta, teenistuses olles või vabakutselisena või lepingu, nimetamise või valimise alusel.” Eelnevat arvesse võttes on autor seisukohal, et raamatus „Varavastased süüteod“ 2017. a trükkis leheküljel 114 lõik äärenumbriga 29 on pisut vananenud ja vajab uuendamist. Nimelt jätab eeltoodud viide mulje, et ametiisikuna võib endiselt käsitleda ka eraõigusliku juriidilise isiku töötajaid. Näiteks on lõigus välja toodud: „Kui õiguspädevusega isik on ametiisik (nt kaupluse või lao juhataja), on vara tema korralduses ning ta vastutab § 201 II 3 alusel.“ Paraku ei saa autor sellise näitega kehtiva õiguse kontekstis nõustuda, sest enamasti võib eeldada, et kaupluse või lao juhataja näol ei ole tegemist isikutega, kellel on avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund, sest tavaliselt töötavad nad eraõiguslikes ettevõtetes ning tegelevad ettevõtte huvidega seotud eraõiguslike ülesannete täitmisega. Samuti ei ole asjakohane ka nimetatud lõigus välja toodud Riigikohtu seisukoht lahendi 3-1-1-20-07 punktis 10, sest see lahend on tehtud 2007. aastal ning peale seda on KarS-i sätet § 288

³⁴ RKKKo 3-1-1-85-11 p 41; Domaškina, K. Kolmnurkkelmus, vahendlikult toimepandud vargus ja nõude omastamine. – Juridica 2012/1.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Sootak, J. § 201/10.1., 12.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 113.

³⁷ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 113.

³⁸ Sootak, J. § 201/10.1.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 113.

oluliselt muudetud. Tol ajal kehtinud karistusseadustiku redaktsiooni kohaselt oli KarS § 288 lõike 1 sisu järgnev: „Ametiisik karistusseadustiku eriosa tähenduses on isik, kellel on ametiseisund riigi või kohaliku omavalitsuse asutuses või organis või avalik-õiguslikus või eraõiguslikus juriidilises isikus, kui temale on pandud haldamis-, järelevalve- või juhtimisülesanded või varaliste väärtuste liikumist korraldavad või võimuesindaja ülesanded.“ Ka 2004. a karistusseadustiku kommenteeritud väljaandest nähtub, et sätte sisustamisel on eraõiguslike juriidiliste isikute ring määratletud TsÜS § 25 lõike 1-ga.³⁹ Varasema kommenteeritud väljaande kohaselt oli isiku ametiisikuna määratlemisel oluline, et oleks täidetud kaks tunnust: a) ametiseisund sättes nimetatud asutuses, organis või isikus; b) sättes välja toodud teatud ülesannete täitmine (teoreetiliselt liigitatavad kolmeks: juhtimis-, järelevalve või võimuesindaja ülesanded).⁴⁰ Samuti on kommentaaris välja toodud üsna pikk loetelu kohtupraktikast, millistel juhtudel isik loetakse või mitte ametiisikuks, mis annab aimu sellest, et vähemalt varasemalt oli isiku määratlamine ametiisikuna keerulisem ning vajalik oli eraldi igakordne hindamine.⁴¹ Praeguseks on aga olukord paljugi muutunud. Ka karistusseadustiku kommenteeritud väljaandes on selgitatud, et alates 01.01.2015 jõustunud karistusõiguse revisjoni seadusega arvati ametiisiku mõistest välja eraõigusliku juriidilise isiku töötajad ning ametiisiku mõiste on määratletud ainult funktsionaalse kriteeriumi kaudu, milleks on avaliku ülesande täitmine ametiseisundi kaudu. Kuid samas tuleb arvestada ka sellega, et ametiisiku mõistega võib olla hõlmatud ka erasfääris töötav isik, kui tal on avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund.⁴² Seega tasub olla ettevaatlik varasema kohtupraktika kasutamisel ametiisiku mõiste sisustamisel, sest sätte muutmisega ei ole paljud varasemad kohtulahendid enam ülekantavad.⁴³

Ametiisiku mõiste korrektne tundmine kehtiva õiguse alusel on töö seisukohast oluline, sest paljudel juhtudel sooritavad kelmuse ja omastamise kuritegusid just ettevõtete juhatuse liikmed, kes varasema ametiisiku definitsooni kohaselt oleksid olnud ametiisikud. Ametiisiku tunnuse puhul on kelmuse ja omastamise koosseisude puhul tegemist kvaliftiseeriva tunnusega, mille puhul on karistus raskem. Seega on oluline teada, et praegusel ajal ettevõtete juhatuse liikmed enam tõenäoliselt ametiisikud ei ole, välja arvatud juhul, kui tal on mõne avaliku ülesande täitmiseks ametiseisund.

³⁹ Sootak, J., Pikamäe, P. § 288/2. – Karistusseadustik. Komm vlj. 2. trk. Tallinn: Juura 2004.

⁴⁰ *Ibidem*, § 288/1,4.1.

⁴¹ Sootak, J., Pikamäe, P. § 288/4.2. – Karistusseadustik. Komm vlj. 2.trk. Tallinn: Juura 2004.

⁴² Pikamäe, P. § 288/2. – Karistusseadustik. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2015.

⁴³ *Ibidem*, § 288/4.2.

1.2.3. Asja või vara enda kasuks pööramine

Eelnevalt välja toodud omastamise objektiivsest koosseisust nähtub, et teine punkt hõlmab endas valduses oleva asja endale pidamist, millega kaasneb omaniku kestev ilmajätmine, omastamistahte manifesteerimist ning enda kasuks pööramise ebaseaduslikkust.

Enda kasuks pööramine tähendab, et isik läbi asja faktilise muutmise muudab selle endale või kolmandale isikule kuuluvaks. Seega erinevalt vargusest, seisneb omastamise puhul karistatav tegevus asja enda kasuks pööramises, mitte valduse üleminekus, sest asi juba on algselt isiku valduses.⁴⁴

Riigikohtu praktika kohaselt sisustatakse mõistet „enda kasuks pööramine“ manifesteerimisteooria alusel. Teise isiku kasuks pööramisena tuleb vaadelda tegu, mis annab alust järeldada, et teo toimepanija soovib edaspidi kas ise võõra objekti, s.o asja või vara omanikuna käituda või soovib lasta seda teha kolmandal isikul. See tähendab, et isik peab mingil objektiivselt avalduval viisil omastamistahte manifesteerima.⁴⁵

Enda kasuks pööramine võib väljendada paljudes erinevates tegudes. Näiteks asja raiskamises, äratarvitamises, endale jätmises, võõrandamises või pantimises kavatsuseta see hiljem välja osta või vähemalt mööndes, et see ei ole pantija rahalist seisu arvestades tõenäoline.⁴⁶ Eelnevast lähtudes saab järeldada, et tegu, mida loetakse enda kasuks pööramiseks võib olla ükskõik milline tegu. Oluline on, et sellest teost nähtuks omastaja tahe muuta asi endale või kolmandale isikule kuuluvaks.

Praktikas on varasemalt korduvalt tõusetunud vaidlusi seoses liisinguesemete tagastamata jätmisega. Riigikohus on jõudnud järeldusele, et pärast liisingulepingu ülesütlemist liisingueseme tagastamata jätmine ei ole veel käsitatav võõra asja enda kasuks pööramisena. Isiku poolt asja edasikasutamine pärast kasutaja valdusõiguse lõppemist rikub küll liisinguandja omandiõigust, kuid see ei tähenda, et valdaja sooviks selliselt manifesteerida omastamistahet. Omastamise puhul on oluline asja valdaja selline tegevus, millega ta manifesteerib senise omaniku seisundi muutmise, mis seisenb omaniku käsutusvõimaluse halvenemise asja või vara suhtes. Pelgalt asjaolu, et isik jätab enda valduses oleva võõra asjaga seotud kohustused täitmata ei väljenda veel tema võõrast omandit kahjustavat hoiakut. Siiski ei saa kunagi välistada, et asja kasutamises pärast valdusõiguse lõppemist väljendub

⁴⁴ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 115.

⁴⁵ RKKKo 3-1-1-92-13 p 14; RKKKo 3-1-1-23-14 p 21; RKKKo 3-1-1-46-14 p 20.

⁴⁶ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 115; Sootak, J. § 201/4.

isiku soov asi enda kasuks pöörata, kuid paraku sellise järelduse tegemiseks peab olema süüdistuses toodud ja kohtuotsuses tuvastatud mingi asjaolu või asjaolude kogum, mis jätkaks objektiivsele kõrvalvaatajale mulje, et toimepanija soovib asja faktilise omanikustaatuse üle võtta. Näiteks võib omastamistahte manifesteerimisega olla tegemist sellise juhul, kui valdaja toimetab asja asukohta, mida omanik ei tea või kust asja väljanõudmine on omaniku jaoks ebamõistlikult koormav. Lisaks võib enamasti omastamistahte manifesteerimist jaatada ka sellisel juhul, kui asja edasikasutamisega kaasneb selle väärtuse oluline vähenemine, kasutusviisi või –intensiivsuse oluline muutus või valdaja esinemine asja omanikuna või vähemalt tegeliku omaniku õiguste selge eitamine.⁴⁷

Täiendavalt eelnevale seisukohale on Riigikohus hilisemas lahendis selgitanud veelgi, et liisingueseme toimetamine liisinguandjale teadmata asukohta, selle varjamine ning asukoha avaldamisest keeldumine pärast isiku valdusõiguse lõppemist muudab liisinguandja käsutusvõimaluse võimatuks ning selline käitumine on käsitatav omastamistahte manifesteerimisena. Riigikohus leidis, et liisinguasja tagastamata jätmise ja selle asukoha aktiivse varjamisega soovib toimepanija asja faktilise omanikustaatuse üle võtta.⁴⁸

Eelnevatele Riigikohtu seisukohtadele tuginedes võib kokkuvõtlikult järeldada, et isegi kui tegemist on näiliselt sarnaste olukordadega, siis kõiki asjaolusid arvesse võttes ei pruugi sarnane käitumine tähendada alati omastamistahte manifesteerimist toimepanija poolt. Seega tuleb süüdistatavale etteheidetava teo üksikasjaolusid põhjalikult vaagida enne teo kvalifitseerimist, sest kui omastamistahte manifesteerimine ei ole kuidagi tuvastatav, jääb omastamise koosseis täitmata.

Omastamine on võimalik ka selliselt, et asja või vara ei pöörata enda kasuks vaid see pööratakse kolmanda isiku kasuks. See tähendab kolmandale isikule seisundi loomist, mis väliselt vaadeldes näitab teda kui omanikku. Sellise seisundi tekkeks on loomulikult vajalik ka asjasse puutuva kolmanda isiku hea- või pahauskset nõusolekut.⁴⁹ Selleks ei piisa, kui asi antakse kolmandale isikule lihtsalt ajutiseks kasutamises vaid kolmandal isikul peab tekkima asja suhtes asjaõiguslikku suhet meenutav seisund, ei piisa võlaõiguslikku nõuet meenutavast seisundist.⁵⁰

Oluline erinevus omastamise ja kelmuse vahel on ka see, et kahju ei ole omastamise üheks koosseisu elemendiks. Omastamise koosseis on täidetud hetkel, mil isik manifesteerib

⁴⁷ RKKKo 3-1-1-99-15 p 25-34.

⁴⁸ RKKKo 3-1-1-49-16 p 16-18.

⁴⁹ Sootak, J. § 201/7.

⁵⁰ Sootak, J. § 201/7.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 119.

omastamistakte. Kuigi selline tegu võib küll endaga kaasa tuua kahju, siis alati ei pruugi see nii olla. Seega ei välista omastamise puhul isiku vastutust asjaolu, et vara tegeliku omaniku varaline seis teo tagajärjel ei halvene.⁵¹

Asja omastamise korral peab toimuma asja enda kasuks pööramine ebaseaduslikult. See tähendab, et kui asja enda kasuks pööramisel on olemas seaduslik alus, siis ei saa me karistusõiguslikus mõttes omastamisest rääkida. Riigikohus on võtnud seisukoha, et kui tegemist on osahinguga, kus on vaid üks osanik, siis tuleb tema nõusolek varakäsituseks omistada ka osahingule endale, sest juriidiline isik kui õiguslik fiktsioon ei saa ise millekski nõusolekut anda. Seega kui ainuosanik annab teatud varakäsituseks enda nõusoleku, siis ei ole põhjust karistusõiguslikult reageerida, sest vara omaniku nõusolekul toime pandud tegu ei saa pidada ebaseaduslikuks omastamiskoosseisu mõttes.⁵² Autori hinnangul näitab eelnev seisukoht jällegi seda, et kui oluline on omastamise seisukohalt määratleda isiku valduses oleva asja või vara valduse aluseks olev õigussuhe ning selle läbi hinnata, kas vara on isikule usaldatud, kas tegemist on võõra varaga ning kas isikul puudub nõusolek varakäsituseks. Seega ei saa me omastamise koosseisu analüüsimisel mitte kuidagi mööda tsiviilõigusest ning isegi väikestel tsiviilõiguslike nüanssidel võib olla väga oluline kaal ja sellest võib sõltuda isiku karistusõiguslik vastutus.

1.2.4. Subjektiivne koosseis

Kuritegude subjektiivsed koosseisu tunnused peegeldavad kurjategija sisemaailma ning subjektiivne külg näitab kas teo objektiivsed asjaolud on isikule ka subjektiivselt omistatavad.⁵³ KarS § 12 lõike 3 kohaselt võivad süüteo koosseisu subjektiivsed tunnused olla tahtlus, ettevaatamatus, motiiv, eesmärk või mõni muu subjektiivne tunnus. Seega ei ole tegemist lõpliku loeteluga.

Kuriteona saab karistada tahtliku teo toimepanemise eest, välja arvatud juhul kui karistusseadustik ei näe ette karistust ettevaatamatuse eest (KarS § 15 lg 1). Ettevaatamatuse eest karistatavaid tegusi on vähe ning omastamine nende alla ei kuulu. Seega saab omastamise eest karistada vaid tahtliku teo puhul.

⁵¹ RKKKo 3-1-1-92-13 p 16.

⁵² RKKKo 3-1-1-52-14 p 16.

⁵³ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa, lk 230.

Tahtlus jaguneb omakorda kolmeks – kavatsetus, otsene ja kaudne tahtlus. Seega on seadusandja jätnud konkreetse tahtluse liigi täpsustamata ning piisab vaid sellest, kui kurjategija pidas tagajärje saabumist võimalikuks (kaudne tahtlus).⁵⁴

Omastamise subjektiivse koosseisu täitmiseks piisab vähemalt kaudsest tahtlusest.⁵⁵ Vastavalt KarS § 16 lõikele 4 paneb isik teo toime kaudse tahtlusega, kui ta peab võimalikuks süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist ja möönab seda.

1.3. KELMUS

Kelmus sarnaselt omastamiselegi on selline kuritegu, mis leidis oma tee üldisesse kriminaalõigusesse juba vähemalt 20. sajandi alguses.⁵⁶ Kuna kelmus kuriteoliigina on moodsas ühiskonnas väga populaarne, siis on kelmuse üldkoosseisu juurde loodud ka veel ka mitu kelmuse eriliiki.⁵⁷ Nendeks on soodustuskelmus, investeerimiskelmus, kindlustuskelmus ja arvutikelmus. Alles 2019. aasta lõpus lisandus karistusseadustikku ka § 209¹, mille näol on tegemist hankekelmusega Euroopa Liidu finantshuve kahjustades.

Kui omastamise koosseisu täitmise puhul võib olulist rolli mängida ka osapoolte vaheline tsiviilõiguslik suhe, siis ei saa ka kelmuse puhul tsiviilõigust tahaplaanile jätta. Kuna kelmused hõlmavad endas sageli olukorda, kus osapooled on omavahel teinud ka mingisuguse kokkuleppe, siis tsiviilõigusliku lepingu rikkumise ja kelmuse vahe on sageli raskesti määratletav.⁵⁸ Selleks on oluline tunda kelmuse koosseisu elementide sisu, et eristada lihtsad mittepahatahtlikud lepingurikkumised kelmustest.

⁵⁴ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa, lk 233.

⁵⁵ Sootak, J. § 201/13.

⁵⁶ Sootak, J. Majanduskriminaalõigus. Õppevahend juristide põhi- ja täiendõppeks. Tartu: SA Eesti Õiguskeskus 1998, lk 9-10.

⁵⁷ Pikamäe, P. Mõningad kelmuse üldkoosseisu sisustamisprobleemid kohtupraktikas. – Juridica 2011/2.

⁵⁸ Politsei- ja Piirivalveamet. Kelmused. - <https://www2.politsei.ee/et/nouanded/levinuimate-pettuste-ja-kelmuste-skeemid/kelmused.dot> (07.03.2020).

1.3.1. Üldiselt

Kelmuse üldkoosseis tuleneb karistusseadustiku paragrahvist 209 lõikest 1: „Teisele isikule varalise kahju tekitamise eest tegelikest asjaoludest teadvalt ebaõige ettekujutuse loomise teel varalise kasu saamise eesmärgil.“ Kelmuse kvalifitseerivateks tunnusteks tulenevalt lõikest 2 on: „toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud varguse, röövimise, omastamise, süüteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandamise, hoidmise või turustamise, asja tahtliku rikkumise või hävitamise, kelmuse või väljapressimise; toime pandud ametiisiku poolt; toime pandud suures ulatuses; grupi poolt või avalikkuse poole pöördudes.“ Lõikes 1 sätestatud koosseisu eest karistatakse isikut rahalise karistuse või kuni neljaaastase vangistusega ning lõikes 2 sätestatud kvalifitseeriva koosseisu eest karistatakse isikut ühe- kuni viieaastase vangistusega. Seega on tegemist teise astme kuriteoga (KarS § 4 lg 3). Karistusseadustikust nähtuvalt on kelmusel lisaks üldisele koosseisule olemas ka spetsiifilisemad kelmuse erikoosseisud, mis on üldkoosseisu suhtes erinevad.

Nii nagu omastamise puhul on ka kelmus varavastane süütegu, kuid koosseisutüübilt on tegemist täiskoosseisulise tagajärjedelikuga.⁵⁹ Täiskoosseisulise delikti korral on süütegu lõpule viidud juba vaid teo faktilise lõpuleviimisega.⁶⁰ Tagajärjedelikult tähendab, et kuriteo üheks koosseisu elemendiks on ka teatud tagajärg, mis tuleb tuvastada ja süüdlasele omistada. Kui süüteo koosseisu kuulub suvalise teokirjaldusega tegu, siis on oluline üksnes tagajärg, kui aga tegemist on spetsiifilise teokirjeldusega koosseisuga, siis omab tähtsust ka tegu, millega tagajärg põhjustati.⁶¹ Kelmuse puhul on koosseisuteoks petmine⁶² ning koosseisuline tagajärg on varalise kasu saamine ehk süüdlase varalise seisuga paranemine.⁶³

Vaadates 2003-2018. a registreeritud kuritegude tabelit, siis on kelmuste registreerimine selges languses. Kui 2003. aastal registreeriti 2285 kelmust, siis 2018. aastal registreeriti 717 kelmust. Kusjuures hüppeline langus on toimunud 2015. aastal, kus registreeriti peaaegu poole vähem kelmuseid võrreldes sellele eelneva aastaga. Selline langus võib olla tingitud asjaolust, et 01.01.2015. a jõustunud karistusseadustiku redaktsiooniga muudeti kelmuse koosseisu sõnastust täpsemaks – toodi kirjalikult sõnastusse sisse teisele isikule varalise kahju tekitamise aspekt ning subjektiivsesse koosseisu lisati varalise kasu saamise eesmärk, mis muutsid varasemaga võrreldes kelmuse koosseisu täidetuks lugemise pisut keerulisemaks.

⁵⁹ Sootak, J. § 209/1.2.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 136.

⁶⁰ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa, lk 196.

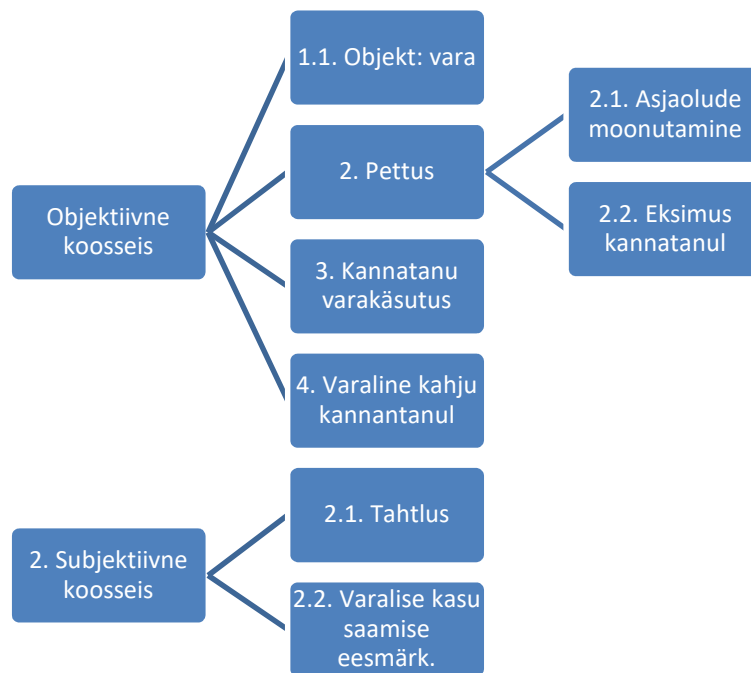
⁶¹ *Ibidem*, lk 192.

⁶² Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 136.

⁶³ RKKKo 3-1-1-72-10 p 12.

Samas ei saa jätta tähelepanuta, et kui 2003. a aastal registreeriti vaid 1 soodustuskelmus, siis 2018. a registreeriti neid 63. Veel suurema tõusu on teinud arvutikelmused, mida registreeriti 2003. a 19 ning 2018. a registreeriti 651.⁶⁴ Autor ei välista, et üheks teguriks, mis on tõstnud arvutikelmuste arvu on asjaolu, et Riigikohus hindas 2015. a otsuses ümber varasema praktika ning leidis, et kannatanu tahte vastaselt võõra pangakaardiga ja võõrast PIN-koodi kasutades pangaautomaadist sularaha välja võtmises on tegemist arvutikelmusega, mitte vargusega, nagu sellist tegu varasemalt hinnati.⁶⁵

Tulenevalt raamatust „Varavastased süüteod“ on kelmuse koosseisustruktuur järgmine:

1.3.2. Vara

Esimese punktina kelmuse koosseisust on välja toodud vara, mis on ühtlasi ka kaitstavaks õigushüveks. Vara mõiste määratlemisel lähtutakse kas vara õiguslikust või majanduslikust küljest ning sellele toetub ka valitsev ühendteooria. Lisaks nendele on olemas veel ka isikulise vara mõiste, mis käsitleb erandjuhtumeid. Nimetatud teooriatest sõltub ka kelmuse koosseisu puhul kasu ja kahju mõiste sisustamine.⁶⁶

⁶⁴ Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2018. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/registreeritud-kuriteod-aastatel-2003-2018> (29.02.2020).

⁶⁵ RKKKo 3-1-1-36-15 p 15.

⁶⁶ Sootak, J. § 209/1.1.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 156-157.

Juriidiline varamõiste näeb konkreetsete varaosade suhtes õiguslikult fikseeritud õiguste ja kohustuste kogumit ning see varamõiste läheneb omandi mõistele. Nii on sellele mõistele toetudes välistatud ebaseadusliku valduse või varalise huvi arvestamine vara hulka.⁶⁷

Majanduslik varamõiste seevastu määratleb vara kui isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogumit. Seega sellisel puhul vara väljendab kõiki isikule kuuluvaid rahalis-majanduslikke hüvesid, olenemata nende õiguslikust seisundist.(VIIDE)

Majandusliku varamõiste kohaselt ei ole oluline, kas vara on saadud või vormistatud seaduslikult ning ei ole olemas vara, mis ei oleks kelmuse eest karistusõiguslikult kaitstud. Samas ei saa majandusliku varamõiste järgi arvestada vara hulka neid asju või huvisid, millel ei ole mingit majanduslikku väärtust. Kuigi põhimõtteliselt tuleb eelistada vara majanduslikku käsitlust juriidilisele varamõistele, sest viimane tähendaks osa vara muutumist õiguslikult kaitsetuks, siis ka majanduslikul käsitlusel on omad puudused. Näiteks kuulub selliselt karistusõigusliku kaitse alla ka vara, mis on saadud kuritegelikult või kasutatakse kuriteo toimepanemiseks.⁶⁸

Tegelikult on õiguslikust ehk juriidilisest ja majanduslikust varamõistest kujunenud välja ka ühendteooria, mis lähtub küll majanduslikust vara mõistest, kuid toob sellese teatud õiguslikud piirid. Seega püüab ühendteooria eristada sellist vara, mis ei ole otseselt seaduses ette nähtud, kuid vajavad siiski kaitset. Lühidalt öeldes loeb ühendteooria vara hulka kõik majandusliku väärtusega varaühikud, mis ei ole õiguskorrast lähtudes taunitavad.⁶⁹

Kolmanda varamõistena on olemas ka isikuline varamõiste, mida kasutatakse samuti kahju tuvastamisel. Isikuline varamõiste tuleb abiks olukordades, kus isikult petetakse välja mingi tasu või teenus, kuid süüdlane pakub samaväärset vastuteenust vastu. Selliselt justkui varaline kahju puuduks, kuid samas on ilmne, et kannatanu varalised huvid on kahjustatud. Seega lühidalt öeldes seab isikuline varamõiste esikohale isiku varalised huvid laiemalt. Kelmuse puhul on oluline arvestada, et koosseisu kaitsealaks on siiski vara, millest tulenevalt tuleb lähtuda isikulisest varamõistest koostoimes majanduslik-õigusliku varamõistega. Üldine tendents kelmuste puhul on siiski vara ja varaliste huvide kahjustamise mõiste arvardamine.⁷⁰

Kui võrrelda kelmuse ja omastamise käsitlust isiku vara kaitsel, siis mõlema koosseisu puhul on kaitstavaks õigushüveks kannatanule kuuluv vara. Tehes aga järeldus kogutud materjali pinnalt võib jõuda seisukohale, et kelmuse koosseis kaitseb isiku vara märgatavalt laiemalt,

⁶⁷ Sootak, J. § 209/1.1-2.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 156-158.

⁶⁸ Sootak, J. § 209/3.1-3.4.; *Ibidem*, lk 157-158.

⁶⁹ Sootak, J. § 209/4.; *Ibidem*, lk 158-159.

⁷⁰ Sootak, J. § 209/5.; *Ibidem*, lk 159-160.

kui omastamise koosseis. Kui omastamise puhul on kaitstud näiteks kehaline ese või siis isikule usaldatud vara või varaline nõue, siis kelmuse puhul on üldjoontes kaitstud kannatanu vara tervikuna ning tegemist on palju laiehaardelisema käsitlusega.

1.3.3. Pettus ja eksimus

Kelmuse koosseisu puhul on kõige keerulisem sisustada pettuse mõistet. Kuna inimeste ideed on piiratud, siis on enamasti tegemist igakordse hindamisega, kas tegu vastab kelmuse koosseisu järgi pettusele või mitte. Petmine kelmuse kontekstis tähendab teise isiku eksitusse viimist või tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse loomist. Ebaõige ettekujutuse loomine on teise isiku kujutluse ehk intellektuaalse arusaama mõjutamine. Petmine seisneb eelkõige suulise, kirjalikus või konkludentses väites.⁷¹

Riigikohus on oma praktikas selgitanud tegelike asjaolude tähendust ning võtnud seisukoha, et petmise näol võib olla tegemist nii väliste kui sisemiste asjaoludega: „Tegelikud ehk faktilised asjaolud on objektiivselt tuvastatavad ehk kontrollitavad sündmused, olukorrad või seisundid, mille kohta väär väide esitatakse. Pettuse esemeks olevate asjaolude näol võib tegemist olla isiku aspektist nii väliste (nt maksevõimelisus) kui sisemiste (nt maksmisvalmidus) asjaoludega. Oluline on siiski, et tegemist oleks asjaoludega, mis kujundavad või määravad kannatanu otsust teha varakäsusut, s.o varalise kasu saamise suhtes põhjuslike asjaoludega.“⁷² Väliste aspektide all mõeldakse objektiivseid tegureid, samas sisemiste aspektide all mõeldakse teo toimepanija psüühilist suhtumist. Kui välismaailma asjaoludes petmine on üldlevinud ning väärväiteid saab esitada sisuliselt kõige kohta, siis sisemaailma asjaoludes nii palju võimalusi ei ole. Kohtupraktikas ongi kujunenud üheks levinumaks pettuse sisemiseks aspektiks kuriteo toimepanija maksmisvalmidus.⁷³

Tavapäraste olukordade puhul, kus üks osapool jätab vastavalt kokkuleppele teatud rahasumma tasumata on tegemist pettusega, kui juba kokkuleppe sõlmimise ajal oli rahalise kohustuse võtja teadlik, et tema sissetulekud ei võimalda tal kohustust täita. Pettus on ka sellisel juhul, kui isikul oleks võimalik rahaline kohustus täita vastavalt kokkuleppele, kuid tal puudub maksmisvalmidus. Olenemata kumma situatsiooniga on tegemist saab seda teguviisi pidada kelmuseks, kui süüdlasel ei olnud juba kokkuleppe sõlmimisel plaanis neid tingimusi

⁷¹ Sootak, J. § 209/7, 9.1.

⁷² RKKKo 3-1-1-98-09 p 13.

⁷³ Pikamäe, P. Mõningad kelmuse üldkoosseisu sisustamisprobleemid kohtupraktikas. – Juridica 2011/2.

täita ja varakäsituse tegemiseks viidi kannatanu pettuse abil eksitusse.⁷⁴ Siinkohal oleks koosseisuteoks maksevõime või –valmiduse suhtes väärkujutluse loomine kannatanule.

Oluline on eristada ka selliseid tegevusi ja väiteid, mis võivad mõjutada isikut tegema varakäsitust, kuid iseenesest ei ole tegemist pettusega, vaid lihtsalt moraalitu tegevusega. Näiteks ei saa pidada väärkujutluse loomiseks prognoosimist, sest tulevikusündmus ei ole tõsiasi.⁷⁵ Samuti ei ole tõsiasjaga tegemist ka asjaolule ehk tõestatavale faktile väärtushinnangu andmise või arvamuseavalduse väitmisega.⁷⁶

Kui eelnevalt käsitles autor pettuse „tegelike asjaolude“ mõiste sisutamise temaatikat, siis järgnevalt tuuakse välja ülevaade petmisest endast. Petmine on tegelikkusele mittevastava asjaolu esitamine. Üldjuhul on petmine aktiivne tegu, enamasti suuline või kirjalik väide, kuid petmine kui tegu võib seisneda nii tegevuses kui ka tegevusetuses.

Tegevuse puhul on mõeldud mitte vaid sõnaselget väidet, vaid ka tähenduslikku ehk konkludentset tegu. Konkludentne tegu on tahet väljendav või loogiliselt järelduv tegu.⁷⁷ Kui üldjuhul on tegevuse ja tegevusetuse omavaheline eristamine lihtne, siis praktikas tõusetub probleeme just konkludentse teo piiritlemisel mõlemast. Samas on nende piiritlemine oluline kriminaalmenetluse seisukohalt, kus teo valesti piiritlemine võib halvimal juhul kaasa tuua kurjategija õigeks mõistmise.

Ka konkludentne tegu on aktiivne tegevus, kus kannatanu ise teeb loogilise järelduse petja käitumisest ning satub seeläbi eksimusse, kuigi petja ei ole ennast selgelt väljendanud. Samas tuleks konkludentset petmise koosseisu kohaldada pigem kitsalt, et vältida olukorda, kus igasugune pahatahtlikkus ja ebaausus võiks olla petmine konkludentse teoga.⁷⁸

Tegevusetuse puhul võib pettus avalduda väärkujutluse tekkimise mittetakistamises. Sellises olukorras on aga oluline, et süüdlasel on garandiseisundi tõttu kohustus väärkujutus kõrvaldada. Tegevusetuse puhul on sageli tegemist näiteks vaikimisega vajalikest asjaoludest, mis omavad tähtsust tehingu sooritamisel.⁷⁹

Eelpool mainitud garandiseisund võib tuleneda erinevatest alustest. Näiteks seadusest, lepingust, tihedast seotusest, kuid ka isik võib olla kaitse-, julgestus- või valvegarant.⁸⁰

⁷⁴ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 138-139.

⁷⁵ *Ibidem*, lk 139.

⁷⁶ Sootak, J. § 209/8.3.

⁷⁷ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 142.

⁷⁸ Leppik, J.-K. Kelmuse toimepanemine konkludentse käitumise ja tegevusetusega. – *Juridica* 2018/6.

⁷⁹ Sootak, J. § 209/10.2.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 144.

⁸⁰ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa, lk 472.

Kelmuse puhul võiks kõne alla tulla garandiseisundi tekkimise alusena ka lähisuhe isikute vahel. Lähisuhte all mõistetakse siinkohal näiteks advokaadi ja tema kliendi vahel tekkivat suhet. Tegemist on vastastiku seosega, mis ulatub kaugemale tavapärasest lepingusuhtest. Samuti võib kaaluda ühe garandiseisundi tekkimise alusena ka tsiviilõiguslikku hea usu põhimõtet, kuid valitseva arvamuse järgi sellest siiski garandiseisundit ei teki.⁸¹

Võimalik on kannatanu petmine ka tõeste faktide esitamisega. Näiteks kui kannatanu sattus eksimusse hooletuse tõttu ning isegi kui ta oleks asjaoludega hoolikamalt tutvumisel saanud pettust ära tunda ja eksimust välitada, ei välista see veel pettust. Ka sisult õige tekstiga on võimalik isikut eksimusse viia, kui süüdlane tegutses otsese tahtlusega. Kuid siiski sellistel puhkudel tuleb hinnata konkreetse olukorra asjaolusid ning pettuse ohvriks sattunud isiku seisundit.⁸²

Kelmuse koosseisu puhul on omavahel põhjuslikus seoses pettus ja seejärel kannatanul eksimuse tekkimine. Nimelt petmisteo tagajärjel satub kannatanu eksimusse. Eksimus on igasugune erinevus, mis tekib tegelikkuse ja isiku ettekujutuse vahel ning eksida saab vaid inimene. Kelmuse koosseisu seisukohalt on oluline, et süüdlase pettuslik tegu tekitab kannatanule tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse. Siinkohal väärkujutluse intensiivusaste ei ole oluline. Samuti ei välista eksimust kannatanu üldised isikuomadused – kergeusklikus, lihtsameelsus või hoopis umbusklik inimene. Kannatanu võib jääda süüdlase väidetes kahtlema ja kõhklema, kuid oluline on see, et ta võtaks ise vastu otsuse enda vara käsutada. Kelmuse koosseis on välistatud, kui kannatanut sunnitakse oma vara käsutama.⁸³

Kelmuse puhul on võimalik ka kaastäideviimine, mille korral on oluline, et kõik kaastäideviijad valitsevad tegu. Samas ei pea iga kaastäideviija ise vahetult kannatanut petma, vaid ta võib vastavalt kokkulepitule toime panna erinevaid tegusid, mis aitavad kelmust sooritada.⁸⁴

⁸¹ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 144-145.

⁸² *Ibidem*, lk 149-150.

⁸³ Sootak, J. § 209/11.1.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 150-152.

⁸⁴ Sootak, J. § 209/9.3.

1.3.4. Varakäsituse tegemine ja varaline kahju

Kelmuse puhul on tegemist enesekahjustusdeliktiga ehk eksimusse sattunu tekitab läbi varakäsituse endale varalise kahju. Kuigi seadusesätesse ei ole sisse kirjutatud kannatanu poolt tehtud varakäsitust koosseisutunnusena, siis tegelikult on selle olemasolu üldtunnustatud. Varakäsitus kujutab endas faktilist või õigusliku sisuga tegu, tegevusetust või millegi talumist, mis viib petetu varalise seisu kahjustumisele. Varakäsituse puhul on oluline ka isiku käsitusteadvus ehk tema teadlikkus oma teo varalist tähtsust omavast sisust. Käsitusteadvuse kindlaks määramine võib saada oluliseks süüteo piiritlemisel kelmuse ja varguse vahel.⁸⁵

Kelmuse üheks toimepanemise võimaluseks on ka õigusteorias tuntud kolmnurkkelmus, kus petetu ei tee varakäsitust mitte enda, vaid kolmanda isiku arvel. Selliselt on üheks ja samaks isikuks petetu, eksinu ja vara käsitaja, kuid kahjusaaja on keegi kolmas.⁸⁶

Kuna kelmus on tagajärjedelikt, on kuriteo koosseis täidetud alles siis, kui kannatanul tekib varaline kahju.⁸⁷ Varaline kahju peab tekkima kannatanu poolsest varakäsitusest, mille tagajärjel halveneb tema varaline seis.

Kahju tõendamisel lähtutakse samasusnõudest ehk võrreldakse isiku varakäsituse eelset ja järgset varalist seisu. Sellest tuleneb ka saldopõhimõte ehk T-konto põhimõte.⁸⁸ Ka Riigikohus on leidnud, et varalise kahju kindlaksmääramisel tuleks lähtuda nn saldopõhimõttest. Täiendavalt on Riigikohus märkinud, et kui isik saab vastusoorituse, mis on käsitatud varaga vähemalt sama palju väärt olev, siis ei ole kannatanule varalist kahju tekkinud.⁸⁹

Sageli on kelmuste puhul tegemist olukordadega, kus petetu ei ole petjalt saanud mitte mingit vastusooritust – sellistel juhtudel on varaline kahju ilmselge ning saldod kontrollida ei ole vaja. Saldopõhimõtte kohaldamine on põhjendatud kahepoolsete tehingute korral, kui mõlemale tehingupoolele tekivad vastastikused nõuded. Põhimõtte kohaselt on kahjuga tegemist siis, kui petetu lõppsaldo on negatiivne. Samuti saab kahju tekkimist tõdeda ka juhul, kui petetu nõue petja vastu on väiksema väärtusega kui tema kohustus petja vastu. Samas on

⁸⁵ Sootak, J. § 209/12-15.; Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 153-155.

⁸⁶ RKKKo 3-1-1-3-10 p 15; *Ibidem*, lk 155, 176-177.

⁸⁷ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 156.

⁸⁸ Sootak, J. § 209/17-18.

⁸⁹ RKKKo 3-1-1-46-14 p 13.

varalise kahju tekkimine välistatud olukorras, kus petetu saab vastusooritusena samaväärse asja või õiguse või vabaneb kohustustest.⁹⁰

1.3.5. Subjektiivne koosseis

Kelmuse subjektiivne koosseis on täidetud, kui süüdlane tegutseb vähemalt kaudse tahtlusega kõigi objektiivse koosseisu asjaolude suhtes. Erandinda peab tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse loomise osas isik tegutsema otsese tahtlusega.⁹¹

Kelmuse üheks subjektiivse koosseisu elemendiks on, et isik peab tegutsema varalise kasu saamise eesmärgil. Oluline on just sellel eesmärgil tegutsemine, mitte ka reaalne varalise kasu saamine. Varalist kasu hinnatakse jällegi saldropõhimõttest lähtuvalt ehk süüdlase varalise seisuga võrdlemisel enne ja pärast tegu.⁹²

1.3.6. Kelmuse eristamine tsiviilõiguslikust pettusest ja eksimusest

Pettus ja eksimus ei ole tuntud mitte ainult karistusõiguses, vaid ka tsiviilõiguses. Nimelt on eksimus tsiviilseadustiku üldosa seaduse (edaspidi TsÜS) kohaselt üheks tehingu tühistamise aluseks tulenevalt TsÜS §-dest 90 ja 92.

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse kohaselt on eksimus ebaõige ettekujutus tegelikest asjaoludest. Tegelike asjaolude all tuleks eelkõige mõista faktilisi asjaolusid. Sarnaselt kelmusele peab eksimus mõjutama isiku tahet tehingut teha või teha tehingut just kokkulepitud tingimustel. Kui kelmuse koosseisu puhul on omavahel pettus ja eksimus põhjuslikus seoses, siis tsiviilõiguslikus mõttes ei tähenda eksimus alati seda, et see oleks tekitatud kuidagi pettuslikult, vaid inimesed võisidki heatahtlikult üksteisest erinevalt aru saada. Siiski tuleb silmas pidada, et ainult oluline eksimus annab aluse tehingu tühistamiseks.⁹³

Täiendavalt tuntakse tsiviilõiguses ka pettust. Pettuse mõiste on TsÜS § 94 lg-s 1 sisustatud selliselt: „Pettus on isiku tahtlik eksimusse viimine või eksimuses hoidmine temale ebaõigete

⁹⁰ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 160-161.

⁹¹ *Ibidem* lk 175.

⁹² Sootak, J. § 209/24.1.

⁹³ Käerdi, M. § 92/3.1., 3.2. – Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010.

asjaolude avaldamise teel, eesmärgiga kallutada isik tehingut tegema.“ Ebaõigete asjaolude avaldamisega on võrdsustatud ka sellistest asjaoludest teatamata jätmine, millest oleks tulnud teatada. Kui eksimuse puhul võib tehingu tühistada ainult olulise eksimuse korral, siis pettuse mõjul tehtud tehingu võib tühistada pelgalt pettuse tõendamisel. Pettuse puhul peab petja olema teadlik tema poolt esitatud andmete ebaõigsusest, kui petja ei ole andmete ebaõigsusest teadlik, siis võib kõne alla tulla tehingu tühistamine eksimuse tõttu.⁹⁴

Üldiselt võib väita, et tsiviilõiguse mõttes on eksimus ja pettus omavahel üsna sarnased ning pettuse mõiste on sisuliselt avatud eksimuse mõiste kaudu, millele on lisatud tahtlus. Kuna nimetatud koosseisud on omavahel nõnda sarnased, siis sageli tekib probleeme nende omavahelisel piiritlemisel.⁹⁵ Kokkuvõtvalt võib autor pettuse ja eksimuse puhul öelda, et nii karistusõiguslikus mõttes kui ka tsiviilõiguslikus mõttes on nende mõistete sisu üsna ühesugune. Vaatamata sellele peab karistusõiguslikult kelmuse koosseisus esinema nii pettus kui ka eksimus, mis on omavahel põhjuslikus seoses, kuid tsiviilõiguslikus mõttes on tegemist erinevate koosseisudega, mis on küll sarnased, kuid mis on mõlemad eraldi tehingu tühistamise aluseks. Kui kannatanu on teinud süüdistatavaga tehingu pettuse ajendil, millest kannatanu sattus eksimusse, siis isegi kui ei järgne kurjategilaje karistusõiguslikku vastutust, saab kannatanu tsiviilõiguse alusel tehingu tühistada ning kaitsta ennast tsiviilõigusest tulenevate õiguskaitsevahenditega.

1.4. TEOREETILISED ERINEVUSED NING SARNASUSED OMASTAMISE JA KELMUSE VAHEL

Eelnevast kelmuse ja omastamise teoreetilisest käsitlusest võib kokkuvõtlikult välja tuua mõlema kuriteo iseloomulikud jooned, mis aitavad neid omavahel teoreetilises käsitluses eristada. Omastamine on täiskoosseisuline teodelikt ning ehtne eridelikt, mille üheks eesmärgiks on tagada omanikule vara karistusõiguslik kaitse. Omastada saab vaid valduses olevat asja, mis peab valdaja jaoks olemas võõras. Näiteks on enamasti tegemist konkreetse asja, vara, nõude või muu sarnasega. Karistusõigusliku vastutuse puhul võib omada olulist rolli osapoolte vahelise tsiviilõigusliku suhte kindlaks tegemine.

⁹⁴ Käerdi, M. § 94/3.1., 3.2. – Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010.

⁹⁵ Saare, K., Sein, K., Simovart, M.-A. Tehingu tühistamise aluseks oleva eksimuse ja pettuse piiritlemine. – Juridica 2007/10.

Omastamise puhul on koosseisu elemendina oluline omastamise ebaseaduslikkus, seega asja omaniku nõusolek välistab omastamise koosseisu. Olulist rolli omab asja enda või kolmanda isiku kasuks pööramise tuvastamine ehk teisi sõnu omastamistahte manifesteerimise tuvastamine. Kahju tekkimine kannatanul ei ole omastamise koosseisu kohalt oluline, seega on koosseis täidetud juba asja enda kasuks pööramisel. Subjektiivse koosseisu kohaselt peab kurjategijal olema tuvastatud vähemalt kaudne tahtlus.

Kelmus on erinevalt omastamisest täiskoosseisuline tagajärjedelikt, millel ei ole otsest erisubjekti. Kaitstavaks õigushüveks on isiku vara. Kelmuse koosseisu seisukohalt on oluline pettuslik tegu ning sellest tulenevalt kannatanu eksimusse sattumine. Varakäsituse teeb kannatanu ise vabatahtlikult. Oluliseks erinevuseks omastamisest on asjaolu, et kelmuse koosseisu üheks elemendiks on kannatanul varalise kahju tekkimine. Täiendavalt peab kurjategijal subjektiivse koosseisu kohaselt olema tahtlus ja varalise kasu saamise eesmärk. Tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse loomisel peab isik tegutsema otsese tahtlusega, kuid muude objektiivse koosseisu asjaolude puhul piisab ka kaudsedst tahtlusest. Isik peab tegutsema varalise kasu saamise eesmärgil, kuid ei ole oluline, kas ta tegelikult ka varalist kasu sai.

Kuigi eelnevad lõigud toovad välja mõningaid erinevusi kelmuse ja omastamise piiritlemisel ning esmapilgul võib tunduda, et nimetatud kuritegude piiritlemine ei tohiks valmistada suuri probleeme, siis paraku praktikas on olukord teine. Ka käesolevas magistritöös saab üheks probleemiks see, et sageli liisingulepingutega seotud kuriteod on toime pandud selliselt, et isiku tegu võib lugeda üheks terviklikuks teoks, kuid toimepandud tegu vastab nii kelmuse kui ka omastamise koosseisule ning nimetatud normid hakkavad omavahel konkureerima.

Sellist olukorda, kus isiku käitumine on kantud ühisest tahtlusest ning kogu tema käitumine on objektiivselt vaadeldav ühtse kokkukuuluva teona, nimetatakse teoainsuseks.⁹⁶ Praktikas esinevad seega mitteehtsa ehk näivkogumi juhtumid, kus teoainsusena toime pandud teod peaks esmapilgul moodustama omavahel kogumi, kuid tegelikult hakkavad seadusesätted omavahel konkureerima ning üks koosseisudest peab tagasi astuma. Selliseid olukordi võib teisisõnu nimetada ka seaduskonkurentsiks või seadusainsuseks, mis on sisuliselt seaduskonkurentsi tulem.⁹⁷ Kuigi seadusainsust ennast saab jagada veel kolmeks – spetsiaalsuseks, subsidiaarsuseks ning konsumeerimiseks, siis käesoleva töö raames on kõige aktuaalsem ikkagi konsumeerimine.

⁹⁶ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa, lk 104.

⁹⁷ Sootak, J. Seadusainsus. Kui isiku tegu vastab mitmele süütekoosseisule, siis mitme järgi ja kuidas ta tegelikult vastutab?. – Juridica 2010/1.

Täpsemalt on konsumeeritav tegu tüüpiline kaas- või järeltegu. Enamasti on põhiteo poolt konsumeeritav kaastegu põhiteost kergem. Samas on Riigikohus märkinud, et järeldeliktiga kaasneva ebaõiguse suuruse kindlaksmääramisel tuleb arvesse võtta kõiki faktlisi asjaolusid ning mitte taandada ebaõiguse väljaselgitamist pelgalt karistuste võrldemisele. Oluline on välja tuua ka asjaolu, et kui järeltegu suurendab eelneva teo kahju, siis see põhiteos ei neeldu.⁹⁸

„Omastamine (§ 201) tähendab valduses oleva asja või usaldatud vara enda kasuks pööramist, mis võib toimuda ka pettuse teel. Sel juhul vastutab süüdlane kelmuse eest ning kogum omastamisega on välistatud. Kui aga asi või vara on juba enda kasuks pööratud ning pettust kasutatakse üksnes omastamise varjamiseks (asja või vara kindlustamiseks), astub kelmus kui mittekarakteristatav järeltegu omastamise eest tagasi. Kelmusega saadud omandi enda kasuks pööramine ei moodusta enam omastamise koosseisu; kui kelmusega on saadud üksnes valdus, siis on omandiõiguse saavutamine küll omastamine, kuid kelmuse mittekarakteristatav järeltegu. Mõlemal juhul on kogum omastamisega välistatud. Küll tuleb aga kõne alla kelmuse ja omastamise reaalkogum, kui kelmusega taheti saavutada üksnes asja valdust ning omastamine leidis uue tahtluse alusel hiljem aset.“⁹⁹ Eelnev lõik omab olulist tähtsust käesoleva magistritöö analüüsi osa seisukohalt. Sellest nähtub selgelt, et põhimõtteliselt kui on kuriteos olemas viited kelmuse koosseisule, siis pigem tuleks vähemalt esialgu lähtuda sellest. Sõltuvalt asjaoludest ei moodusta omastamine üldse koosseisu või isegi kui moodustab, siis on kelmuse mittekarakteristatav järeltegu. Täiendavalt on lõigus välja toodud ka teatud tingimustel võimalus kelmuse ja omastamise reaalkogumile, kuid autor leiab, et tegemist on pigem teoreetilise seisukohaga, mida on praktikas keeruline rakendada.

Proovides rakendada õiguskirjanduse seisukohalt võimalikku reaalkogumi situatsiooni kelmuse ja omastamise puhul liisingulepingute spetsiifikale muutub olukord keeruliseks. Ainsa võimaliku olukorrana saaksime kujutleda, et sõiduki valdus saadakse kelmuse teel ning hiljem tekib kurjategijal uus tahtlus, millest tulenevalt paneb toime ka omastamise. Selliselt tuleb arvestada, et mõlemad teo koosseisud peavad olema iseseisvalt täidetud, sh ka subjektiivne koosseis.

Kelmuse koosseisu täitmisel tekiks esmalt probleemid objektiivse koosseisuga. Nimelt on üheks objektiivse koosseisu tunnuseks kannatanul varalise kahju tekkimine. Sellises olukorras ei saa varalist kahju siduda sõiduki hilisema enda kasuks pööramisega, sest see on

⁹⁸ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa, lk 115-116; Sootak, J. Seadusainsus. Kui isiku tegu vastab mitmele süütekoosseisule, siis mitme järgi ja kuidas ta tegelikult vastutab?. – Juridica 2010/1.

⁹⁹ Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 189-190.

reaalkogumi seisukohast teine eraldiseisev tegu ning seda tuleks käsitleda omastamise koosseisu juures. Seega esmalt võivad tekkida probleemid kelmuse objektiivse koosseisu tunnusega, mis käsitleb varalist kahju. Tähelepanuta ei saa ka jätta, et subjektiivse koosseisu osas peab olema tõendatud kurjategija varalise kasu saamise eesmärk, mille tõendamine võib samuti osutuda keeruliseks olukorras, kus sõidukit juba ei ole enda kasuks pööratud. Eelnevast on autor seisukohal, et kuigi teoreetiliselt on võimalik ka kelmuse ja omastamise reaalkogumi tõdemine, siis tegemist on üsna ebatõenäolise olukorraga.

2. KOHTUPRAKTIKA ANALÜÜSI TULEMUSED JA JÄRELDUSED

Käesoleva magistritöö raames analüüsis autor kõiki 2016. aasta algusest kuni 2019. aasta lõpuni jõustunud kohtuotsuseid, milles menetleti vähemalt ühe isiku suhtes kelmuse ja või omastamise kuritegusid. Kõigist lahenditest valis autor välja otseselt tööga seonduvad kohtulahendid, olenemata kas isik mõisteti süüdi või mitte. Samuti ei sõltunud kohtulahendite valik menetluseliigist ega kohtuotsuse teinud kohtuastmest. Kohtupraktika analüüsi käigus uuriti lahendeid, mis olid tehtud käsk-, lühi-, üld-, kokkuleppe- ja kiirmenetluses.

Autor kasutas magistritöö kirjutamisel uurimismeetodina kombineeritud meetodit ehk töö hõlmab endas kohtupraktika empiirilist analüüsi koos teoreetilises kirjanduses toodud seisukohtade ja lahendustega.

Otseselt tööga seonduvateks lahenditeks olid kohtulahendid, kus süüdistuse kohaselt sai isik liisingulepingu alusel enda valdusesse sõiduki ning jättis maksed tasumata ning toimetas liisinguesemega edasi selliselt, et isiku teguviis lõppes kelmuse või omastamise kuriteona menetlemisega.

Sõidukite liisingulepingutega seonduvate kuritegude toimepanemiseks oli erinevaid viise, kuid sageli olid isikute käitumismustrid siiski sarnased ning neid käsitleb autor täpsemalt käesoleva töö järgnevates alapunktides.

Lähtuvalt Riigikohtu praktikast käsitleti töö raames lisaks liisingulepingutele ka laenu- ja pandilepingu kombinatsoone, mis on oma olemuselt tagasiostuliisingulepingud ning millistele on kohaldatavad liisingulepingu sätted.¹⁰⁰

Töös ei käsitletud muude esemete, kui erinevate sõidukite soetamist liisingu- ja tagasiostuliisingulepingute alusel. Järelmaksu- ja rendilepinguga seonduvad kaasused jäid tööst kõrvale.

Autor pööras põhirõhku magistritöö teemaga seonduvate kohtulahendite analüüsimisele ning nende omavahelisele võrdlemisele, et leida üles probleemkohti tegude kvalifitseerimisel ning teha kindlaks millised käitumismustrid tekitavad praktikas kõige rohkem probleeme kelmuse ja omastamise piiritlemisel. Seejärel üritab autor tekkinud õiguslikud probleemid lahendada tuginedes kehtivale õigusele, Riigikohtu praktikale ning õiguskirjandusele, tuues juurde enda argumenteeritud seisukohad.

¹⁰⁰ RKTko 3-2-1-140-07 p 22.

2.1. STATISTILISED ANDMED

Autor tõi tööga seonduvate kohtulahendite puhul välja kohtulahendi tegemise aasta, menetlusenumbri, kohtu, menetluseliigi, menetletava teo kvalifikatsiooni, kas isik mõisteti süüdi või õigeks, karistuseliigi, karistuse suuruse, tingimisi karistuse puhul katseaja pikkuse ja aluse. Isikute puhul uuriti mitu süüdistatavat oli teoga seotud, mis oli nende vanus teo sooritamise hetkel ning andmed hariduse, kodakondsuse, emakeele, töökoha ning varasema karistatuse kohta. Täiendavalt tõi autor välja ka riigi õigusabi kasutamise sageduse, mitu töö teemaga seotud episoodi isik sooritas, kas ja millist kuritegu isiku suhtes veel menetleti ning kas otsus kaevati edasi.

Statistiliste andmetena on võimalik veel välja tuua ka kui palju oli sõlmitud liisingulepinguid ning kui palju oli sõlmitud laenu- ja tagatisomandamise lepinguid. Kuigi autor analüüsis täpsemalt ka kuriteo sooritamise seonduvaid aspekte nagu kes sõlmis liisingulepingu, mis eesmärgil liising võeti, kuidas autoga edasi käituti ning kaua makseid tasuti, siis neid aspekte käsitleb autor järgnevates alapeatükkides sügavamalt.

2.1.1. Statistika kelmuste ja omastamise kohtulahendite kohta aastatel 2016 kuni 2019

Kohtulahendite läbi töötamisel lähtus autor Justiitsministeeriumist saadetud lahendite loetelust, mille põhjal otsis menetluse numbri järgi kohtulahendid üles www.riigiteataja.ee leheküljelt või legal.ee leheküljelt. Kokku töötas autor läbi 948 kohtulahendit, kus süüdistatav oli süüdi või õigeks mõistetud kelmuses ja või omastamises.

Tabel 1 on koostatud Justiitsministeeriumi poolt edastatud andmetest lähtuvalt. Nagu nähtub tabelist siis 2016. aasta puhul ei olnud eraldi välja toodud kohtuotsuse teinud kohtuid, kuid teiste aastate puhul oli vastav informatsioon olemas. Kõige enam on teinud kohtuotsuseid Harju Maakohus, mis ei ole ka üllatav, sest Harju Maakohus on Eesti suurim kohus, kus töötab kõige rohkem kohtunikke.¹⁰¹ Teisele kohale jääb Tartu Maakohus, seejärel Viru Maakohus ning Pärnu Maakohus. Lähtudes maakohtute kohtunike ametikohtade arvudest¹⁰², siis võib käesolevate statistiliste andmete analüüsi pinnalt järeldada, et kohtunike arvud on proportsioonis koormusega.

¹⁰¹ Eesti kohtud. Maakohtud. - <https://www.kohus.ee/et/eesti-kohtususteem/maakohtud> (15.03.2020).

¹⁰² Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike arv ja jagunemine kohtumajade vahel. JMm 27.10.2005 nr 47. – RT I, 09.04.2020, 6.

Täiendavalt nähtub tabelist 1, et 2016. aastal on tehtud 304 jõustunud kohtuotsust ning 2019. aastal on tehtud 178 jõustunud kohtuotsust. Selgelt nähtub, et aastate lõikes on kohtuotsuste tegemise arv tugevalt langenud. Samas lähtudes registreeritud kuritegude arvudest, siis need nii oluliselt langenud ei ole. Kelmuseid ja omastamisi kokku registreeriti 2016. aastal 1557, 2017. aastal 1479 ning 2018. aastal 1377.¹⁰³ Seega kui jõustunud kohtuotsuste puhul on 2016. aastast kuni 2018. aastani langenud lahendite arv kokku ligikaudu 35%, siis registreeritud kuritegude arv samade aastate lõikes on vähenenud vaid ligikaudu 11,5 %. Otsesed põhjused eelpool toodud erinevusest vajavad eraldi uurimist. Ei saa välistada, et kohtute suure töökoormuse tõttu ning järjest keerulistemate kelmuste ja omastamiste kuritegude tõttu venivad menetlused pikaks ning selliselt asjade jääk suureneb aastast aastasse.

Tabel 1. Kohtute poolt tehtud jõustunud kohtulahendid kelmuste ja omastamiste puhul aastatel 2016 kuni 2019 k.a.

Kohus	2016	2017	2018	2019	Kokku
Kohus teadmata	304	0	0	3	307
Harju Maakohus	-	120	100	75	295
Pärnu Maakohus	-	40	28	21	89
Tartu Maakohus	-	52	27	28	107
Viru Maakohus	-	43	26	30	99
Tallinna Ringkonnakohus	-	6	9	9	24
Tartu Ringkonnakohus	-	4	8	6	18
Riigikohus	-	2	2	5	9
Kokku	304	267	200	177	948

Tabelist 2 nähtuva informatsiooni kohaselt on kõige populaarsemaks menetluseliigiks kokkuleppemenetlus. Järgmisel kohal on lühimenetlus ning alles seejärel üldmenetlus. Ebapopulaarsemaks on käskmenetlus ja kiirmenetlus. Tähistusega „muu“ on tabelis mõeldud alaealise suhtes mõjutusvahendi kohaldamist, menetluseliik teadmata või täitmiskohtuniku asi.

¹⁰³ Registreeritud kuriteod 2003 – 2018. aastal.

Tabel 2. Jõustunud kohtuotsuste menetluseliigid kelmuste ja omastamise asjades aastatel 2016 kuni 2019 k.a.

Menetluseliik	2016	2017	2018	2019
Üldmenetlus	11,5 %	6,7 %	10,5 %	12,1 %
Kokkuleppemenetlus	64,1 %	73,8 %	67,5 %	72,4 %
Lühimenetlus	19,7 %	16,5 %	19,0 %	14,0 %
Käskmenetlus	2,0 %	1,9 %	1,5 %	0 %
Kiirmenetlus	2,6 %	0,7 %	1,0 %	0,4%
Muu	0 %	0,4 %	0,5 %	1,1 %

Kelmuste ja omastamiste tasakaal on magistritöös käsitletud aastate lõikes jäänud üsna sarnaseks ning jagunevad tasavägiselt peaaegu pooleks. Kui aastatel 2016, 2017 ning 2018 on siiski olnud rohkem omastamise kuritegusid, siis 2019. aastal mõisteti isikuid rohkem süüdi kelmustes.

Tabel 3. Jõustunud kohtuotsuste jagunemine kelmusteks ja omastamisteks aastatel 2016 kuni 2019 k.a.

§	2016	2017	2018	2019
201	53,3%	55,8%	51,5%	47,7%
209	46,7%	44,2%	48,5%	52,3%

2.1.2. Statistika kelmuste ja omastamiste kohtulahendite kohta liisingulepingu alusel saadud sõidukitega toime pandud kuritegude puhul aastatel 2016 kuni 2019

Käesoleva magistritööga seotud lahendite analüüsimisel selgus, et ainult Tartu Ringkonnakohtu poolt ei olnud tehtud ühtegi lõpplahendit – ülejäänud kohtud olid esindatud. Kokkuvõtlikult või öelda, et kõigi analüüsitud aastate peale tegi Harju Maakohus kõige rohkem liisingulepingutega seotud lahendeid kelmuse ja omastamise asjades ning kõikidest

sellistest lahenditest moodustas Harju Maakohus 51,6 % suuruse osakaalu. Teisel kohal oli Pärnu Maakohus ning kolmandal kohal oli Tallinna Ringkonnakohus.

Kokku oli tööga seotud jõustunud kohtuotsuseid 50, mida autor süvitsi analüüsis. Nendest 18 puhul menetleti liisingu sõidukiga seotud kuritegu kelmuse koosseisu järgi ning 32 puhul menetleti kuritegu omastamise koosseisu järgi. Seega võrreldes kõikide kelmuste ja omastamiste kaasuste pinnalt on liisingu asjade puhul kohtute hinnangul sagedamini olnud tegu omastamistega.

Kuritegusid menetleti üld-, kokkuleppe-, lühi- ja käskmenetluses. Kõige suurem osakaal oli kokkuleppemenetlusel ning kõikidest tööga seotud lahenditest enamus menetleti just kokkuleppemenetluses. Järgmisel kohal oli üldmenetlus, seejärel käsk- ning lühimenetlus. Tegelikult võib eeldada, et lühimenetluses menetletud kohtulahendeid, mis oli tööga seotud oli rohkem, sest mõningate lahendite puhul oli süüdistatavalt tsiviilhagi mõistetud välja näiteks AS SEB Liising kasuks, kuid kuna kohtuotsuses puudus süüdistuse kirjeldus, siis ei hakanud autor ennatlike järeldusi tegema ning selliseid kaasuseid analüüsi ei kaasanud. Märkimisväärseks võib pidada, et võrreldes kõikide kelmuste ja omastamiste kuritegudega on liisingu asjade puhul üldmenetluse roll tunduvalt suurem.

Tabel 5. Tööga seonduva teemaga kohtuotsuste menetluseliigi jaotus.

Menetluseliik	2016	2017	2018	2019
Üldmenetlus	26,7 %	-	9,5 %	37,5 %
Kokkuleppementlus	60 %	100 %	85,7 %	56,3 %
Lühimenetlus	6,7 %	-	-	6,3 %
Käskmenetlus	6,7 %	-	4,8 %	-

Erinevalt iga-aastasest jõustunud kohtuotsuste arvu langusest kelmuse ja omastamise asjades on liisingulepingu alusel saadud sõidukitega toime pandud kelmuste ja omastamiste tasakaal jäänud üldjoontes samale tasemele. Nimelt 2016. a oli liisingulepingu või laenu- ja tagatisomandamise lepingu alusel saadud sõidukiga seotud kelmuste ja omastamiste kuritegusid kokku 14, 2017. a oli 10, 2018. a oli 15 ning 2019. a oli 11.

Enamasti sooritasid kurjategijad liisingulepingu alusel saadud sõidukitega kuritegusid üksinda, kuid viiel korral sooritati kuritegu kahekesi, kolmel korral kolmekesi ning ühel

korral neljakesi. Ülejäänud 41-l korral pandi tegu toime üksinda. Samuti oli kurjategijateks enamasti mehed – kõigist 64-st süüdistatavast olid 58 mehed ning 3 naised. Täiendavalt süüdistati 3-l korral ka ettevõtteid.

Kurjategija keskmine vanus oli 32 eluaastat ning sageli oli ta põhi- (15,6 %) või keskharidusega (23,4 %). Lisaks oli veel 9,4%-l keskeriharidus, 4,7 %-l oli kõrgharidus ning 1,6 %-l oli kutseharidus. Samas ligikaudu 40,6 % juhtudel puudus kohtuotsuse juures informatsioon kurjategija hariduse kohta või oli see muudetud varjatuks.

Enamus kuritegusid on sooritatud Eesti kodakondsusega isikute poolt, kes moodustasid kõigist süüdistatavates 54,7 %. Määratlemata kodakondsusega isikud moodustasid 7,8 % ning Vene Föderatsiooni kodanikud moodustasid 3,1 %. Muid kodakondsuseid kohtuotsustes ei esinenud. Tuleb rõhutada, et 29,7 % juhtudel puudus kohtuotsusest andmed süüdistatava kodakondsuse kohta või olid need muudetud varjatuks.

Süüdistatava emakeele osas olid 42,2 % eesti keelse emakeelega ning 21,9 % vene emakeelega. 31,3 % juhtudes ei olnud kohtuotsuses kajastatud süüdistatava emakeele andmeid või olid need muudetud varjatuks.

Seoses kurjategija töökoha olemasoluga olid andmed üsna tasavägised – 25 % ei tööta ning 26,6 % töötavad. Samas jällegi 43,8 % juhtudel puudusid andmed isiku töötamise kohta või olid need andmed märgitud varjatuks.

Süüdistatava varasem karistatus on toodud välja enamikes kohtulahendites ning vaid 7,8 % juhtudel see informatsioon puudus. 54,7 % isikutest on varasemalt kriminaalkorras karistatud ning 37,5 % on varasemalt kriminaalkorras karistamata. Siin tuleb tähelepanu pöörata ka asjaolule, et aegunud kriminaalkaristusi ei arvestata ning kui isikut on kunagi kriminaalkorras karistatud, kuid see karistus on aegunud, siis kuulub ta varasemalt kriminaalkorras karistamata isikute hulka. Ka kohtuotsustes oli sageli märgitud:“kehtivad kriminaalkaristused puuduvad“. Sellist fraasi saab tõlgendada mitmeti, kuid autor hoidus ennatlike järelduste tegemisest.

Käesoleva magistritöö teemaga seonduvate kelmuste ja omastamiste puhul on kurjategijate süüdi mõistmise tõenäosus väga kõrge. Tervelt 96,9 % mõisteti süüdi ning vaid 3,1% mõisteti õigeks.

Kuna Riigikohtu seisukohast tulenevalt kohaldatakse liisingulepingu sätteid ka laenu- ja tagatisomandamise lepingute puhul, siis statistiliselt sai ka neid võrrelda. Kõikidest

lepingutest oli 82,8 % liisingulepingud ning 17,2 % laenu- ja tagatisomandamise lepingud. Seega on trend sõlmida pigem liisingulepinguid.

Statistika seisukohalt oli huvitav uurida ka süüdistatavate poolt määratud riigi õigusabi teenuse kasutamist. Autor luges õigusabi kasutamiseks ka vaid kohtueelses menetluses kasutatud riigi õigusabi ning 75 % süüdistatavatest kasutas mingis menetluse etapis riigi õigusabi teenust. Vaid 23,4 % ei kasutanud riigi õigusabi ja oli võtnud kokkuleppelise kaitsja ning 1,6 % ei kajastanud kohtuotsuses mingit sellekohast informatsiooni. Seega on riigi õigusabi kasutamine kriminaalmenetluses üsnagi populaarne.

42,2 % juhtudest menetleti sama süüdistatava suhtes ka mõnda teist kuritegu ning 57,8 % juhtudest menetleti ainult liisingulepingu alusel saadud sõidukiga toime pandud omastamist või kelmust. Teise kuriteo all on mõeldud nii ühe teoga mitme koosseisu täitmist, kui ka täielikult mõne teise kuriteo episoodi sooritamist. Kui isikute suhtes menetleti lisaks tööga seonduvale teole veel mõnda teist kuritegu, siis oli see sagedasti dokumendi, pitsati ja plangi võltsimine (KarS § 344) ja ka võltsitud dokumendi, pitsati ja plangi kasutamine (KarS § 345). Enamasti täideti nende tegude koosseisud kelmuse toimepanemisel, sest liisingueseme saamiseks kasutati võltsitud dokumente. Täiendavalt pandi teatud juhtudel toime ka mõni teine kuritegu, kuid enamasti sooritasid isikud ikkagi varavastaseid kuritegusid.

Kriminaalmenetlusseadustiku § 318 lg 3 p-st 4 tulenevalt ei saa kokkuleppemenetluses tehtud otsuse peale apellatsiooni esitada, välja arvatud erandlikel juhtudel. Kuna enamik kuritegusid menetletakse kokkuleppemenetluses, siis on ka ringkonnakohtusse edasi kaebamise protsent üsna madal – 23,4 % kohtuotsuseid kaevatakse mingis aspektis edasi ning 76,6 % kohtuotsuseid ei kaevata üldse edasi.

2.2. TÜÜPJUHTUMID

Magistritöö teemaga seonduva kuriteo üldine kontseptsioon on lihtne – kurjategija saab sõiduki valduse, mis kuulub teise isiku ehk liisinguandja omandisse ning mille kasutamiseks tuleb kurjategijal tasuda lepingu alusel regulaarselt makseid. Kuigi kontseptsioon kuriteost on üks, siis tüüpilisi juhtumeid, kuidas sellist kuritegu toime panna on mitmeid.

Kohtupraktika analüüsimise käigus selgusid esimesed erinevused kaasuste puhul juba liisingulepingu sõlmimise asjaoludes. Mõne tüüpolukorra puhul ei teki probleeme kuriteo

kvalifitseerimisel, kuid mõnda olukorda kvalifitseeritakse kord kelmusena ning kord omastamisena.

Käesolevas alapeatükis toob autor välja analüüsi käigus selgunud kõige tüüpilisemad kuriteod, mis sooritatakse seoses liisingusõidukitega. Tüüpolukordade kirjeldused on üldistavad.

Esimese tüüpjuhtumina võib välja tuua olukorra, kus kurjategija võtab liisingusse sõiduki iseenda nimele esitades korrektselt enda isikuga seotud andmed, ilma neid kuidagi muutmata või mõjutamata. Peale liisingulepingu sõlmimist saab sõiduki enda valdusesse. Seejärel sõltuvalt konkreetsest kaasusest tasub isik liisingumakseid täpsustamata ajani või ei tasu ühtegi makset ning käitub liisinguesemega vastavalt oma äranägemisele. Enamasti sõiduk müüakse maha, lammutatakse, viiakse välismaale või lihtsalt ei avaldata enam sõiduki asukohta ning liisinguandja poolt lepingu ülesütle misel seda ei tagastata.

Teine tüüpjuhtum on selline, kus kurjategija esitab liisinguandjale sõiduki liisimiseks võltsitud või valed andmed. Enamasti esitatakse võltsitud pangakonto väljavõtte ning näidatakse enda sissetulekuid tunduvalt suuremana, kui need tegelikult on. Seejärel sõlmitatakse leping ning sõiduk antakse kurjategija valdusesse. Kurjategija käitub liisinguesemega edasi vastavalt oma äranägemisele, mis hõlmab samu teguviise nagu esimese tüüpjuhtumi puhulgi.

Kolmanda tüüpjuhtumi puhul sõlmib kolmas isik liisinguandjaga lepingu enda nimele esitades enda kohta tõeseid ning muutmata kujul andmeid. Peale liisingulepingu sõlmimist saab isik liisinguesemeks oleva sõiduki enda valdusesse. Kolmanda isiku poolt liisingu võtmise on ajendanud kokkulepe tema ning kurjategija vahel, kes on enamasti sõber või tuttav. Isikute omavahelise kokkuleppe sisuks on kurjategija lubadus tasuda ise sõidukiga seotud liisingumakseid ning muid kulusid, kui sõber lihtsalt enda nimele sõiduki liisingusse võtab ning selle kurjategijale üle annab. Peale sõiduki üleandmist kurjategijale, viimane tasub makseid täpsustamata ajani või ei tasu ühtegi liisingumakset ning käitub liisinguesemega vastavalt oma äranägemisele. Teguviisid on samad, mis eelmiste tüüpjuhtumite korral.

Neljas tüüpjuhtum hõlmab olukorda, kus kurjategija saab liisingulepinguga seotud õigused ja kohustused ettevõtte osaluse omandamise läbi või ettevõtte juhatuse liikmeks saamisel. Selliselt saab isik enda valdusesse liisingueseme, kui ka liisingulepinguga seotud muud aspektid, kuigi tema ei ole esialgselt liisingulepingut sõlminud. Seejärel kurjategija tasub

liisingumakseid täpsustamata ajani või ei tasu üldse ning käitub liisinguesemega vastavalt oma äranägemisele. Teguviisid on samad, mis eelmiste tüüpjuhtumite korral.

2.3. KVALIFITSEERIMISEL TEKKIVAD PROBLEEMID

Tüüpjuhtumite analüüsimisel ei analüüsita liisingulepingu või pooltevahelist tsiviilõiguslikke olukordi. Ka kohtupraktika analüüsimise käigus ei tekkinud küsimusi, kas süüdistuses kirjeldatud olukord on üldse kuritegu või peaks sellega tegelema tsiviilõigus.

Kohtud lähtusid paljuski varasemast Riigikohtu praktikast, mis ei luba pelgalt sõiduki edasi kasutamist peale liisingulepingu ülesütlemit lugeda omastamistahte manifesteerimiseks. Kohtuotsuste süüdistustest paistsid välja pettuse plaanid või oli välja toodud sõiduki edasine saatus.

Süüdistuse asjaoludest lähtuvalt sõidukid enamasti müüdi maha, müüdi varuosadeks, lammutati, viidi jäädavalt välisriiki või varjati nende asukohta selliselt, et sõiduk jäigi kadunuks. Kaasuste puhul ei nähtunud, et kohtud oleksid isikuid süüdi tunnistanud kuidagi ennatlikult, vaid läbivaks jooneks oli ikkagi pahatahtlik plaan. Autor ei tuvastanud ühtegi olukorda, kus süüdistatava käitumine oleks olnud heatahtlik ning oleks piisanud vaid asjade tsiviilõiguslikust lahendamisest.

2.3.1. Enda nimele korrektsete andmete esitamisega sõlmitud liisinguleping

Esimese tüüpjuhtumi puhul kurjategija otseselt objektiivselt vaadeldavaid valeandmeid liisinguandjale ei esita, mis kõneleks pigem selle poolt, et tegemist võiks olla omastamise koosseisuga, puudub ju pettus. Samas ei saa tähelepanuta jätta Riigikohtu selgelt väljendatud seisukohta, et kelmuse puhul saab kannatanu eksimusse viia ka sisemiste asjaoludega ehk näiteks liisingulepingu sõlmimise puhul jätta liisinguandjale mulje maksmisvalmidusest, kui see tegelikkuses aga puudub.¹⁰⁴

Autori hinnangul tekibki esimese tüüpjuhtumi puhul küsimus selles, et kuidas saab tõendada, et isikul puudus maksmisvalmidus. Olukorras, kus kurjategija jätab liisinguandjale mulje, et

¹⁰⁴ RKKKo 3-1-1-98-09 p 13.

tal on olemas maksmisvalmidus, kuid tegelikult see tal puudub, on kelmuse koosseisu puhul tegemist konkludentse petmisteoga. Sellisel juhul tegutseb isik aktiivselt jättes otseselt suusõnalised väited esitamata ning kannatanu lihtsalt järeldab isiku soovist sõlmida liisinguleping, et ta on valmis ka lepingut täitma ning tasuma igakuiseid liisingumakseid.

Autor on seisukohal, et eelnevalt kirjeldatud olukorras on tegemist pigem teoreetilise lähenemisega, kui reaalse igakordse praktikaga. Probleemkohaks on nimelt selle sisemise asjaolu ehk maksmisvalmiduse puudumise tõendamine. Enamasti toimuvad sellised mõttekäigud vaid kurjategija enda peas ning seostada isiku mõtteid mingite objektiivsete tõenditega on keeruline, sest selliseid tõendeid on keeruline leida.

Käsitledes Riigikohtu seisukohta lahendist 3-1-1-98-09, siis nähtub, et liisingumaksete laekumata jätmisel võttis liisinguandja esindaja ühendust ettevõtte ainuosanikuga, kes teatas, et ta ei kavatsenud algusest peale liisingumakseid tasuda. Tõepoolest saab sellises olukorras tõdeda, et isikul ei olnudki juba lepingu sõlmimisel maksmisvalmidust, kuid kui sageli kurjategijad nii avameelselt oma seadusvastast käitumist tunnistavad. Seega muutub esimese tüüpjuhtumi kvalifitseerimisel väga oluliseks erinevate tõendite olemasolu.

Esimese tüüpjuhtumi puhul oli tavapärane käitumine selline, et liisinguleping sõlmiti korrektsete andmete alusel ning tasuti enamasti ka sissemakse. Peale seda saab jagada esimese tüüpjuhtumi omakorda kaheks selle põhjal, et kurjategija ei tasunud ühtegi edasist liisingumakset või tasus makseid mõned kuud. Autori hinnangul on teoreetiliselt selline eristamine kvalifitseerimise seisukohalt oluline, sest kui isik jätab koheselt liisingumaksed tasumata, siis see võiks viidata asjaolule, et tal puudus juba liisingulepingu sõlmimisel maksmisvalmidus ning tegemist on kelmuse koosseisuga.

Liisingulepingu puhul on tegemist kestvuslepinguga, mille sõlmimisel määravad osapooled kohe alguses selgeks lepingu tähtaja, maksmistingimused ja muud lepingu seisukohalt olulised aspektid. Seega liisinguvõtja arvestab, et ta seob ennast pikemaajalise kohustusega, kui vaid ühekordne makse. Liisinguandjad on välja töötanud meetodid, kus nad arvestavad liisinguandmisel erinevaid asjaolusid ning üritavad viia riski kelmuse ohvriks langemisel minimaalseni. Samuti välditakse liisinguvõtjale ülemäära suure liisingu andmist, mille täitmist ei peata võimalikuks. Seega liisingu andmisel arvestab liisinguandja enamasti kohustuse võtja muid finantskohustusi ning arvestab ka isiku võimaliku sissetuleku vähenemisega, et isik ei oleks ennast kinni laenanud ning ka sissetuleku vähenemisel oleks tal võimalik makseid edasi tasuda. Selliste erinevate aspektide kaalumisel selgitataksegi välja isiku maksevõimekus.

Esimese tüüpujuhtumi puhul on kurjategija esitanud tegelikud andmed enda sissetulekute ja kohustuste kohta. Järelikult liisingu andmisel hindab ka vastav spetsialist, et isiku finantsolukord võimaldab tal liisingu tasumist. Siia võib näitena tuua Harju Maakohtu 08.03.2018. a kohtuotsuse nr 1-18-1616, millega süüdistatav tunnistati süüdi kelmuses. Otsusest nähtuvalt heidetakse isikule ette, et ta sõlmis kannatanuga laenu- ja tagatisomandamise lepingu ning toimetas valduses oleva sõiduki juba järgmisel päeval lepingu sõlmimisest jäädavalt Eestist välja selliselt, et sõiduk on kadunud. Samuti ei tasunud isik ühtegi makset, väljaarvatud esmane sissemakse. Süüdistuse kohaselt lõi süüdistatav teadalt vale ettekujutuse, nagu ta kavatseks täita lepingutingimusi, sh tagastada laenu vastavalt maksegraafikule ja võlgnevuse korral anda sõiduk üle laenulepingust tulenevate nõuete rahuldamiseks sõiduki võõrandamise teel. Isiku käitumist ongi kirjeldatud selliselt, et ta plaanitses laenulepingut sõlmides saada sõiduk enda valdusesse, jätta laen tagastamata ning kasutada ja käsutada sõidukit oma äranägemise järgi.¹⁰⁵ Seega faktiliste asjaoludena võib süüdistusest välja tuua, et isik sõlmis lepingu, ühtegi makset ei tasunud ning viis auto jäädavalt teise riiki selliselt, et see on siiani kadunud. Antud juhul leiti, et tegemist on kelmusega.

Samas vastupidiselt eelnevale nähtub Harju Maakohtu 31.10.2017. a kohtuotsusest nr 1-17-8369, et süüdistatav sõlmis 03.06.2016. a samuti laenu- ja tagatisomandamise lepingu kannatanuga, ühtegi makset ei tasunud ning müüs sõiduki juba 30.06.2016. a maha ilma laenuandja loa ja nõusolekuta. Selle kohtuotsusega mõisteti süüdistatav süüdi omastamises.¹⁰⁶

Eelnevalt välja toodud kaks lahendit on omavahel väga sarnased – sõlmiti leping, ei nähtu, et oleks kasutatud lepingu sõlmimisel võltsitud andmeid, süüdistatavad said sõiduki valduse, ühtegi makset ei tasunud ning võlgnevuse tekkimisel sõidukit ei tagastanud. Silmapaistev erinevus kaasuste vahel on selles, et ühel juhul isik viis sõiduki jäädavalt välismaale, kuid teisel juhul süüdistatav müüs sõiduki lihtsalt maha. Kuigi tegemist on erinevusega, siis autor on seisukohal, et tegude erinev kvalifitseerimine sellest ei tulene.

Mõlemad teokirjeldused täidavad nii kelmuse koosseisu kui ka omastamise koosseisu. Esimese kaasuse puhul sõiduki jäädavalt välismaale viimisega võiks õiguskirjanduse seisukohalt lugeda omastamise korral täidetuks omastamistahte manifesteerimise. Samuti on täidetud ka teised koosseisu elemendid.

¹⁰⁵ HMKo 1-18-1616.

¹⁰⁶ HMKo 1-17-8369.

Teise kaasuse puhul oleks täidetud ka kelmuse koosseis, sest isiku käitumises on viited, et tal puudus juba lepingu sõlmimisel maksmisvalmidus, mille tõttu viis ta laenuandja enda konkludentse petmisteoga eksimusse. Seega ei tuvasta autor käesoleval hetkel, et kvalifitseerimist võiks nimetatud kaasuste puhul otseselt mõjutada konkreetne tegu, mida selle autoga tehakse.

Kahte eelpool toodud kaasust omavahel võrreldes paistab erinevusena välja ka teatud ajaaken, mil jäeti tegelik sõiduki omanik sõidukist ilma. Esimese kaasuse puhul oli see kohe järgneval päeval, kuid teise kaasuse puhul oli see peaaegu kuu aega hiljem. Autor leiab, et see võibki olla üheks asjaoluks, miks teod on kvalifitseeritud erinevalt.

Esimese kaasuse puhul tegutses isik kohe järgneval päeval edasi ning see ei ole eluliselt tõenäoline, et selline plaan oleks tal tekkinud alles järgmisel päeval. Isiku sellisest käitumisest saabki teha tugeva järelduse, et tegu oli kantud ühtsest tahtlusest, millele viitab ka tihe ajaline seos.

Teise kaasuse puhul jäeti tegelik omanik sõidukist ilma pea kuu aega hiljem. Seega ajaline aken on märksa suurem. Teatud mõttes on sellisele kuriteole lähenemine omastamisena mõistetav, sest kuu aja jooksul võib isikul tekkida tahtlus sõiduk omandada. Samas on autor seisukohal, et mida hiljem toimub tegeliku omaniku sõidukist kestvalt ilma jätmine, seda väiksemaks läheb seos kelmusega. Samas see ikkagi kelmust ei välista.

Kui üldiselt vaadelda, siis kahe kaasuse peamine erinevus seisnebki selles, et millal omanik sõidukist ilma jäeti. Ülejäänud käitumine oli sarnane – sõlmiti leping, saadi sõiduki valdus, ühtegi makset ei tasutud. Seega tuleks justkui tõmmata kusagile ajaline piir, et millal võiks tegemist olla pigem kelmusega ning millal võiks tegemist olla pigem omastamisega.

Eelneva arutluse pinnalt kerkib küsimus, et kui ajaliselt seotud peaks omavahel olema lepingu sõlmimine ning tegeliku omaniku sõidukist kestvalt ilma jätmine? Kas on võimalik tõmmata konkreetne ajaline piir? Autor leiab, et paratamatult ei saa ühtegi ajalist piiri välja tuua, sest kõik sõltub kaasuse asjaoludest. Paljudel juhtudel ei ole suudetud üldse tuvastada täpset aega millal liisinguandja enda sõidukist kestvalt ilma jäi ning see on määratletud mingi ajavahemikuga, mis võib ulatuda isegi aastatesse. Küll aga saab loogiliselt tõdeda, et mida lühem ajaline vahe selliste tegude vahel on, seda suurem on seos kelmusega.

Arvestades kõike eeltoodut, siis ehk ei tuleks eelnevalt kirjeldatud esimese tüüpjuhtumi variatsiooni puhul juhinduda kvalifitseerimisel nii tugevalt ajalistest seostest, vaid pigem tugineda rohkem faktilisele asjaolule ehk maksete tasumisele. Tegemist on sellise asjaoluga,

mida enamasti kõik ettevõtted dokumenteerivad ning jälgivad, seda juba enda ettevõtte huvides. Seega oleks võimalik järeldada faktilisest asjaolust ehk sellest, et isik ei ole tasunud mitte ühtegi lepingujärgset makset, et järelkult puudus tal maksmisvalmidus algusest peale ehk juba lepingu sõlmimisel. Sellega oleks lahendatud ka esimese tüüpjuhtumi olukorrad, kus isik ei tasu mitte ühtegi makset. Samas tuleb rõhutada, et alati tuleb lähtuda ka olemasolevatest tõenditest ja teadaolevatest asjaoludest ning teha lõppjärelendus nende baasil. Selline lahendus sobib pigem üldisesse olukorda, kus on teada, et sõlmiti leping, sõiduki valdus anti üle, makseid ei tasutud, sõidukit ei tagatatud ning muu informatsioon puudub.

Juhul, kui süüdistatav tasub liisingumakseid mõned kuud, ei välista see veel kuidagi kelmust, kuid selliselt läheb kelmuse tõendamine keerulisemaks ning ka loogilisest järeldusest võib jääda väheks seoste loomisel. Kui olukorras kus isik ei tasu ühtegi makset ega tagasta autot, saaks teha loogilise järelduse, et ju oli isiku plaan selline algusest peale, siis olukorras kus makseid mõnda aega tasutakse läheks selline seos liiga kaugeks, et kasutada argumenteerimisel. Jällegi saavad oluliseks konkreetse kaasuse asjaolud ning jõuame tagasi tõendamise juurde.

Kvalifitseerimise seisukohalt hakkabki olulist rolli mängima tõendite olemasolu ning täiendavate asjaolude arvestamine. Näiteks kui on võimalik tuvastada, et isikul oli juba enne liisingulepingu sõlmimist kindel teoplaan viia sõiduk välismaale ning see seal maha müüa, siis tuleks esimese tüüpjuhtumi olukord sõltumata edasistest maksetest kvalifitseerida kelmuseks, sest sõiduki valdus on saadud pettuse teel – liisinguandja on viidud eksimusse liisinguvõtja soovist järgida lepingut ning võlgnevuste tekkimisel sõiduk tagastada. Samas kui lähtuda jällegi esimese tüüpjuhtumi üldistest teadaolevatest faktidest, milleks on praeguse variatsiooni puhul lepingu sõlmimine, sõiduki valduse üleandmine, täpsustamata arv kordi maksete tasumine ning omaniku sõidukist ilma jätmine, siis on keerulisem leida viiteid kelmusele ning olukorda tuleks pigem käsitleda omastamisena. Eelnev nähtus ka kohtulahendite analüüsimisel, et kui süüdistuse sisul oli eelnevalt kirjeldatud asjaolud, siis tunnistati isik süüdi omastamises.¹⁰⁷ Ka autor nõustub sellise kvalifikatsiooniga, sest juba paar kuud maksete tasumist näitab isiku poolt valmisolekut mingilgi määral lepingut täita ning järeldused kelmusega seostamiseks jääksid pigem kaugeks, kuid samas mitte võimatuks.

Esimese tüüpjuhtumi situatsioon, mille puhul on selgelt tegemist omastamisega, on näiteks sellises olukorras, kus isik on sõlminud liisingulepingu, tasunud korrektselt makseid ligikaudu kaks aastat ning seejärel pööranud sõiduki enda kasuks andes selle kolmandale isikule

¹⁰⁷ HMKo 1-19-6524; HMKo 1-18-3129; HMKo 1-17-4664; HMKo 1-16-11239.

võlgade katteks. Puuduvad igasugused andmed liisinguandja petmisest või eksimusse viimisest lepingu sõlmimisel ning paari aasta pärast sõiduki ära andmine võlgade katteks viitab selgelt, et isikul tekkisid makseraskused alles hiljem.¹⁰⁸

Kokkuvõtvalt esimese tüüpjuhtumi seisukohalt on autor arvamusel, et kui kurjategija sõlmib liisingulepingu korrektsete andmetega enda nimele ning juba esimesi liisingumakseid ei tasu, siis võiks olla tegemist kelmusega ning liisinguandja eksimusse viimine on toime pandud konkludentse petmisteoga ehk mulje jätmisega isiku maksmisvalmidusest.

Esimese tüüpjuhtumi puhul tuleks tõdeda, et kui isik tasub liisingumakseid, siis mida kauem süüdistatav on liisingumakseid tasunud, siis seda kaugemale läheb seos kelmusega ning pigem on tegemist omastamise koosseisuga. Samas ei saa mööda asjaolust, et iga kaasust tuleb vaadatata eraldi ning samuti tuleb lähtuda ka olemasolevatest tõenditest ning muudest asjaoludest, mis võib eelneva arvamuse ümber lükata.

2.3.2. Võltsitud või valede andmetega sõlmitud liisinguleping

Teise tüüpjuhtumi puhul käsitleme olukorda, kus kurjategija sõlmib liisingulepingu enda nimele kasutades võltsitud dokumente. Mitmetel juhtudel tunnistati isik seega süüdi ka dokumendi, pitsati ja plangi võltsimises (KarS § 344) ja võltsitud dokumendi, pitsati ja plangi kasutamises (KarS § 345). Näiteks võltsiti liisinguandjale esitamiseks pangakonto väljavõtet, et liisinguvõtja sissetulek tunduks suurem ja tal oleks võimalik üldse sellises ulatuses liisingut saada.¹⁰⁹

Reaalselt võltsitud dokumente esitati pigem suurematele ettevõtetele ning suuremate liisingusummade taotlemisel. Väiksemad laenuandjad, kes sõlmivad pigem laenu- ja tagatisomandamise lepinguid ei anna enamasti välja nii suuri summasid ning ei küsi ka otseselt täiendavaid dokumente laenuvõtja sissetulekute suuruse kontrollimiseks. Seega on selliseid väiksemaid ettevõtteid kergem ka eksimusse viia. Sellistes olukordades loetakse muidugi valeandmete esitamiseks ka laenutaotlusesse suurema sissetuleku märkimist, kui isik tegelikub saab ning seda käsitletakse pettusliku teona.¹¹⁰

¹⁰⁸ HMKo 1-19-2432.

¹⁰⁹ TlnRnKo 1-12-11354.

¹¹⁰ HMKo 1-17-1374.

Teise tüüpjuhtumi puhul on kuriteo kvalifitseerimine üsnagi lihtne, sest enamasti on kannatanu viidud teadvalt eksimusse plaaniga sõiduki eest tulu teenida. Näiteks ühe kohtuotsusega tunnistati süüdi mitu isikut grupina kelmuse toimepanemises ning süüdistuse kohaselt oligi nende teoplaaniks rendi- ja liisinguettevõtetelt kallihinnaliste uute sõidukite väljapetmine, et sõidukid toimetada Saksamaale ja Hollandisse, et need seal omakasuliselt realiseerida.¹¹¹

Olukorras kui leping sõlmitakse ning sõiduki valdus antakse üle tulenevalt põhjusest, et kannatanu uskus isiku poolt esitatud võltsitud või ebaõigeid andmeid, siis on pettuslik tegu olnud edukas. Ka kannatanu poolt varakäsutuse tegemise aluseks on eksimuses olemine ning teades tegelikke asjaolusid, siis jääks liisinguleping sõlmimata ning varakäsutus tegemata. Siinkohal on oluline õiguskirjandusest tulenev seisukoht, et kui kelmusega on saadud asja valdus, siis omandiõiguse saavutamine on küll omastamine, kuid kelmuse mittekarakteristatav järeltugu.¹¹² Kuigi teoreetiliselt oleks võimalik ka kelmuse ja omastamise reaalkogum, siis praktikas selliseid olukordi reaalset ühelgi korral ei esinenud ning nende esinemine on üsna ebatõenäoline, kuid mitte võimatu. Seega tasub seda seisukohta meele pidada, kuid praktika pinnalt tuleb tõdeda, et suure tõenäosusega on teise tüüpjuhtumi olukord kelmus, kus tegelikult saadakse sõiduki valdus pettusega ning sõiduki enda kasuks pööramine on lihtsalt mittekarakteristatav järeltugu. Kokkuvõtvalt võib teise tüüpjuhtumi puhul järeldada, et selliste olukordade puhul on tegemist kelmusega.

2.3.3. Kolmanda isiku poolt sõlmitud liisinguleping

Kolmanda tüüpjuhtumi puhul sõlmib liisingulepingu kolmas isik enda nimele. Kolmanda isiku poolt liisingulepingu sõlmimine on ajendatud kurjategija soovist sõiduk enda valdusesse saada. Enamasti on kurjategija kolmanda isiku sõber või tuttav, kes lubab tasuda liisingumakseid ning tegeleda muude sõidukiga seotud kuludega, kui sõber ainult enda nimele liisingu võtab. Peale sõiduki valduse üleandmist kurjategijale, oli tavapärane, et isik ei tasunud ühtegi makset ning seejärel käitus liisinguesemega vastavalt oma äranägemisele.

Magistritöö teemaga seonduva kohtupraktika analüüsimise käigus selgus, et kõige enam vastuolusid kvalifitseerimisel tekkiski pigem kolmanda tüüpjuhtumi puhul. Olukord on põhimõtteliselt ühtne – kurjategija sõber sõlmib liisingulepingu, saab sõiduki enda valdusesse

¹¹¹ HMKo 1-17-5301.

¹¹² V Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod, lk 189-190.

ning annab selle üle kurjategijale teadmise, et viimane hakkab tasuma sõiduki eest igakuiseid makseid ning sõbral puuduvad otseselt edasised kohustused. Näidetena võib tuua kohtulahendid nr 1-16-2522, 1-17-10590 ja 1-18-5241, millega süüdistatavad tunnistati süüdi omastamises ning kohtulahendid nr 1-18-114 ja 1-18-5069, millega süüdistatavad tunnistati süüdi kelmuses.

Kolmanda tüüpjuhtumi olukorrana ei käsitle autor selliseid kuritegusid, kus liisingulepingu sõlmib kurjategija kolmanda isiku nimel, esinedes ise selle kolmanda isikuna ning kasutades tema dokumente või muid andmeid.¹¹³ Selline olukord kuulub teise tüüpjuhtumi alla, sest isik on esitanud lepingu sõlmimiseks liisinguandjale võltsitud ja valesid andmeid, mis tähendab, et isik viis liisinguandja eksimusse pettusliku teoga ning tegelikult kolmas isik asjasse kaasatud ei olnud, välja arvatud tema isikuandmed.

Kolmanda tüüpjuhtumi kuriteo lahendamisel tuleb hakata kirjeldatud tegu elementideks lahti võtma. Kuriteo puhul tõusetub esmalt küsimus, et kes on üldse kannatanu? Kas kannatanu on liisinguandja või kolmas isik, kelle nimel on liising võetud? Kohtulahendites on olukord erinev – kord on kannatanuks liisinguandja ning teine kord on kolmas isik. Autor leiab, et see asjaolu võibki olla muutuv sõltuvalt kaasuse asjaoludest. Näiteks ühes kohtuotsuses on kolmas isik sõlminud liisingulepingu, et sõiduk anda süüdistatava valdusesse ning süüdistuse kohaselt põhjustas kurjategija kolmandale isikule varalise kahju. Seega oli kannatanuks kolmas isik, kes liisingulepingu sõlmis. Varaline kahju mõisteti süüdistatavalt ka kolmanda isiku jaoks tsiviilhagina välja.¹¹⁴ Vastupidiselt eelnevale on analoogses olukorras käsitletud varalise kahju kannatajana hoopis liisinguandjat, kelle kasuks mõisteti süüdistatavalt välja ka tsiviilhagi.¹¹⁵

Olukordades, kus liisinguandjale ei ole ühtegi makset tehtud ning ka kolmas isik, kes liisingu võttis, ei tasu makseid, siis kuriteo asjaolude ilmnemisel on mõistlik jätta nõuete esitamisel asjast välja heatahtlik kolmas isik, keda kasutati kuriteo toimepanemiseks. Sellisel juhul kolmas isik ise otseselt majanduslikus mõttes kahju ei kannata ning tegelik kahju saaja ongi liisinguandja, kes ei ole saanud raha ega sõidukit. Kuigi liisinguandjal oleks õigus esitada tsiviilõiguslik nõue kolmanda isiku ehk formaalse liisinguvõtja vastu, siis kuriteo asjaolude ilmnemisel on siiski mõistlik panna karistusõiguslikult vastutama kurjategija ise.

Erinevalt eelnevast võib teatud juhtudel olukord kujuneda selliseks, kus liisingumakseid hakkab võlgnevuse tekkimisel tasuma kolmas isik ise ning tasub lõpuks terve summa. Sellisel

¹¹³ PMKo 1-19-2613.

¹¹⁴ TMKo 1-16-2522.

¹¹⁵ VMKo 1-17-10590.

juhul on liisinguandja nõue rahuldatud ning tegelikku kahju kannataski kolmas isik, kes peaks olema siis ka kannatanu.

Täiendavalt on võimalik ka selline olukord, kus keegi ei ole ühtegi makset teinud ning sellest tulenevalt on liisinguandja esitanud oma nõude kolmanda isiku ehk formaalse liisinguvõtja vastu. Sellises olukorras võiks kannatanuks pidada jällegi kolmandat isikut, sest kurjategija teguviisi tõttu on kolmanda isiku varalised huvid kahjustatud täiendava kohustuse näol ning liisinguandja jaoks on olukord lahenenud läbi tsiviilõiguse.

Eelnev käsitlus kannatanu kohta on tehtud pigem kelmuse koosseisu pinnalt, sest selle koosseisu puhul on oluline varalise kahju tekitamine ning ka varalise kasu saamise eesmärk. Sellest tulenevalt tuleb käsitleda kuriteo kvalifitseerimisel õigesti kannatanut ja kahju saajat, sest kui näiteks märkida kahju saajaks vale isik, siis halvimal juhul võib sellega kaasneda süüdistatava õigeks mõistmine varalise kahju puudumise tõttu.

Omastamise koosseisu puhul ei ole kurjategija varalise kasu saamise eesmärk ning varalise kahju tekkimine koosseisu elementideks, vaid oluliseks on omaniku kestev ilma jätmine sõidukist. Autor on seisukohal, et omastamise puhul saab seega kannatanuks ollagi ainult liisinguandja, sest auto on liisinguandja omandis ning formaalne liisinguvõtja ehk kolmas isik oli vaid sõiduki valdaja, vastutav kasutaja. Ka varasemalt teooria osas käsitletud õiguskirjanduse seisukohad peavad omastamise koosseisu puhul keskseks ikkagi omaniku ilma jätmist ning vallasja puhul muid erandeid ei nähtu. Seega võiks järeldada, et kui süüdistuses märgitakse, et kurjategija jättis kolmanda isiku kestvalt ilma oma sõidukist, siis autor leiab, et selliselt ei saa olla koosseis täidetud, sest kolmas isik ei olnud omanik, vaid liisinguandja on omanik. Seega peaks süüdistus kindlasti hõlmama liisinguandja ilma jätmist sõidukist. Enamasti on liisinguesemetega seotud kuritegudega tekkinud ka varaline kahju, mille tuvastamine ja suurus on omastamise koosseisu puhul oluline kurjategijalt tsiviilhagi välja mõistmisel ning teatud juhtudel ka kvalifitseeriva tunnuse tuvastamisel.

Kolmanda tüüpujuhtumi olukorrad on vastavalt kuriteo asjaoludele võimalik kvalifitseerida nii kelmuseks kui omastamiseks. Erinevalt teistest tüüjuhtumitest on kolmanda tüüpujuhtumi korral enamasti kelmusena kvalifitseerimisel tegu kolmnurkkelmusega või kelmusena, mis on toime pandud teis isikut ära kasutades ehk vahendliku täideviimisenä.

Kolmnurkkelmuse puhul satub kurjategija pettusliku teo tõttu eksimusse kolmas isik, kes sõlmib liisingulepingu ning annab liisingueseme üle kurjategijale. Kuigi eksimuses on kolmas isik, siis kahju saajaks on liisinguandja. Seega tekib olukord, kus petetu, eksinu ja

varakäsituse tegija (kolmas isik) on üks ja sama, kuid kahju saaja on liisinguandja, sest kolmas isik annab liisinguandjale kuuluva sõiduki üle kurjategijale. Seega petetu teeb varakäsituse liisinguandja vara arvel. Selliselt saaks kolmanda tüüpjuhtumi lahendada olukorras, kus reaalne kahju saaja ongi liisinguandja, kellele ei ole tasutud makseid ega ole tagastatud ka sõidukit.

Kolmas tüüpjuhtum võiks teatud tingimustel olla ka tavaline kelmus. Näiteks olukorras kus kahju saajaks on kolmas isik ise. Seda võiks arutada olukorras, kus võlgnevuste tekkimisel kolmas isik tasub liisingumaksed ise ära või liisinguandja esitab oma tsiviilõiguslikud nõuded otse kolmanda isiku vastu. Selliselt oleks petetu, eksinu ja varakäsituse tegija endiselt kolmas isik, kuid ta oleks ka reaalse kahju saaja, sest tema varalised huvid on kahjustatud ning tema vastu on esitatud kehtiv varaline nõue. Seega jääks liisinguandja roll kuriteo menetlemisel väiksemaks ning keskeks muutuks kurjategija ja kolmanda isiku vaheline suhe ning kokkulepped.

Kolmanda võimalusena saab rääkida ka kelmuse vahendlikust täideviimisest, kus kurjategija kasutab kolmandat isikut ära liisinguandja eksimusse viimiseks. Sellise käsitluse järgi oleks kolmas isik lihtsalt vahendiks ning petetu, eksinu, varakäsituse tegija ning kahju saaja oleks liisinguandja ise. Ka mõne kohtulahendi puhul oli mindud seda teed, et kuritegu oli menetletud kelmuse vahendliku täideviimisena kolmanda isiku vahendusel. Vahendlik täideviimine hõlmabki endas olukorda, kus ärakasutajale omistatakse ärakasutatava poolt toimepandud süüteo koosseisupäraseid teod. Ärakasutajat ehk kurjategijat loetakse teovalitsemise teooria kohaselt täideviijaks, sest ta hoiab sündmust enda kontrolli all, olles süüteo keskseks figuuriks.¹¹⁶ See nähtub ka kohtulahenditest, et enamasti süüdistatav on ise kõik ära korraldanud või on just tema initsiatiivikamaks osapooleks – leidnud sobiva sõiduki, liisinguandja ning muretsenud ka sissemaksu raha. Põhimõtteliselt on kolmanda isiku teha ainult kohale ilmumine ning allkirjade panemine, sest muu on enamasti juba korraldatud. Näiteks kohtulahendite 1-16-2522 ja 1-17-10590 puhul sai kolmas isik liisingulepingu sõlmimiseks vajamineva sissemaksu raha süüdistatavalt endalt.

Selleks, et ärakasutatud isiku tegusid saaks süüdistatavale omistada on vajalik ärakasutatud isiku valitsemine ülekaaluka teadmise, tahte või organisatsioonilise võimuaparaadiga.¹¹⁷ Enamjaolt on tegemist ärakasutatud isiku üle valitsemisega ülekaaluka teadmise. See tähendab, et ärakasutaja on teadlik asjaoludest, millest koosseisupärane tegu kujuneb ning

¹¹⁶ Pikamäe, P. § 21.2., 4.1. – Karistusseadustik. Komm vlj. 4. trk. Tallinn: Juura 2015.

¹¹⁷ *Ibidem*, § 21. 4.1.

üldjuhul tähendab see isiku eksimusse viimist, juba olemasoleva eksimuse ärakasutamist.¹¹⁸ Kuigi on võimalik panna kuriteo eest vastutama nii ärakasutaja kui ka ärakasutatu, siis enamasti langeb viimase vastutus ära, sest tal puudus tahtlus kuriteo toimepanemiseks. Samas kui kurjategija tegutses kolmanda isikuga kooskõlastatult ning mõlemad soovisid kuritegu toime panna, siis sellisel juhul saaks kolmandat isikut käsitleda kelmuse kaastäideviijana või äärmisel juhul kaasaaitajana.

Lisaks kelmusena kvalifitseerimisena on võimalik kolmanda tüüpjuhtumi kuritegu kvalifitseerida ka omastamisena. Sellisel juhul omastaks kurjategija liisinguandjale kuuluva sõiduki, mis on kurjategija valduses, pöörates selle enda kasuks ning manifesteerides omastamistahet ehk müües, viies jäädavalt välismaale, lammutades või mõni muu sarnane tegu.

Omastamise koosseisu puhul on teatud mõttes kergem tegeleda kahju kannatanuga, sest kurjategija varalise kasu saamine ning kannatanule varalise kahju tekkimine ei ole koosseisu elemendid. Seega ei ole otseselt riski nendega eksimisel ja pigem omab kahju tekitamine tähtsust kurjategijalt tsiviilhagi välja mõistmisel. Kuriteo kvalifitseerimisel omastamisena tuleb aga arvestada asjaoluga, et kui juba lepingu sõlmimisel oli süüdistataval olemas tahtlus kuritegu toime panna, siis tuleks tegu kvalifitseerida kelmusena, sest sõiduki valdus saadi pettuse teel. Seega kuriteo kvalifitseerimisel omastamise koosseisu järgi saab kõne alla tulla üksnes siis, kui puuduvad selged viited kelmusele või kui tekivad probleemid kelmuse koosseisu asjaolude tõendamisel.

Autor on seisukohal, et kolmanda tüüpjuhtumi juhtumid tuleks enamasti kvalifitseerida kelmusena, sest kohtupraktika analüüsimise käigus nähtus süüdistustest, et tegelikult praktikas oli kurjategija plaan enamjaolt pahatahtlik algusest peale. Iga kaasuse puhul olid viited süüdistatava maksevõimekuse või maksmisvalmiduse puudumisele. Samuti eksisteeris enamasti ka tugev ajaline seos sõiduki valduse saamisega ning seejärel selle müümisega, mis samuti süvendab arvamust, et tegemist oli kelmustega. See asjaolu omabki tähtsust teo kvalifitseerimisel, sest kuigi isik pöörab hiljem sõiduki enda kasuks manifesteerides omastamistahet, siis õiguskirjanduse seisukohalt ei ole süüteoga valduse saavutanud asja korduvomastamine vaadeldav omastamise kuriteona, sest omastamise kaitsealasse ei kuulu teistele varavastastele süütegudele järgnevad omastamismanifesatsioonid.¹¹⁹ Seega ongi oluline kindlaks määrata kas kurjategijal olid halvad kavatsused algusest peale ning kas ta kasutas pettust sõiduki valduse saamiseks.

¹¹⁸ Pikamäe, P. § 21.4.3.

¹¹⁹ Sootak, J. § 201.9.

Olukordades, kus kurjategija tasubki korrapäraselt makseid ning alles peale mõne aja möödumist tegutseb sõidukiga vastavalt oma äranägemisele tuleks sellises olukorras hakata kaaluma jällegi liisingulepingu sõlmimise asjaolusid ning kurjategija käitumist. Samuti oleks abiks ka täiendavad tõendid, mis aitaksid olukorda täpsemalt iseloomustada. Paljuski saab kuriteo kvalifitseerimisel saatuslikuks süüdistatava enda käitumine enne ja peale sõiduki valduse saamist, mille põhjal on võimalik hakata seoseid looma kummagi kuriteo koosseisu kasuks.

Autor käsitleb järgnevalt mõningaid näiteid kolmanda tüüpjuhtumite kuritegudest. Esimesena kohtulahendist nr 1-18-5069 nähtub, et kolmas isik võttis enda nimel kurjategija jaoks laenu auto tagatisel teades, et laenumakseid hakkab tasuma süüdistatav. Laenusumma koos sõiduki valdusega anti süüdistatava valdusesse. Kaasuse asjaoludest nähtub, et laenu- ja tagatisomandamise leping sõlmiti 16.06.2014 ning süüdistatav lahkus sõidukiga välismaale 17.06.2014, kus ta 18.06.2014 või 19.06.2014 müüs selle tuvastamata isikule. Süüdistuse kohaselt heidetakse isikule pettusliku teona ette kolmanda isiku vahendusel laenuandjale ebaõige ettekujutuse loomist sellest, et sõiduki tagatisel saadud laenu tagastatakse vastavalt kokkulepitud maksegraafikule. Samuti löi süüdistatav laenuandjale ebaõige ettekujutuse sellest, et laenusaajaks on kolmas isik. Tegelikuks laenusaajaks oli aga süüdistatav ise, kes korraldas laenu vormistamise kolmanda isiku nimele selle tõttu, et süüdistatavale endale ei oleks laenu antud, kuivõrd varasemalt oli ta juba laenuandjalt laenu saanud ja ei olnud seda tagastanud. Täiendavalt on süüdistuses märgitud, et luues laenuandjale ebaõige ettekujutuse tegelikust laenusaajast jättis süüdistatav laenuandja ilma võimalusest kontrollida laenusaaja maksevalmidust. Süüdistatav mõisteti süüdi kelmuses.¹²⁰

Eeltoodud kaasuse asjaolud ning sõnakasutus viitavad, et kuritegu on kvalifitseeritud kelmuse vahendliku täideviimisenä. Selline asjaolu paistab lausest: „... G. Skripka löi N.K vahendusel XX OÜ-le ebaõige ettekujutuse...“.¹²¹ Süüdistuse kohaselt on kahju saajaks laenuandja, kes jäi ilma laenuna välja makstud summast ning autost. Kui inimene sõlmib liisinguandjaga liisingulepingu teades, et tegelikult hakkab lepingust tulenevaid kohustusi täitma kurjategija ning ka sõiduki valdus läheb üle kurjategijale, siis on autori arvates liisinguandja tõepoolest eksimusse viidud.

Enamasti liisingu ning laenu taotlemise protsessi puhul peavad ettevõtted väga oluliseks, et nad teaksid isikut kellega nad lepingut sõlmima hakkavad, et selle põhjal hinnata ka kuriteoohvriks langemise tõenäosust. Ka eelnevalt välja toodud kaasuse puhul oli süüdistatav

¹²⁰ HMKo 1-18-5069.

¹²¹ *Ibidem*

ise teadlik, et temal tõenäosus laenu saada puudub, sest ta on varasemalt samast ettevõttest enda nimele laenu saanud, kuid jätnud selle tagastamata. Seega kui laenuandja oleks olnud teadlik, et tegelikult saab laenu ning sõiduki valduse süüdistatav, siis tõenäoliselt oleks jäänud leping sõlmimata.

Kohtulahendi süüdistusest nähtuvalt on pettuslikuks teoks peetud laenuandjale ebaõige ettekujutluse jätmist sellest, et sõiduki tagatisel saadud laen tagastatakse vastavalt kokkulepitud maksegraafikule. Samuti lõi kurjategija ebaõige ettekujutluse kolmanda isik vahendusel tegelikust laenusaaajast, kelleks oli kurjategija. Täiendavalt on välja toodud, et luues laenuandjale ebaõige ettekujutuse tegelikust laenusaaajast jättis kurjategija laenuandja ilma võimalusest kontrollida laenusaaaja maksevalmidust.¹²² Ka Riigikohus on varasemalt märkinud: „pettuse võib moodustada ka olukord, kus liisingut taotlevat äriühingut juhivad tegelikkuses teised isikud kui selle juhtorganite liikmed, kuna sel juhul puudub liisinguandjal reaalne võimalus kontrollida juriidilise isiku maksmisvalmidust. Viimane aga mõjutab oluliselt liisinguandja jaoks lepingu sõlmimisega kaasnevaid äririske.“¹²³ Autori hinnangul on selline olukord üle kantav ka füüsiliste isikute puhul, mis ongi oma olemuselt kolmanda tüüpujuhtumi sisuks.

Kuigi eelneva selgitusega saab täidetud pettusliku teo osa kelmuse objektiivses koosseisus, siis tegelikult saab olulisemaks subjektiivse koosseisu puhul tahtluse tõendamine. Kui näiteks võltsitud andmete esitamisel või maksevõimekuse kohta ebaõigeid andmeid esitades on isiku pahatahtlikkus selgem ning ka paremini kontrollitav, siis pelgalt kellegi teise jaoks liisingu võtmine ei pruugi alati tähendada kuritegu. Näiteks ka tavapärasel olukorras ühes majapidamises elavate isikute puhul ei ole välistatud, et kui ühe elukaaslase laenukohustus on juba suur ning tal ei ole võimalik liisingut saada, siis sõlmib liisingulepingu teine elukaaslane. Seega peab autor oluliseks sellise pettusliku teo sisutamisel eriti tahtluse tõendamist, sest ei saa tekkida olukord, kus kõik inimesed, kes võtavad sõiduki liisingusse kellegi teise jaoks on ootamatult kurjategijad.

Eelnevas kaasuse kirjelduses on pettuslikuks teoks ka laenuandjale ettekujutluse loomine, et laen tagastatakse vastavalt kokkulepitud maksegraafikule. Ka Riigikohus on seisukohal: „Lepingu allkirjastamisega väljendab isik tahet teha kokkulepitud tingimustel tehing ja lubab täita kokkulepitud viisil oma kohustused. Juhul, kui tegelikkuses pole isikul lepingu sõlmimise ajal valmidust või võimalust kokkulepet täita, on ta oma tahte või võimaluste kohta

¹²² HMKo 1-18-5069.

¹²³ RKKKo 3-1-1-98-09 p 13.2.

valeandmeid esitanud.“¹²⁴ Riigikohtu poolt välja toodud seisukohad pettusliku teo sisutamisel on oluline, et oleks tõendatud isiku tahtlus pettust toime panna juba lepingu sõlmimisel ning, et see tahe ei tekkinud hiljem.¹²⁵

Autor on seisukohal, et kui kelmuse subjektiivsest koosseisust ei suudeta tahtlust tõendada, tuleks alles siis minna omastamise koosseisu juurde. Tahtluse tõendamisel hakkavad rolli mängima erinevad asjaolud, mis on iga kaasuse lõikes isemoodi. Tuleks arvestada kurjategija käitumisega enne lepingu sõlmimist, lepingu sõlmimise ajal ning peale lepingu sõlmimist. Objektiivseid asjaolusid, mis viitavad kelmusele on olemas palju, kuid ühe mis on ka Riigikohus varasemalt välja toonud on maksete mittetasumine perioodil, kui süüdlase käsutuses olnud vahendid seda võimaldanuks.¹²⁶ Ka autor nõustub sellise seisukohaga ning peab seda eriti oluliseks asjaoluks, et tõendada isiku tahtlust kelmuse toimepanemisel, kui pettusliku teo sisuks on maksmisvalmiduse puudumine.

Pettuse puhul on tunduvalt kergem tõendada tahtlust olukorras, kus on tegemist lihtsalt maksevõime puudumisega, sest tegemist on objektiivse asjaoluga, kuid maksmisvalmiduse puhul on tahtluse tõendamine raskem. Samas võib viidata isiku tahtlusele kelmus toime panna ka varasem kelmuste sooritamine või rohke kelmuste episoodide arv. Näiteks ühel juhul tunnistati kurjategija süüdi lausa 27-s erinevas kelmuse episoodis, mis olid sooritatud ajavahemikul 05.10.2015 kuni 28.11.2016 ehk vaid ligikaudu ühe aasta jooksul.¹²⁷

Kohtupraktika analüüsimise käigus püüdsid autori tähelepanu kaks kohtulahendit, millega mõisteti süüdistatav kolmanda tüüpjuhtumi asjaoludel toime pandud kuriteos süüdi omastamises. Kohtulahendist nr 1-16-2522 nähtub, et süüdistatav palus sõbral võtta enda nimele autoliisingu, millega sõber nõustus tingimusel, et süüdistatav hakkab makseid tasuma. Lepingu sõlmimise järel jäi sõiduk süüdistatava valdusesse. Süüdistatav makseid ei tasunud ning müüs sõiduki Soomes varuosadeks saades selle eest 200 eurot. Autor on seisukohal, et pigem vastab süüdistuse kirjeldus kelmuse koosseisule, sest isiku maksmisvalmiduse puudumisele viitab otseselt mitte ühegi liisingumakse tasumine. Täiendavalt oleks võinud kontrollida ka süüdistatava maksevõimekust, sest arvestades, et tegemist ei ole suurte summadega ning süüdistatav müüs sõiduki varuosadeks saades selle eest vaid 200 eurot, siis võib arvata, et isiku finantsolukord ei oleks kannatanud juba lepingu sõlmimisel maksete tasumist. Isegi kui isikul maksevõimekus oli olemas, siis maksete mitte tasumine viitab ikkagi

¹²⁴ RKKKo 3-1-1-17-15 p 9.

¹²⁵ RKKKo 3-1-1-57-10 p 12.

¹²⁶ RKKKo 3-1-1-124-00 p 6.3.

¹²⁷ PMKo 1-18-114.

tema maksmisvalmiduse puudumisele. Autor leiab, et antud tegu oleks tulnud käsitleda kelmusena ning sellisel juhul oleks sõiduki oma kasuks pööramine olnud kelmuse mittekarakteristatav järeltegu.

Teine kaasus tuleneb kohtulahendist nr 1-17-10590. Tegemist on jällegi kolmanda tüüpjuhtumi kaasusega, millega isik tunnistati süüdi omastamises. Süüdistuse kohaselt lasi süüdistatav tuttavatel otsida isiku, kes oli nõus enda nimele sõlmima liisingulepingu, teadmata süüdistatava kavatsusest panna toime kuritegu. Leping sõlmiti 15.05.2015. a ning juba neli päeva peale seda toimetas süüdistatav sõiduki Venemaale edasimüügiks. Autorile jääb arusaamatuks, et millest tulenevalt mõisteti isik süüdi omastamises, mitte kelmuses, sest kelmusele on olemas otsesed viited. Isegi süüdistuses on mainitud, et liisinguvõtja (ehk kolmas isik) ei olnud teadlik süüdistatava kavatsusest kuritegu toime panna. See viitab otseselt asjaolule, et süüdistatav oli tahtlus algusest peale panna liisinguesemega toime kuritegu ning ta tegi seda liisinguandja eksimusse viimise teel. Autor on seisukohal, et kohtulahendis nr 1-17-10590 süüdistuses kirjeldatud tegu oleks tulnud kvalifitseerida kelmusena.

Kokkuvõtvalt eelnevate Riigikohtu seisukohtade ning kaasuste analüüsi pinnalt on autor seisukohal, et kolmanda tüüpjuhtumi olukorras tuleks tegu analüüsida esmalt kelmuse koosseisu järgi. Pettuslikuks teoks on sel juhul asjaolu, et faktiline liisingu või laenusaja on süüdistatav ning liisinguandja jäetakse ilma võimalusest kontrollida tema maksmisvalmidust. Kui ka muud kelmuse objektiivse koosseisu tunnused on täidetud, siis tuleb liikuda edasi subjektiivse koosseisu juurde, kus võivad tekkida probleemid tahtluse tuvastamisega.

Tahtluse puhul tuleb arvestada kurjategija käitumist enne ja pärast lepingu sõlmimist. Tahtluse olemasolule viitavad näiteks mitte ühegi makse tasumine, sõiduki müümine, liisinguandja või sõbra vältimine ja neile valetamine, korduvad sarnased episoodid ning muu sarnane käitumine. Tuleks arvestada ka asjaoluga, kas isik on varasemalt selliseid süütegusid sooritanud või mitte, mis võib anda aimu tema algsest pahatahtlikkusest.

Juhul, kui tugevad viited isiku tahtlusele kelmust toime panna puuduvad, tuleks liikuda omastamise koosseisu juurde. Asjaolud, mis autori hinnangul kõnelevad pigem omastamise koosseisu kasuks on vähemalt mõningat aega maksete korrektne tasumine, varasemate analoogsete kuritegude puudumine, liisingueseme heaperemehelik hoidmine ja valdamine vähemalt mõningat aega. Need on esmasel asjaolud, mis võiksid kelmuse puhul seada tahtluse olemasolu kahtluse alla ning viidata sellele, et lepingu sõlmimise ajal olid isiku kavatsused ausad.

2.3.4. Liisingusõiduki valduse saamine ettevõtte osaluse omandamisel

Neljanda tüüpjuhtumi korral saab kurjategija sõiduki valduse endale ettevõtte osaluse omandamisel, juhatuse liikmeks saamisel või õigusjärgluse korras ning seejärel tasub liisingumakseid täpsustamata ajani või ei tasu üldse ning käitub liisinguesemega vastavalt oma äranägemisele.

Enamasti oli tegemist olukorraga, kus kurjategija omandas ettevõttes ainuosaluse või sai juhatuse ainuliikmeks ning sellega sai ta ka liisingusõiduki valduse. Põhiline ühtne joon nimetatud kaasuste puhul oligi see, et liisinguleping oli sõlmitud juba varasemalt ning kurjategijal sellega seosed puudusid.

Analüüsi käigus selgus neli lahendit, mida saab liigitada neljanda tüüpjuhtumi alla. Kahe kohtulahendi puhul omandasid kurjategijad ettevõtte osaluse osa ning said selliselt ka sõiduki valduse. Ühel korral sai isik sõiduki valduse juhatuse liikmeks saamisega ning ühel korral sai isik sõiduki valduse selliselt, et võttis teise füüsilise isiku poolt sõlmitud laenu- ja tagatisomandamise lepingu üle endale laenuandja nõusolekul. Kõigi nelja kaasuse puhul mõisteti isikud süüdi omastamise koosseisu järgi.¹²⁸

Neljanda tüüpjuhtumi puhul on oluline käsitleda kohtuasja nr 1-13-5173, milles Riigikohus võttis kindla seisukoha. Nimelt on tegemist kohtuasjaga, kus kaks süüdistatavat omandasid mitmel korral ettevõtte osaluse, mille alusel said nad enda valdusesse varasemalt liisingulepingu alusel ettevõtte valdusesse antud sõidukid. Liisingulepingud olid sõlmitud tunduvalt varem ning sellega süüdistatavad seotud ei olnud. Seejärel jätsid nad liisingumaksed tasumata, viisid sõiduki välisriiki ning müüsid seal maha. Maakohus tunnistas kurjategijad süüdi kelmuses ning ka ringkonnakohus nõustus sellise kvalifikatsioonidega. Paraku Riigikohtus läks kuritegude kvalifikatsioon muutmisele ning süüdistatavad tunnistati süüdi hoopis omastamises.

Riigikohtu kriminaalkolleegium leidis eelnevalt nimetatud kohtuasjas, et sellisel juhul ei ole alust väita, et liisinguandja tegi varakäsutuse süüdistatava pettusliku teo mõjul, kui isikud omandavad osaluse ettevõttes alles pärast liisingulepingute sõlmimist.¹²⁹ Põhimõtteliselt tähendab see seda, et liisinguandja ehk kannatanu ei ole teinud varakäsutust selle tõttu, et ta on sattunud eksimusse süüdistatava poolse pettusliku teo tõttu, vaid ta tegi varakäsutuse juba

¹²⁸ HMKo 1-17-2184; HMKo 1-19-1352; PMKo 1-13-2881; RKKKo 1-13-5173.

¹²⁹ RKKKo 1-13-5173 p 16.2.

enne seda kui isikud olid üldse ettevõtte osanikud ning liisingulepingud sõlmiti ausalt ja õigetel asjaoludel.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et nimetatud Riigikohtu seisukoht lahendab ka neljanda tüüpjuhtumi kvalifitseerimise küsimuse. Autor nõustub Riigikohtu seisukohaga ning leiab, et tõepoolest on sõidukite valdus saadud ilma pettuse ning ilma kannatanu ehk liisinguandja eksimusse viimiseta. Kui tegelikult võiks diskuteerida ka selle üle, et eelnevalt välja toodud kaasuse kirjelduse puhul võiks olla tegemist kolmnurkkelmusega, siis Riigikohus lükkas ka selle mõtte ümber ning selgitas, et äriühingu osa müümisel ei tegutsenud senised osanikud pettuse mõjul ning nad andsid üle enda vara (osa) ja sellega kaasnevad õigused ning kohustused.¹³⁰ Seega langeb kelmuse koosseis ära ning neljanda tüüpjuhtumi teod tuleks kvalifitseerida omastamise koosseisu järgi. Ka kohtulahendite analüüsimisel selgus, et kõigi nelja eelnevalt välja toodud kaasuste puhul tunnistati süüdistatavad süüdi just omastamises.

2.3.5. Haruldased tööga seotud kuriteod

Kui eelnevad alapeatükid käsitlesid levinumaid tüüpjuhtumeid, siis tuli ette ka mõni üsna haruldane kuritegu. Näiteks kohtulahendist nr 1-18-4813 nähtub, et süüdistatav omandas endale avariilise sõiduki, mille ta võttis täielikult lahti – vigastatud detailid viskas ära, osad detailid viis metallikokkuostu ning osasid detaile kasutas varuosadena. Lahtivõetud avariilisest sõidukist jättis süüdistatav endale alles registreerimismärgid, registreerimistunnistuse ning sõiduki detaili, millel oli sõiduki VIN-kood. Seejärel süüdistatav paigaldas VIN-koodiga sõiduki detaili tema kasutuses olnud sama marki sõidukile, kattes sellega enda kasutuses oleva sõiduki tegeliku VIN-koodi. Samuti paigaldas ta endas kasutuses oleva sõidukile lammutatud sõiduki registreerimismärgid.

Peale eelnevaid toiminguid suundus süüdistatav automüügifirma esindusse, kus leppis kokku, et nimetatud esindus vahendab selle sõiduki suhtes liisingu vormistamist. Süüdistatav müüs sõiduki automüügifirma esindusele, mille vahendustegevuse tulemusena sõlmisid liisinguandja ning liisinguvõtja (sama süüdistatav enda ettevõtte nimel) liisingulepingu. Liisinguandja omandas sõiduki ning liisinguvõtja kanti sisse vastutava kasutajana. Süüdistatav viis liisinguandja eksimusse sellega, et sellise VIN-koodiga sõidukit tegelikult realselt ei eksisteeri, kui ka sellega, et isikul ei olnud algusest peale kavatsust

¹³⁰ RKKKo 1-13-5173 p 16.2.

liisingumakseid tasuda.¹³¹ Sellise kuriteo puhul oli tegemist kelmusega, sest isikul oli väga ulatuslik plaan pettuse toime panemiseks. Kaasuse kohaselt viis süüdistatav liisinguandja eksimusse automüügifirma vahendusel.

Haruldaseks kuriteoks oli ka kohtulahendist nr 1-18-2797 nähtuv olukord, kus kahe ettevõtte esindajad petsid võltsitud andmetega liisinguandjalt raha välja. Nimelt kahe ettevõtte esindajad leppisid omavahel kokku, et nad tekitavad näilise olukorra, kus üks ettevõtte soovib teiselt võtta liisingusse teisele kuuluvad harvesterid. Tegelikult ei kuulunud sellele ettevõttele, vaid olid samuti liisingusse võetud. Seega ettevõtte esindajad võltsisid dokumente selliselt, mille järgi tunduks, et harvesterid kuulusid sellele ettevõttele, kes neid müüa soovib. Liisinguandja sattuski eksimusse ning sõlmis kaks kolmepoolset lepingut ja tegi arve alusel ka väljamakse summas 595 560 eurot, kuid harvesteride omandiõigus liisinguandjale üle ei läinud, sest ettevõttele ei olnud neid õigus müüa. Kokkuvõtvalt kasutasid ettevõtted liisingumasinat, et teiselt liisinguandjalt raha välja petta. Süüdistatavad mõisteti süüdi kelmuses.¹³²

Mõlema haruldase liisinguesemega toime pandud kuriteo puhul on selge kindel pahatahtlik plaan varalise kasu saamiseks. Isikud on kuriteo sooritamise näinud vaeva ning tegemist on läbimõeldud plaaniga. Just nimelt kuriteo keerukus eristab neid haruldasemaid juhtumeid ka tüüpjuhtumitest, sest enamasti on liisingulepingu alusel saadud sõidukitega toime pandud kuriteod oma olemuselt pisut lihtsakoelisemad.

2.3.6. Ettevõtete karistatavus

Kohtupraktika analüüsimise käigus mõisteti tööga seonduvate kuritegude puhul süüdi kahe kohtotsusega kokku kolm ettevõtet. Arvestades, et kurjategijad sõlmisid liisingulepinguid tunduvalt rohkematel kordadel ettevõtete nimel, siis on juriidilise isiku vastutusele võtmine nimetatud kuritegude eest üsna vähene.

Kurjategijad sõlmisid mitmetel kordadel liisingulepinguid ettevõtete nimele, kuid ettevõtteid vastutusele ei võetud. Kohtulahendites ei ole toodud selgeid põhjendusi miks juriidilisi isikuid ei karistata, kuid teatud juhtudel viitab nendele põhjustele süüdistuse sisu. Näiteks on

¹³¹ HMKo 1-18-4813.

¹³² HMKo 1-18-2797.

kohtumenetluse ajaks juriidiline isik registrist kustutatud¹³³ või tegemist oli lihtsalt variettevõttega, kus mingit muud tegevust ei toimunud ning kuritegudega saadud raha viidi ettevõttest välja.¹³⁴

Ühe kohtuotsusega tunnistati kelmuses süüdi kaks ettevõtet, mille puhul oli selgelt välja toodud teo toime pannud isik ning ka juriidilise isiku huvi (KarS § 14). Üks juriidiline isik sai alusetult ligikaudu 600 000 eurot ning teine juriidiline isik sai liisingulepingu alusel sõlmitud arvete deklareerimisega alusetult suurendada enda sisendkäibemaksu summas 141 800 eurot.¹³⁵

Kolmas ettevõtte mõisteti süüdi omastamises, sest ettevõtte juhatuse liige sõlmis ettevõtte huvides laenu- ja tagatisomandamise lepingu, mille alusel sai üle 7000 euro, kuid jättis laenu tagastamata. Juhatuse liige tasus makseid mõned kuud ning rohkem ei tasunud ja ka sõidukit ei tagastanud.¹³⁶

Eelnevate näidete põhjal autor leiab, et ettevõtete vastutuse võtmisel tuleks lähtuda tüüpjuhtumite puhul samasugusest käsitlusest nagu autor on eelnevalt välja toonud. Olukorrad on olemuslikult sarnased ka ettevõtete puhul, sest füüsilise isiku tegu omistatakse ettevõttele, kuna ettevõtte juriidilise kehana ei saa ise tegusid sooritada. Seega on vastutuse aluseks füüsilise isiku teod, mida tuleks käsitleda vastavalt tüüpjuhtumite lahendustele.

2.4. TÜÜPJUHTUMITE LAHENDAMISE JUHISED

Juhised, millele tähelepanu pöörata või mida kaaluda liisingulepingu alusel saadud sõidukitega toime pandud tüüpkuritegude puhul, et otsustada, kas tegu tuleks kvalifitseerida kelmuse või omastamise järgi:

1. Kas liisinguleping sõlmiti õigetal asjaoludel? See tähendab, et esitati korrektsed andmed, mis ei olnud võltsitud ega muudmoodi moonutatud. Samuti ei esitatud ebatõeseid väiteid. Kui tegemist on võltsitud või valede andmetega, siis see viitab kelmuse koosseisule. Kui esitati õiged andmed, siis on ennatlik veel järeldusi teha ning vajalik on edasine analüüs.

¹³³ HMKo 1-18-2929.

¹³⁴ HMKo 1-15-10508; HMKo 1-17-5301.

¹³⁵ HMKo 1-18-2797.

¹³⁶ HMKo 1-18-10153.

2. Kes sõlmis liisingulepingu? Kas süüdistatav ise enda nimele või kolmas isik? Kui liisingulepingu sõlmis kolmas isik süüdistatava soovil, viimase lubamisel ise liisingumakseid tasuda, siis samuti on vajalik täiendav informatsioon. Sellisel juhul on kelmuse objektiivse koosseisu puhul pettuslik tegu täidetud juba liisinguandja eksimusse viimisega faktilise liisingusaaja kohta, kuid tuleb täiendavalt kontrollida kas on täidetud ka teised objektiivse koosseisu tunnused ning eriti subjektiivsest koosseisust tahtlus. Kui isik sõlmis liisingulepingu enda nimele, siis tuleb arvestada punkti 1 ning jätkata analüüsiga.

3. Kas liisingumakseid tasuti teatud ajani korrapäraselt või ei tasutud ühtegi makset? Esimese variandi puhul on vaja täiendavat informatsiooni kaasuse asjaoludest ning ei saa välista ei kelmust ega omastamist. Kui isik ei tasunud ühtegi makset, siis see viitab isiku maksevõime ja või maksmisvalmiduse puudumisele juba lepingu sõlmimisel, mis omakorda viitab kelmuse koosseisule. Seega kui esitati lepingu sõlmimisel valeandmeid ning jäeti maksed maksmata, siis võiks olla tegemist pigem kelmusega.

Samuti kui liisingu võttis kolmas isik süüdistatava jaoks ning ta ei tasunud ühtegi makset, siis võiks olla tegemist pigem kelmusega. Juhul, kui liisinguleping on sõlmitud õigete andmetega ning on teatud ajani tasutud ka makseid, siis tuleb lõpliku hinnangu andmiseks arvestada punktis 4 välja toodud asjaolusid, kuid hetkel viitab olukord omastamisele.

4. Eelnevate võrdluste kaalumine koos konkreetse kaasuse andmete ja asjaoludega. Kuriteo kvalifitseerimisel tuleb täiendavalt arvesse võtta süüdistatava käitumist nii enne liisingulepingu sõlmimist, selle ajal kui ka pärast. Samuti tuleb arvesse võtta ka konkreetse süüdistatava isikuomadusi, eriti asjaolusid, kas ta on samu kuritegusid juba varasemalt sooritanud või ta on toime pannud lühikese aja jooksul mitmeid samalaadseid kuriteo episoodide. Konkreetse kuriteo asjaolud mõjutavad kvalifitseerimist väga tugevalt ning neid tuleb hinnata kogumis koos eelmistes punktides välja toodud juhistega.

Autor on seisukohal, et sellised kokkuvõtlikud juhised on abiks liisingulepingutega seotud kuritegude lahendamisel. Need aitavad suunata fookust kindlatele asjaoludele vältimaks segadust. Siiski kuna tegemist on keeruliselt piiritlevate kuritegudega soovib autor näiteks prokuröri süüdistuse koostamisel panna kirja kõikvõimalikud faktilised asjaolud, pidades meeles mõlema kuriteo koosseisu tunnuseid, et vaidluse korral, kui kohus prokuratuuri

järeldustega ei peaks nõustuma, siis on võimalik tegu ümber kvalifitseerida, mitte ei tule isikut õigeks mõista.

Samuti soovitab autor pettusele viitavate asjaolude ilmnemisel lähtuda esialgselt pigem kelmuse koosseisust, sest õiguskirjanduse kohaselt tuleb kuriteo kvalifitseerimisel arvestada just valduse saamiseks toime pandud süütegu ning hiljem süüteo tulemusena saadu omastamine on juba mittekarakteristav järeltegu.

Täiendavalt ei tasu kuriteo kvalifitseerimisel kõrvale jätta kolmnurkkelmust ega kelmuse toimepanemist vahendliku täideviimisena, seda just eriti selliste olukordade puhul, kus liisingulepingu sõlmib süüdistatava sõber enda nimele. Kokkuvõtvalt on autor seisukohal, et liisingulepingu alusel saadud sõidukitega toimepandud kuritegude puhul on enamasti tegemist pigem kelmusega ja kurjategijad on olnud pahatahtlikud algusest peale.

KOKKUVÕTE

Magistritöö teema on välja pakutud prokuratuuri poolt seose praktikas tõusetunud küsimustega liisingulepingute alusel saadud sõidukitega toimepandud kuritegude korrektse kvalifitseerimise puhul. Eristamine oli keeruline just kelmuse ja omastamise süüteokoosseisude vahel. Autor leidis, et parimaks viisiks kuidas saada ülevaade liisingsõidukitega seotud kuritegude olemusest, oli leida kõik sellised kuriteod, mis ühtivad magistritöö teemaga. Selliste kaasuste leidmisel ja nende analüüsimisel on võimalik kaardistada tüüpolekorrade ning läbi kaasuste võrdlemise ning erinevate aspektide analüüsi on võimalik, ühes õiguskirjanduse ja Riigikohtu praktikaga, argumenteerida võimalike lahenduste üle ning leida tee vastuseni.

Selleks, et argumenteerida erinevate lahenduskäikude üle ning märgata probleeme, mis kvalifitseerimisel tõusetuvad, tuleb esmalt läbi töötada tööga seonduvate teemade teoreetiline käsitlus. Esimene oluline tähelepanek töö seisukohalt oli seoses liisingulepingute olemusega. Nimelt on Riigikohus leidnud, et ka tagasiostuliisingulepinguid, mis on oma olemuselt laenu- ja pandilepingu kombinatsioon, on sarnased liisingulepingutega ning sellest tulenevalt saab nendele kohaldada ka liisingulepingu kohta käivaid sätteid. See on töö seisukohalt oluline teave, sest selle põhjal hõlmas autor kohtupraktika analüüsi ka tagasiostuliisingulepingud. Lihtsamalt võib selliseid lepinguid nimetada ka laenu sõiduki tagatisel.

Teoreetilises osas pidas autor vajalikuks välja tuua nii omastamise kui kelmuse koosseisude elemendid ning käsitleda neid võimalikult süvitsi, et olla teadlik koosseisude erinevatest nüanssidest, mis on vajalik kohtupraktika analüüsimise seisukohalt. Töötades läbi süüteokoosseisudega seonduvat õiguskirjandust ja kohtupraktikat, siis selgus, et kelmuse ja omastamise piiritlemisel ei ole suurt tähelepanu pööratud ning nende eristamine on üsna pinnapealne. Kohati on see ka mõistetav, sest koosseisude olemused on üksteisest üsna erinevad.

Omastamise puhul on tegu juba kurjategija valduses oleva asja või varaga, mille ta peab objektiivse teoga manifesteerima omastamistakte. Omastamise koosseisu analüüsimisel selgus, et omastamise puhul on olulisel kohal ka tsiviilõigus ning isiku karistusõiguslik vastutus võib sõltuda osapoolte vahelisest tsiviilsuhtest.

Kelmuse puhul saab keskseks pettusliku teo tegemine ning kannatanu eksimusse viimine, mille alusel tehakse varakäsutus. Õiguskirjanduse ja kohtupraktika läbi töötamisel selgus, et

üheks põhjuseks miks kelmust ja omastamist ei ole põhjalikult piiritletud on tõsiasi, et praktikas ei teki enamasti raskusi nende kuritegude koosseisude eristamisel. Seega on liisingulepingu alusel saadud sõidukitega toime pandud kuritegude spetsiifika üsna erandlik, et selle pinnalt tekib vaidlus just kelmuse ja omastamise koosseisude vahel.

Käesoleva töö analüüsiva osa puhul sai oluliseks õiguskirjanduse eristatus, et kui eseme valdus saadakse kelmuse teel, siis on omandiõiguse saavutamine küll omastamine, kuid paraku mittekarakteristatav järeltegu. Samuti kelmusega saadud omandi enda kasuks pööramine ei moodusta enam iseseisvat omastamise koosseisu ning mõlemal juhul on kogum omastamisega välistatud ning olukord tuleks lahendada kelmuse koosseisu järgi. Sellest määratlusest sai oluline juhis.

Peale õiguskirjanduse ning Riigikohtu praktika läbi töötamist hakkas autor analüüsima 2016. a kuni 2019. a lõpuni jõustunud kohtulahendeid, millega isik tunnistati süüdi kelmuse ja või omastamise järgi. Nimekirja sellistest lahenditest edastas Justiitsministeeriumi analüüsitalituse nõunik. Kokku oli lahendeid 948, millest tuli eristada vaid töö teemaga seonduvad lahendid, milliseid oli 50. Tööga seonduvate lahendite põhjal analüüsis autor süüdistuse asjaolusid, kui ka muid lahendis nähtuvaid andmeid süüdistatava hariduse, kodakondsuse, emakeele, karistuse ja muu sarnase kohta. Autor töötas kohtulahendid läbi ükshaaval ning tööga sobivuse otsustas süüdistuse asjaolude pinnalt.

Peale 948 kohtulahendi läbi vaatamist ning sobivate välja valimist koostas autor eraldi exceli faili oluliste aspektide analüüsimiseks ja võrdlemiseks. Faili põhjal koostati hiljem statistika ning see oli abiks tüüpjuhtumite selgitamisel. Üldistatult jagas autor sagedasemaid kaasused neljaks erinevaks tüüpjuhtumiks, mille üldkontseptsioon oli sama, kuid kaasuste puhul nagu praktikas ikka esines erinevaid nüansse.

Esimese tüüpjuhtumina käsitles autor olukordi, kus süüdistatav sõlmib liisingulepingu enda nimele ning korrektsete ja moonutamata andmetega. Seejärel saab sõiduki valduse ja ei tasu ühtegi makset või tasub makseid mõnda aega ning käitub sõidukiga vastavalt oma äranägemisele, jättes liisinguandja sõidukist ilma.

Teine tüüpjuhtum hõlmas endas olukordi, kus süüdistatav sõlmis liisingulepingu küll ise, kuid kasutas selleks võltsitud või ebatõeseid andmeid. Seejärel sai sõiduki valduse ja ei tasunud ühtegi makset või tasus makseid ainult teatud perioodi ning jättis liisinguandja sõidukist ilma.

Kolmanda tüüpjuhtumi puhul sõlmis liisingulepingu kurjategija sõber kurjategija palvel lubadusega tasuda liisingumakseid ning muid sõidukiga seotud kulusid, kui sõber annab

sõiduki valduse üle. Seejärel peale sõiduki valduse saamist isik ühtegi makset ei tasunud või tasus vaid teatud ajani ning tegutses liisinguesemega edasi vastavalt oma äranägemisele.

Neljanda tüüpjuhtumi olukorras sai süüdistatav liisingusõiduki valduse ettevõtte ainoosaluse omandamisel, ettevõtte juhatuse liikmeks saamisel või kellegi teise poolt varasema liisingulepingu ülevõtmisel. Liisinguleping oli sõlmitud juba varasemalt ning sellega kurjategija kuidagi kokku ei puutunud ega seda ei mõjutanud. Peale sõiduki valduse saamist isik enam makseid ei tasunud või tasus teatud perioodini ning tegutses sõidukiga edasi vastavalt oma äranägemisele.

Nelja tüüpjuhtumi kirjeldustes on jäetud lahtiseks maksete tasumise asjaolu, sest iga tüüpjuhtumi puhul esines olukordi, kus süüdistatav ei tasunud ühtegi makset või tasus ainult paar makset või mõnel juhul tasus isegi kauem kui aasta. Tasumise asjaolusid on käsitletud tüüpjuhtumite kvalifitseerimise argumentatsiooni käigus, kus on hõlmatud konkreetsemalt tüüpjuhtumite variatsioonide.

Tüüpjuhtumite puhul on üheks sarnaseks asjaoluks, et süüdistatavad tegutsesid liisinguesemega vastavalt oma äranägemisel. Autor on kasutanud nimetatud väljendit erinevate teguviiside hõlmamiseks, mille kõigi lõpptulemus on sama – sõiduki enda kasuks pööramine ning liisinguandja sõidukist ilma jätmine. Enamasti hõlmasid need tegevused sõiduki müümist, lammutamist, jäädavalt välismaale viimist ning sõiduki asukoha aktiivset varjamist. Kuigi mõne kaasuse puhul leiti menetluse käigus riikidevahelise koostöö abil välismaale viidud sõiduk ning tagastati omanikule või peale kriminaalmenetluse alustamist andis süüdistatav vabatahtlikult sõiduki üle politseile, siis neid asjaolusid autor täiendavalt ei arvestanud. Juhuse peale sõiduki tagasi saamine või alles kriminaalmenetluse käigus selle tagastamine ei oma kuriteo sooritamise seisukohalt erilist rolli, sest süütegude koosseisud on täidetud juba isiku varasema käitumisega. Küll aga on suure tõenäosusega sõiduki tagasisaamisel mõju süüdistatavale esitatava tsiviilhagi suurusele ning vabatahtliku tagastamise korral saab seda asjaolu arvestada ka karistuse mõistmisel kergendava asjaoluna.

Analüüsiva osa puhul arutles autor erinevate tüüpjuhtumite lahendamise võimaluse üle ning andis omapoolsed hinnangud asjaoludele, mida tuleks liisingulepingu alusel saadud sõidukitega seotud kuritegude lahendamisel arvesse võtta ning kuidas tuleks neid käsitleda. Samuti tõi autor välja ka Riigikohtu poolsed seisukohad koos endapoolsete täiendustega, mis on samuti abik edaspidi magistr töö teemaga seonduvate kuritegude lahendamisel.

Kuigi kohtulahendite analüüsimise käigus selgus, et kohtud jõuavad erinevatele lahendustele liisingulepingu alusel saadud sõidukitega toimepandud kuritegude kvalifitseerimisel, siis enamikel juhtudel on see kaasuse asjaolusid arvestades mõistetav.

Käesolev teema on tunduvalt sügavam, kui ta esmapilgul paistab ning vajab süvenemist ning õiguskirjanduse ja kohtupraktika tundmist. Ka esmapilgul tundus autorile, et sisuliselt samasugused olukorrad on kohtute poolt erinevalt kvalifitseeritud, kuid järjest edasi analüüsides ning peale enda seisukohtade välja kujunemist hakkas ka autor nägem väikseid nüansse, millel võib olla tõsine mõju kuriteo kvalifikatsioonile. Olukorda muudabki keerulisemaks ka asjaolu, et autori hüpotees, mille kohaselt on võimalik kõikidele tüüpjuhtumitele leida kindel ühtne vastus, ei leidnud kinnitust. Kui neljanda tüüpjuhtumi puhul on Riigikohus jõudnud järeldusele, et tegemist on omastamisega, millega ka autor nõustus, ning teise tüüpjuhtumi puhul autor leidis, et enamasti on tegemist kelmusega, siis ülejäänud kahe tüüpjuhtumi korral ei ole võimalik ühtset vastust anda. Kohtupraktika analüüsimise ning edasise argumentatsiooni käigus selgus, et tegelikult võib ühel üldisel teokontseptsioonil olla palju variatsioone, mis kõik mõjutavad kuriteo kvalifitseerimist. Palju sõltub ka olemasolevatest tõenditest, mis annavad paremini aimu kurjategija eesmärkidest juba liisingulepingu sõlmimise seisuga.

Üldjoontes on autor seisukohal, et ülejäänud kahe ehk esimese ja kolmanda tüüpjuhtumi korral on enamasti praktikas tegemist kelmusega. Autor on sellisel seisukohal, sest paljudel juhtudel, mis isegi on kohtute poolt kvalifitseeritud omastamisena, on tegelikult olemas selged viited kelmusele. Näiteks autor ei nõustu kohtute käsitlesega, et kui süüdistatav sõlmib liisingulepingu enda nimele ning ei tasu ühtegi makset ja pöörab peatselt sõiduki enda kasuks, et sellises olukorras on tegemist omastamisega, kuigi kohtud nii leidsid. Tuginedes ka Riigikohtu praktikale leiab autor, et mitte ühegi makse tasumine viitab asjaolule, et süüdistatav ei olnud juba liisingulepingu sõlmimisel valmis lepingut järgima ega liisingumakseid tasuma. Sellisest käitumisest ei paista, et isik oleks näidanud kuidagigi üles tahet ja valmidust, et ta oleks valmis lepingut täitma. Seega kirjeldatud olukordade puhul on autor seisukohal, et need tuleks kvalifitseerida pigem kelmusena.

Kindlat ja ühtset arvamust ei tekkinud autoril olukordades, kus süüdistatav tasus teatud ajani liisingumakseid, sest sellises olukorras ei saa välistada, et tema esialgne plaan lepingut täita oli tõene. Maksete tasumise näol on isik justkui näidanud üles ka valmidust lepingut täita. Seega võib jääda järeldus, et kuna isik ei maksnud liisingumakseid lõpuni ning pööras sõiduki enda kasuks, seega oli tal selline plaan algusest peale, pisut kaugeks tugevast

argumentatsioonist tahtluse põhjendamisel. Muidugi tuleb iga kaasuse puhul jällegi arvestada ka olemasolevate tõenditega, seal hulgas süüdistatava enda ütlustega.

Eelnevast käsitlest lähtudes on autor seisukohal, et kuigi teise ning neljanda tüüpujuhtumi olukorrad on leidnud endale kindlamad lahendused, siis esimese ning kolmanda tüüpujuhtumi olukorras seda tõdeda ei saa ning kõik oleneb konkreetse kaasuse asjaoludest ning eripäradest. Seega soovib autor võtta arvesse magistritöös välja toodud juhiseid tööga seotud teemade kvalifitseerimisel ning keerulistemate kaasuste puhul oleks prokuratuuril kindlam koostada süüdistus kõikide oluliste faktiliste asjaoludega pidades silmas nii kelmuse kui omastamise koosseisu elemente, et juhul kui kohus prokuratuuri kvalifikatsiooniga ei nõustu, siis on võimalik tegu ümber kvalifitseerida ilma, et oleks oht faktiliste asjaolude puudumise tõttu isiku õigeks mõistmiseks.

THE PRACTICE OF QUALIFYING FRAUD AND EMBEZZLEMENT IN LEASING MATTERS

Summary

The subject of this thesis was proposed by the prosecution office due to questions arising in practice concerning the qualification of the crimes committed with vehicles obtained with the leasing contract. The distinction difficulties arise between fraud and embezzlement crimes. The author found that the best way to obtain an overview of the cases related to leasing vehicle crimes is to find all such crimes that link with the thesis subject. By finding and analyzing such cases it is possible to map out typical situations and by comparing and analyzing these situations and keeping in mind the specialized literature and the Supreme Court's statements it is also possible to find solutions to questions by argumentation.

To carry out an in depth argumentation it is important to firstly work through theoretical materials regarding to the subject of thesis to notice important problems that arise from the qualifications. First important discovery was that the Supreme Court has found, that the sale and lease back contracts are similar to leasing contracts and due to this reason all the legislation concerned to leasing contracts are applicable to sale and lease back contracts as well. Due to this important statement the author included all cases regarding the sale and lease back contracts in the analyze too. Sale and lease contracts are basically loans secured by a vehicle.

In the theoretical part the author considered to be important to bring out all the elements of fraud and embezzlement and to write about the elements in depth to have great knowledge about different aspects of the crimes to later use the knowledge in the analyzation of the court cases regarding this thesis. While working through the theoretical literature and the Supreme Court statements it became clear that anyone hasn't really paid much attention to distinguish fraud and embezzlement. In a way it is understandable because the crimes are quite different from each other. For example the embezzlement crime is committed with property that is already in the possession of the criminal and he has to manifest his will to be the owner with an objective act. Regarding the embezzlement crime the criminal's punitive liability may be greatly affected by the sides civil relationship. But with fraud it is central to map out the fraudulent act and that the victim is at fault due to the fraudulent act and assigns his assets to the criminal. During the analyzation of the juridical literature and the court practice it became clear that one of the reasons why fraud and embezzlement hasn't been thoroughly

distinguished is because in practice usually these two crimes don't get mixed up due to their differences. So the crimes committed with vehicles obtained with the leasing contracts are quite exceptional because these situations bring up questions about whether the illegal act is qualified as fraud or embezzlement.

Later in the analyzation part the juridical literature distinction that when the objects possession is obtained by fraud, then the ownerships manifestation is still embezzlement but its not punishable was very important. Also when the criminal turns the property obtained by fraud for their own benefit it isn't handled as embezzlement and either way it doesn't constitute a set and the situation should be solved by fraud. This specification was an important instruction.

After the therotetical part the author started analyzing the court cases entered into force in the years 2016 to 2019 including, which contained proceedings of fraud and embezzlement crimes. The list of those court cases was sent by the analytical service advisor from the Ministry of Justice. In total there were 948 court cases, from which the author needed to find the cases regarding the subject of this thesis. There were 50 cases regarding this thesis. From those court cases the author analyzed prosecution circumstances and other information that was brought out in the court decision, such as criminal's education, citizenship, native language, the punishment and other similar data. The court cases were analyzed one by one and the suitability with the thesis was decided regarding the circumstances of the prosecution.

After looking through all the 948 court cases and picking out the suitable ones, the author created an Excel file for analyzing and comparing all the important aspects of the cases. That file was later used to create the statistics and to map out the standard cases. The author generalized the standard cases and divided them into four different groups, which all had the same general concept, but also had some different aspects as well.

The first standard case covered a situation where the defendant concludes a leasing contract using correct information about himself and after obtaining the possession of the vehicle he doesn't pay the payments or pays only for a couple of months and then deals with the car at his own discretion, depriving the lessor of the vehicle.

The second standard case was about the situation where the defendant concludes a leasing contract, but uses false or forged information. After concluding the contract the criminal obtained the possession of the vehicle and didn't pay any payments or paid only for a certain time and then deals with the car at his own discretion, depriving the lessor of the vehicle.

The third standard case is about the situation when the leasing contract is concluded by the defendant's friend, due to the defendant's influence on the friend and a promise to pay all the leasing payments and other costs related to the vehicle. After the friend concludes the contract and gives the car's possession to the criminal, the latter doesn't pay any payments or paid only for a certain period and then deals with the car at his own discretion, depriving the lessor of the vehicle.

The fourth standard case depicted the situation where the defendant obtains the possession of the leasing vehicle with the succession. Usually it was obtained with acquiring a share in a company or business or by becoming the company's board member. The main concept of this standard case was that the leasing contract was already concluded earlier and the defendant didn't have anything to do with that. After obtaining the possession of the vehicle the criminal's didn't pay the payments or paid only for a certain time and then dealt with the car at their own discretion, depriving the lessor of the vehicle.

In the description of all four standard cases the payments duration specification was left open because in every standard case there were situations where the defendant didn't pay at all or paid only a few months. In some cases the defendant paid even for over a year. The payment matter was analyzed and argued in depth with more specific scenarios of the standard cases but in the descriptions it was generalized.

One of the main similarities in all four standard cases was that the defendants dealt with the vehicle at their own discretion. The author uses this expression to contain all of the actions criminals used to turn the vehicle for their own benefit and to deprive the lessor of the vehicle. The final outcome is the same, but the ways to do it are different. Usually these acts contained selling, demolishing, permanently taking the vehicle abroad or actively hiding the location of the vehicle. Even though in some cases the vehicles were found abroad and returned to the owner thanks to transnational cooperation or the defendant returned the car voluntarily after the beginning of the criminal proceeding, the author did not take these aspects into account in analyzing the court case. Getting the vehicle back by chance or returning it after the beginning of the criminal proceeding doesn't have much effect on the crime itself, because the necessary crime elements are completed already with defendants previous behaviour. Although getting the vehicle back influences probably the value of the civil suit filed in the criminal proceeding and the voluntary return of the vehicle can be taken into account on imposing a penalty.

In the analyzation part of the thesis the author argued over different possibilities how to solve the standard cases and gave their own opinions about what should be taken into account

when solving crimes related to vehicles obtained with the leasing contract. Also the author brought out the Supreme Court's statements with their own additions which might also be helpful solving cases regarding to this thesis subject.

Although during the analyzation of the court cases it became clear that courts still reach different solutions when it comes to qualifying the crimes committed with vehicles obtained with leasing contract, then in most cases it was quite clear why the courts have made different conclusions of the circumstances in the prosecution. The subject of this thesis is actually much more deeper then anticipated and needs focusing and good knowledge of juridical literature and the Supreme Court statements. At the beginning the author thought that all similar cases have been qualified differently by the courts, but investigating further and after adopting own certain opinions on the matter the author started to acknowledge small aspects that might have a serious effect on the qualification of the criminal act. Also the authors hypothesis that all standard cases have one certain qualification could not be confirmed. Even though the fourth standard case, which contains getting the possession of the vehicle by succession is solved by the Supreme Court and said that this situation should be embezzlement and on the authors opinion the second standard case should be solves as fraud, then the other two standard cases are basically impossible to solve and give one certain qualification about them. Analyzing the court cases and furthering my argumentation it became clear that generalized standard cases might have a lot of different variations which all influence the qualification of the crime. In addition a lot depends on the evidences too which help to get a better idea of the defendants goals during the conclusion of the leasing contract.

In conclusion the author finds that the first and the third standard case in practice are usually frauds. In most of these cases there are clear references to the necessary elements of fraud in the prosecution, even in those cases where the courts have found the defendant guilty in embezzlement. For example the author does not agree with courts in those situations where the defendant concludes the leasing contract with correct information on his name and then doesn't pay any payments, that this situation is embezzlement. Although usually courts thought so. Based on the Supreme Court's statements the author finds that not paying any payments is a clear reference that the defendant didn't plan to obey to contract in the first place. Such behaviour doesn't show in any way that the defendant wanted to follow the contract. So the previous description of the standard case should be proceeded as fraud. At the same time the author didn't develop one certain opinion about situations when defendant did pay the payments to a certain period of time, because in these cases one can't exclude that the defendant actually wanted to obey the contract at first but later changed his mind. By paying

payments the defendant has showed some readiness to follow the contract. So the conclusion that the defendant didn't pay the lease fully implies that he had this plan from the beginning might be weak for the courts. Ofcourse every case has its extraordinary aspects to it that is needed to be taken into account, including the defendants testimonies.

Taking into account the previous approach to the sujet the author finds that even though the second and the fourth standard cases have been solved, then the first and the third standard cases can't be given a one clear answer to it and it depends on specific case with its circumstances. Author advises to take into account the instructions given in this thesis while struggling with qualifying the crimes related to the subject of the thesis and with more complex cases the prosecution office would be advised to compose a prosecution with all the factual findings while keeping in mind the necessary elements of fraud and embezzlement, so that when the courts don't agree with the qualifications it is possible to requalify them without the fear that the defendant will be found innocent.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Birk, A.-L. Omastamistahte manifesteerimise tõendamise probleemid karistusseadustiku § 201 kohaldamisel. Magistritöö. Juhendajad Kairjak, M., Sootak, J. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
2. Domaškina, K. Kolmnurkkelmus, vahendlikult toimepandud vargus ja nõude omastamine. – Juridica 2012/1.
3. Kairjak, M., Sootak, J. Omastamise ja usalduse kuritarvitamise omakasulikus. – Juridica 2018/4.
4. Kairjak, M., Sootak, J. Varavastased süüteod. 4. vlj. Tallinn: Juura 2017.
5. Leppik, J.-K. Kelmuse toimepanemine konkludentse käitumise ja tegevusetusega. – Juridica 2018/6.
6. Pikamäe, P. Mõningad kelmuse üldkoosseisu sisustamisprobleemid kohtupraktikas. – Juridica 2011/2.
7. Saare, K., Sein, K., Simovart, M.-A. Tehingu tühistamise aluseks oleva eksimuse ja pettuse piiritlemine. – Juridica 2007/10.
8. Sootak, J (koost). Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2018.
9. Sootak, J. Majanduskriminaalõigus. Õppevahend juristide põhi- ja täiendõppeks. Tartu: SA Eesti Õiguskeskus 1998.
10. Sootak, J. Seadusainsus. Kui isiku tegu vastab mitmele süüteo koosseisule, siis mitme järgi ja kuidas ta tegelikult vastutab?. – Juridica 2010/1.
11. Sootak, J., Pikamäe, P (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. 2. vlj. Tallinn: Juura 2004.
12. Sootak, J., Pikamäe, P (koost). Karistusseadustik. Komm vlj. 4. vlj. Tallinn: Juura 2015.
13. Varul, P. jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010.
14. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus II. 2.-3. osa (§§ 208-421). Komm vlj. Tallinn: Juura 2019.

KASUTATUD ALLIKAD

15. Autolaenu – sõiduk jääb Teie kätte. Laenukeskus. - <https://laenukeskus.ee/autolaen> (22.04.2020).
16. Autoliising. SEB. - <https://www.seb.ee/laen-ja-liising/liising/autoliising#tingimused> (22.04.2020).
17. Autopant. Autoliising. - <https://autoliising.eu/autopant/> (22.04.2020).
18. Eesti kohtud. Maakohtud. - <https://www.kohus.ee/et/eesi-kohtususteem/maakohtud> (15.03.2020).
19. Laenu tingimused. Autopant. - <https://autopant.ee/laenu-tingimused> (22.04.2020).
20. Laenu sõidukite tagatisel. Incassor. - <https://incassor24.ee/laenuteenused/laenu-soidukite-tagatisel/> (22.04.2020).
21. Liising. Coop Pank. - <https://www.coopbank.ee/autoliising> (22.04.2020).
22. Liising. LHV Pank. - <https://www.lhv.ee/et/liising> (22.04.2020).
23. Liising. Luminor. - <https://www.luminor.ee/ee/era/liising> (22.04.2020).
24. Politsei- ja Piirivalveamet. Kelmused. - <https://www2.politsei.ee/et/nouanded/levinuimate-pettuste-ja-kelmuste-skeemid/kelmused.dot> (07.03.2020).
25. Registreeritud kuriteod aastatel 2003-2018. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/registreeritud-kuriteod-aastatel-2003-2018> (29.02.2020).
26. Väikefinantseerimistoodete ja liisingu lepingueelne teave. Swedbank. - https://www.swedbank.ee/static/pdf/private/credit/loans/pamphlet_pre_est.pdf (22.04.2020).

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Riigikohtu lahendid:

27. RKKKo 3-1-1-36-15.
28. RKKKo 3-1-1-46-08.
29. RKKKo 3-1-1-46-14.
30. RKKKo 3-1-1-48-03.
31. RKKKo 3-1-1-49-16.
32. RKKKo 3-1-1-52-14.
33. RKKKo 3-1-1-66-07.
34. RKKKo 3-1-1-72-10.
35. RKKKo 3-1-1-92-13.
36. RKKKo 3-1-1-98-09.
37. RKKKo 3-1-1-99-15.
38. RKKKo 3-1-1-48-03.
39. RKKKo 3-1-1-85-11.
40. RKKKo 3-1-1-57-10.
41. RKKKo 1-13-5173.
42. RKKKo 3-1-1-114-12.
43. RKKKo 3-1-1-124-00.
44. RKTKo 3-2-1-140-07.
45. RKKKo 3-1-1-144-05.
46. RKKKo 3-1-1-28-98.
47. RKKKo 3-1-1-13-05.
48. RKTKo 3-2-1-21-06.
49. RKKKo 3-1-1-3-10.
50. RKKKo 3-1-1-13-12.
51. RKKKo 3-1-1-23-14.
52. RKKKo 3-1-1-17-15.

Esimese ja teise kohtuastme lahendid:

53. HMKo 1-15-10508.
54. HMKo 1-16-11239.

55. HMKo 1-17-1374.
56. HMKo 1-17-2184.
57. HMKo 1-17-4664.
58. HMKo 1-17-5301.
59. HMKo 1-17-8369.
60. HMKo 1-18-10153.
61. HMKo 1-18-1616.
62. HMKo 1-18-2797.
63. HMKo 1-18-2929.
64. HMKo 1-18-3129.
65. HMKo 1-18-4813.
66. HMKo 1-18-5069.
67. HMKo 1-19-1352.
68. HMKo 1-19-2432.
69. HMKo 1-19-6524.
70. PMKo 1-13-2881.
71. PMKo 1-18-114.
72. PMKo 1-19-2613.
73. TlnRnKo 1-12-11354.
74. TMKo 1-16-2522.
75. VMKo 1-17-10590.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

- 76. Karistusseadustik. – RT I, 28.02.2020, 5.
- 77. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 20.12.2019, 8.
- 78. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 06.12.2018, 3.
- 79. Võlaõigusseadus. – RT I, 08.01.2020, 10.
- 80. Maa-, haldus- ja ringkonnakohtu kohtunike arv ja jagunemine kohtumajade vahel.
JMm 27.10.2005 nr 47. – RT I, 09.04.2020, 6.

LISA

Magistritöö analüüsi osa tarbeks läbi töötatud kohtulahendid.

1. 1-12-11354	238. 1-16-659	475. 1-17-5870	712. 1-18-6666
2. 1-12-12478	239. 1-16-6652	476. 1-17-7574	713. 1-15-4626
3. 1-15-6146	240. 1-16-6652	477. 1-17-7279	714. 1-17-1804
4. 1-13-11735	241. 1-16-6678	478. 1-17-4629	715. 1-17-1804
5. 1-13-2881	242. 1-16-6742	479. 1-17-7212	716. 1-18-5345
6. 1-13-3307	243. 1-16-6786	480. 1-17-7212	717. 1-18-6591
7. 1-13-3307	244. 1-16-6852	481. 1-17-6403	718. 1-18-7425
8. 1-14-10049	245. 1-16-688	482. 1-16-2808	719. 1-18-5401
9. 1-14-10049	246. 1-16-688	483. 1-17-8038	720. 1-18-7527
10. 1-14-5813	247. 1-16-6917	484. 1-17-7324	721. 1-17-11520
11. 1-14-6458	248. 1-16-6931	485. 1-17-3084	722. 1-18-6434
12. 1-14-8893	249. 1-16-6940	486. 1-17-8103	723. 1-18-7381
13. 1-15-10021	250. 1-16-7072	487. 1-17-6721	724. 1-18-7242
14. 1-15-10083	251. 1-16-7099	488. 1-17-5759	725. 1-18-5095
15. 1-15-10098	252. 1-16-7131	489. 1-17-6386	726. 1-18-7627
16. 1-15-10123	253. 1-16-7139	490. 1-17-5538	727. 1-17-5678
17. 1-15-10165	254. 1-16-7172	491. 1-17-5792	728. 1-18-7180
18. 1-15-10235	255. 1-16-7221	492. 1-17-6290	729. 1-17-8345
19. 1-15-10235	256. 1-16-7381	493. 1-17-6488	730. 1-18-7367
20. 1-15-10326	257. 1-16-7400	494. 1-17-8160	731. 1-18-7879
21. 1-15-10452	258. 1-16-7521	495. 1-17-5965	732. 1-18-6237

22. 1-15-10455	259. 1-16-7550	496. 1-17-8653	733. 1-18-8414
23. 1-15-10456	260. 1-16-757	497. 1-17-6553	734. 1-18-6268
24. 1-15-10466	261. 1-16-7636	498. 1-17-8372	735. 1-18-7397
25. 1-15-10478	262. 1-16-7637	499. 1-17-7766	736. 1-18-7397
26. 1-15-10508	263. 1-16-767	500. 1-17-5768	737. 1-18-7648
27. 1-15-10693	264. 1-16-7710	501. 1-17-4487	738. 1-18-8370
28. 1-15-10722	265. 1-16-7802	502. 1-17-5234	739. 1-18-7786
29. 1-15-10784	266. 1-16-7806	503. 1-17-9106	740. 1-18-4906
30. 1-15-10821	267. 1-16-7895	504. 1-17-8398	741. 1-18-3678
31. 1-15-10862	268. 1-16-7896	505. 1-17-2489	742. 1-18-7806
32. 1-15-10900	269. 1-16-7937	506. 1-17-6192	743. 1-18-8376
33. 1-15-10900	270. 1-16-7963	507. 1-17-7857	744. 1-18-7936
34. 1-15-10931	271. 1-16-8044	508. 1-17-8711	745. 1-18-2797
35. 1-15-10959	272. 1-16-8076	509. 1-17-6281	746. 1-18-3022
36. 1-15-10988	273. 1-16-8114	510. 1-17-6882	747. 1-18-8202
37. 1-15-10995	274. 1-16-8151	511. 1-17-8162	748. 1-18-6791
38. 1-15-1439	275. 1-16-8158	512. 1-17-8411	749. 1-18-6491
39. 1-15-1439	276. 1-16-8252	513. 1-17-9338	750. 1-18-5748
40. 1-15-1747	277. 1-16-8262	514. 1-16-228	751. 1-18-5748
41. 1-15-1787	278. 1-16-8432	515. 1-17-8836	752. 1-18-8730
42. 1-15-1916	279. 1-16-850	516. 1-17-8594	753. 1-18-9004
43. 1-15-2543	280. 1-16-8545	517. 1-17-8594	754. 1-18-8629
44. 1-15-3605	281. 1-16-8575	518. 1-17-9427	755. 1-18-7734

45. 1-15-3721	282. 1-16-8618	519. 1-17-9427	756. 1-18-9554
46. 1-15-3835	283. 1-16-8751	520. 1-17-7858	757. 1-18-8648
47. 1-15-4308	284. 1-16-879	521. 1-17-7858	758. 1-18-8134
48. 1-15-4401	285. 1-16-8822	522. 1-17-9733	759. 1-18-9654
49. 1-15-5360	286. 1-16-8918	523. 1-17-8934	760. 1-17-5678
50. 1-15-5396	287. 1-16-9015	524. 1-17-9385	761. 1-18-9592
51. 1-15-6146	288. 1-16-9139	525. 1-17-9754	762. 1-18-8801
52. 1-12-12478	289. 1-16-9191	526. 1-17-9224	763. 1-18-8661
53. 1-15-621	290. 1-16-9235	527. 1-17-8369	764. 1-18-8936
54. 1-15-6305	291. 1-16-9330	528. 1-16-6767	765. 1-18-8210
55. 1-15-6905	292. 1-16-9359	529. 1-17-8801	766. 1-18-8371
56. 1-15-7208	293. 1-16-9466	530. 1-17-9339	767. 1-18-9382
57. 1-15-7361	294. 1-16-9477	531. 1-17-9286	768. 1-18-9726
58. 1-15-7394	295. 1-16-9480	532. 1-17-7197	769. 1-18-9720
59. 1-15-7420	296. 1-16-949	533. 1-17-9853	770. 1-18-9065
60. 1-15-7559	297. 1-16-9545	534. 1-17-9825	771. 1-18-9723
61. 1-15-7559	298. 1-16-9580	535. 1-17-10252	772. 1-16-11470
62. 1-15-8102	299. 1-16-9751	536. 1-17-10252	773. 1-16-11470
63. 1-15-8102	300. 1-16-9760	537. 1-17-10219	774. 1-16-6137
64. 1-15-8181	301. 1-16-9768	538. 1-17-2151	775. 1-16-6137
65. 1-15-8187	302. 1-16-9768	539. 1-17-10173	776. 1-17-10668
66. 1-15-8440	303. 1-16-982	540. 1-17-9448	777. 1-17-11930
67. 1-15-8501	304. 1-16-9998	541. 1-17-9699	778. 1-17-4798

68. 1-15-8614	305. 1-16-11239	542. 1-17-9722	779. 1-17-4798
69. 1-15-8691	306. 1-16-10207	543. 1-17-7920	780. 1-17-4798
70. 1-15-8691	307. 1-16-10647	544. 1-17-6503	781. 1-17-5242
71. 1-15-9028	308. 1-16-10582	545. 1-17-9329	782. 1-17-9887
72. 1-15-9538	309. 1-16-10626	546. 1-17-9757	783. 1-18-10153
73. 1-15-9613	310. 1-16-7910	547. 1-17-9948	784. 1-18-10189
74. 1-15-9757	311. 1-16-10362	548. 1-17-9674	785. 1-18-10238
75. 1-15-9919	312. 1-16-11112	549. 1-17-10419	786. 1-18-10285
76. 1-15-9960	313. 1-16-10399	550. 1-17-10291	787. 1-18-10321
77. 1-15-9997	314. 1-16-9702	551. 1-17-10506	788. 1-18-10321
78. 1-15-9997	315. 1-16-9043	552. 1-17-10462	789. 1-18-10353
79. 1-16-10000	316. 1-16-11629	553. 1-17-9107	790. 1-18-117
80. 1-16-10025	317. 1-16-11268	554. 1-17-10590	791. 1-18-31
81. 1-16-10205	318. 1-17-116	555. 1-17-9635	792. 1-18-31
82. 1-16-10205	319. 1-16-7093	556. 1-17-10495	793. 1-18-3542
83. 1-16-10276	320. 1-16-11271	557. 1-17-10631	794. 1-18-4052
84. 1-16-10277	321. 1-12-5017	558. 1-17-10715	795. 1-18-4554
85. 1-16-10388	322. 1-16-11278	559. 1-17-7771	796. 1-18-4634
86. 1-16-1043	323. 1-17-340	560. 1-17-11274	797. 1-18-5556
87. 1-16-1046	324. 1-16-10703	561. 1-17-10955	798. 1-18-5908
88. 1-16-10477	325. 1-17-928	562. 1-17-3084	799. 1-18-6420
89. 1-16-1062	326. 1-16-11459	563. 1-17-10350	800. 1-18-6716
90. 1-16-10702	327. 1-16-5519	564. 1-17-11490	801. 1-18-6716

91. 1-16-10741	328. 1-16-11113	565. 1-17-8244	802. 1-18-7222
92. 1-16-10745	329. 1-17-1075	566. 1-17-11134	803. 1-18-7222
93. 1-16-10746	330. 1-16-11496	567. 1-17-11006	804. 1-18-9066
94. 1-16-1079	331. 1-17-1201	568. 1-17-11143	805. 1-18-9447
95. 1-16-10840	332. 1-17-547	569. 1-17-10813	806. 1-18-9460
96. 1-16-1088	333. 1-17-114	570. 1-17-11019	807. 1-18-9501
97. 1-16-1091	334. 1-17-30	571. 1-17-10529	808. 1-18-9759
98. 1-16-1092	335. 1-17-344	572. 1-17-11922	809. 1-18-9851
99. 1-16-1093	336. 1.12.3048	573. 1-17-10751	810. 1-18-9988
100. 1-16-1097	337. 1.12.3048	574. 1-17-11494	811. 1-19-102
101. 1-16-10985	338. 1-16-5983	575. 1-17-11665	812. 1-19-1052
102. 1-16-11021	339. 1-16-11451	576. 1-17-11420	813. 1-19-1087
103. 1-16-1106	340. 1-17-1383	577. 1-18-177	814. 1-19-1093
104. 1-16-1110	341. 1-16-11599	578. 1-17-2760	815. 1-19-1246
105. 1-16-115	342. 1-17-1383	579. 1-17-2760	816. 1-19-1352
106. 1-16-1153	343. 1-16-11015	580. 1-17-11345	817. 1-19-1356
107. 1-16-1164	344. 1-17-1537	581. 1-17-10985	818. 1-19-1627
108. 1-16-1245	345. 1-16-10962	582. 1-17-11681	819. 1-19-1640
109. 1-16-1391	346. 1-16-11609	583. 1-17-5456	820. 1-19-1735
110. 1-16-1403	347. 1-16-11562	584. 1-18-362	821. 1-19-1755
111. 1-16-1414	348. 1-16-6693	585. 1-17-9516	822. 1-19-1879
112. 1-16-1617	349. 1-16-10665	586. 1-17-10169	823. 1-19-1960
113. 1-16-1632	350. 1-17-1277	587. 1-16-9497	824. 1-19-1994

114. 1-16-1661	351. 1-17-1367	588. 1-18-517	825. 1-19-2015
115. 1-16-1661	352. 1-17-768	589. 1-18-701	826. 1-19-2165
116. 1-16-1689	353. 1-17-976	590. 1-18-696	827. 1-19-2170
117. 1-16-1738	354. 1-16-10512	591. 1-17-11449	828. 1-19-2179
118. 1-16-1750	355. 1-17-585	592. 1-17-9451	829. 1-19-2292
119. 1-16-1802	356. 1-17-1302	593. 1-18-752	830. 1-19-2325
120. 1-16-1814	357. 1-16-10899	594. 1-16-7438	831. 1-19-2432
121. 1-16-1825	358. 1-17-1760	595. 1-18-735	832. 1-19-2478
122. 1-16-1873	359. 1-17-1436	596. 1-18-298	833. 1-19-2540
123. 1-16-1891	360. 1-17-1980	597. 1-17-11822	834. 1-19-2585
124. 1-16-1917	361. 1-17-1240	598. 1-18-1355	835. 1-19-259
125. 1-16-2076	362. 1-17-1646	599. 1-18-114	836. 1-19-2613
126. 1-16-2174	363. 1-16-9736	600. 1-18-114	837. 1-19-2679
127. 1-16-2181	364. 1-17-2055	601. 1-16-4197	838. 1-19-2735
128. 1-16-2199	365. 1-17-351	602. 1-17-11878	839. 1-19-2835
129. 1-16-2219	366. 1-17-2213	603. 1-18-1004	840. 1-19-2910
130. 1-16-2225	367. 1-16-11471	604. 1-17-11259	841. 1-19-2925
131. 1-16-2369	368. 1-17-833	605. 1-17-9659	842. 1-19-30
132. 1-16-2369	369. 1-15-1052	606. 1-18-1536	843. 1-19-3010
133. 1-16-2410	370. 1-17-2785	607. 1-17-11783	844. 1-19-3052
134. 1-16-2423	371. 1-17-1902	608. 1-18-667	845. 1-19-3318
135. 1-16-2428	372. 1-17-1902	609. 1-17-5301	846. 1-19-3393
136. 1-16-2429	373. 1-17-2480	610. 1-18-480	847. 1-19-3410

137. 1-16-2454	374. 1-17-2522	611. 1-18-1044	848. 1-19-3452
138. 1-16-2522	375. 1-17-1374	612. 1-18-1364	849. 1-19-3480
139. 1-16-2550	376. 1-17-2392	613. 1-18-1076	850. 1-19-3501
140. 1-16-2625	377. 1-17-2184	614. 1-17-4936	851. 1-19-3510
141. 1-16-2638	378. 1-17-2184	615. 1-18-1616	852. 1-19-3520
142. 1-16-2678	379. 1-17-2660	616. 1-18-566	853. 1-19-3644
143. 1-16-2689	380. 1-17-2396	617. 1-17-11449	854. 1-19-3717
144. 1-16-2697	381. 1-17-2963	618. 1-17-2647	855. 1-19-3754
145. 1-16-2800	382. 1-17-2017	619. 1-18-564	856. 1-19-3799
146. 1-16-2973	383. 1-17-867	620. 1-17-11793	857. 1-19-3809
147. 1-16-3003	384. 1-17-2125	621. 1-18-2207	858. 1-19-4
148. 1-16-3029	385. 1-16-4601	622. 1-13-5173	859. 1-19-4033
149. 1-16-3105	386. 1-17-2664	623. 1-18-1263	860. 1-19-4048
150. 1-16-3173	387. 1-17-1292	624. 1-18-1626	861. 1-19-4172
151. 1-16-3190	388. 1-17-2332	625. 1-16-7539	862. 1-19-4176
152. 1-16-3258	389. 1-16-8533	626. 1-18-2367	863. 1-19-4416
153. 1-16-3264	390. 1-17-2568	627. 1-18-1075	864. 1-19-4499
154. 1-16-3323	391. 1-17-2767	628. 1-17-11350	865. 1-19-4541
155. 1-16-3364	392. 1-17-2745	629. 1-17-11506	866. 1-19-4694
156. 1-16-3369	393. 1-17-2710	630. 1-17-11506	867. 1-19-5095
157. 1-16-3608	394. 1-17-3059	631. 1-18-2188	868. 1-19-5120
158. 1-16-363	395. 1-17-2391	632. 1-18-2115	869. 1-19-5120
159. 1-16-3694	396. 1-17-3928	633. 1-18-1490	870. 1-19-5124

160. 1-16-3699	397. 1-16-5983	634. 1-17-5146	871. 1-19-5323
161. 1-16-3724	398. 1-16-6807	635. 1-18-2106	872. 1-19-535
162. 1-16-3734	399. 1-17-3541	636. 1-18-1743	873. 1-19-5467
163. 1-16-3742	400. 1-17-2819	637. 1-17-8833	874. 1-19-5475
164. 1-16-379	401. 1-17-3395	638. 1-17-9888	875. 1-19-5508
165. 1-16-388	402. 1-17-4073	639. 1-18-2929	876. 1-19-5707
166. 1-16-3885	403. 1-17-3380	640. 1-18-2929	877. 1-19-5791
167. 1-16-3907	404. 1-17-3724	641. 1-18-2570	878. 1-19-5869
168. 1-16-3978	405. 1-17-3451	642. 1-18-2447	879. 1-19-59
169. 1-16-4029	406. 1-17-3957	643. 1-18-2795	880. 1-19-5992
170. 1-16-4086	407. 1-17-3106	644. 1-18-2268	881. 1-19-6065
171. 1-16-4086	408. 1-17-2949	645. 1-18-1929	882. 1-19-6163
172. 1-16-4087	409. 1-17-3730	646. 1-17-6068	883. 1-19-619
173. 1-16-4103	410. 1-16-2921	647. 1-18-3244	884. 1-19-6392
174. 1-16-412	411. 1-17-4258	648. 1-18-2987	885. 1-19-6491
175. 1-16-4151	412. 1-17-3705	649. 1-18-3661	886. 1-19-6511
176. 1-16-4156	413. 1-17-2897	650. 1-18-1892	887. 1-19-6524
177. 1-16-4237	414. 1-17-4589	651. 1-16-10601	888. 1-19-6546
178. 1-16-4438	415. 1-17-4657	652. 1-18-3882	889. 1-19-6662
179. 1-16-4493	416. 1-16-11617	653. 1-18-3120	890. 1-19-6663
180. 1-16-4500	417. 1-16-11617	654. 1-18-3339	891. 1-19-6693
181. 1-16-4523	418. 1-17-3342	655. 1-18-3129	892. 1-19-6980
182. 1-16-454	419. 1-17-4269	656. 1-18-2994	893. 1-19-6980

183. 1-16-4557	420. 1.12.3048	657. 1-16-5757	894. 1-19-7024
184. 1-16-4607	421. 1.12.3048	658. 1-18-3544	895. 1-19-7031
185. 1-16-4660	422. 1-17-3988	659. 1-17-2185	896. 1-19-7099
186. 1-16-4677	423. 1-17-3302	660. 1-18-4327	897. 1-19-7134
187. 1-16-4728	424. 1-17-1535	661. 1-18-3453	898. 1-19-7232
188. 1-16-4740	425. 1-17-4591	662. 1-18-2264	899. 1-19-727
189. 1-16-4742	426. 1-17-4239	663. 1-17-6103	900. 1-19-7355
190. 1-16-4750	427. 1-17-4664	664. 1-17-9025	901. 1-19-7519
191. 1-16-4754	428. 1-17-4216	665. 1-18-875	902. 1-19-811
192. 1-16-4793	429. 1-17-4216	666. 1-18-4230	903. 1-19-8149
193. 1-16-4818	430. 1-17-3051	667. 1-18-4023	904. 1-19-821
194. 1-16-4818	431. 1-17-3777	668. 1-17-4559	905. 1-19-853
195. 1-16-4825	432. 1-17-2947	669. 1-17-4559	906. 1-19-870
196. 1-16-4924	433. 1-17-4677	670. 1-18-3748	907. 1-19-963
197. 1-16-4928	434. 1-17-4687	671. 1-18-3926	908. 1-19-977
198. 1-16-503	435. 1-17-4744	672. 1-17-1804	909. 1-15-4308
199. 1-16-5129	436. 1-17-3126	673. 1-17-1804	910. 1-17-1477
200. 1-16-5134	437. 1-17-3145	674. 1-18-4413	911. 1-17-1676
201. 1-16-5138	438. 1-17-3675	675. 1-18-4295	912. 1-18-9091
202. 1-16-5143	439. 1-17-4923	676. 1-18-3722	913. 1-19-10051
203. 1-16-5184	440. 1-16-11296	677. 1-18-4359	914. 1-19-10208
204. 1-16-5196	441. 1-17-5189	678. 1-18-4384	915. 1-19-1101
205. 1-16-5201	442. 1-17-5003	679. 1-18-4010	916. 1-19-4435

206. 1-16-5201	443. 1-17-4285	680. 1-18-3654	917. 1-19-5471
207. 1-16-5259	444. 1-17-4758	681. 1-15-10113	918. 1-19-5681
208. 1-16-526	445. 1-17-5641	682. 1-18-3933	919. 1-19-6287
209. 1-16-5262	446. 1-17-5169	683. 1-18-4999	920. 1-19-6308
210. 1-16-5264	447. 1-17-5126	684. 1-18-1828	921. 1-19-6535
211. 1-16-5444	448. 1-17-5296	685. 1-18-5325	922. 1-19-6590
212. 1-16-5506	449. 1-17-5961	686. 1-18-4813	923. 1-19-6833
213. 1-16-5515	450. 1-17-5961	687. 1-18-5145	924. 1-19-6922
214. 1-16-557	451. 1-17-4555	688. 1-18-5198	925. 1-19-6997
215. 1-16-557	452. 1-17-5816	689. 1-18-5619	926. 1-19-7253
216. 1-16-573	453. 1-16-5914	690. 1-18-5989	927. 1-19-7380
217. 1-16-5763	454. 1-17-5679	691. 1-18-5069	928. 1-19-7730
218. 1-16-5834	455. 1-17-5679	692. 1-18-3741	929. 1-19-7749
219. 1-16-590	456. 1-17-5695	693. 1-17-6725	930. 1-19-7797
220. 1-16-5918	457. 1-17-5592	694. 1-18-5909	931. 1-19-7821
221. 1-16-594	458. 1-17-5626	695. 1-18-6145	932. 1-19-7882
222. 1-16-599	459. 1-17-6251	696. 1-18-5748	933. 1-19-7962
223. 1-16-6057	460. 1-17-3241	697. 1-18-5748	934. 1-19-8088
224. 1-16-6057	461. 1-17-6370	698. 1-18-5241	935. 1-19-8127
225. 1-16-6059	462. 1-17-3944	699. 1-18-6341	936. 1-19-8131
226. 1-16-6096	463. 1-17-3237	700. 1-18-6341	937. 1-19-8289
227. 1-16-6153	464. 1-17-6257	701. 1-18-6047	938. 1-19-8484
228. 1-16-6187	465. 1-17-5916	702. 1-18-5315	939. 1-19-8487

229. 1-16-6222	466. 1-17-5988	703. 1-18-5765	940. 1-19-8502
230. 1-16-6227	467. 1-17-6371	704. 1-18-6619	941. 1-19-8611
231. 1-16-6260	468. 1-17-6063	705. 1-16-11536	942. 1-19-9203
232. 1-16-6273	469. 1-17-5312	706. 1-18-3739	943. 1-19-9315
233. 1-16-6352	470. 1-17-6165	707. 1-18-6890	944. 1-19-9418
234. 1-16-6370	471. 1-17-5563	708. 1-16-10601	945. 1-19-9439
235. 1-16-6433	472. 1-17-7105	709. 1-18-6564	946. 1-19-9480
236. 1-16-6556	473. 1-17-5317	710. 1-18-7167	947. 1-19-9547
237. 1-16-6574	474. 1-17-4698	711. 1-18-6842	948. 1-19-9998